

KELTSKÁ A GERMÁNSKO-ŘÍMSKÁ KAPITOLA DĚJIN STÁTU A PRÁVA V ČESKOSLOVENSKU*

(Z posledních fází vývoje předslovanské rodové společnosti u nás)

Univ. prof. Dr Václav VANĚČEK

O B S A H

- Úvod: vytčení úkolu, dosavadní stav otázek sem patřících (str. 5—8); společenská diferenciace u nás od počátku doby bronzové (str. 9—10); t. zv. kmenová superposice u nás od konce neolitu (str. 10—12).*
- I. Naši Keltové: společenská diferenciace a zjevy superposiční ve společnosti ovládané u nás Kelty (str. 14—15); rozklad rodového zřízení v této společnosti (str. 16—21); naše oppida (str. 21—22); ražba a používání mince za Keltů u nás (str. 23—24); formování hospodářské základny otrokářského řádu (str. 25—26); náznaky nadstavby společnosti spějící k třídám a k státu (str. 27—29); přerušení vývoje k státu germánskou invází (str. 30—31); některé stopy po našich Keltech (str. 31—32).*
- II. Naši Germáni: písemné zprávy a památky hmotné kultury (str. 33—34); t. zv. říše Marbodova (str. 34—35) a její charakter kmenového svazu (str. 35—38); kmenové svazy Katvaldův, Vanniův, Vibiliův a j. (str. 39—43); vztah podunajských Germánů k severnějším oblastem dnešního našeho státu (str. 44—45); germánská hegemonie mezi ostatním obyvatelstvem (str. 46—47); celkový ráz této superposice (str. 48—49); úsilí římského imperia zmocnití se našich zemí (str. 50—52); hospodářské poměry a společenská struktura v našich zemích v této době (str. 53—57); tehdejší předstátní řády společenské (str. 58—59); některé politické a právní instituce (str. 60—67); konec Germánů na našem území (str. 68—71).*

Ú V O D

Pro žalostný stav, v jakém nejstarší období našich *právních* dějin zanechala věda dosavadní, je charakteristické naprosté zanedbání některých významných historických zjevů, které na dnešním území Československa přineslo už první tisíciletí našeho letopočtu a poslední staletí před obratem letopočtu. Platí to, jdeme-li od doby plně historické nazpět do »šera pravěku«, nejen o raně feudálním státě moravských Mojžírovců, který se posléze vyvinul v t. zv. Velkomoravskou říši¹, a o počátcích českého státu

* Za cenné rady a připomínky k této práci vděčí autor oběma recensentům, akademikům prof. Dr. Josefu Dobrášovi a prof. Dr. Janu Filipovi.

¹ S hlediska právně historického psal o věci naposledy, avšak ne vždy s plným pochopením všech otázek, J. Hlavsa, Velkomoravská říše — ranofeudální stát, Právnícké štúdie III., Bratislava 1955, str. 527—550. K tomu nyní Czasopismo prawno-historyczne VIII/2 1956, str. 190.

přemyslovského,² nýbrž i o t. zv. říši Samově ze 7. stol.,³ dále o osudech našich zemí v době »stěhování národů« a tím více ovšem o obdobích ještě vzdálenějších, kdy hegemonii mezi obyvatelstvem našich zemí měli podle historických zpráv jednak Germáni, jednak — před nimi — Keltové.⁴

Historikové státu a práva nebrali dosti na vědomí, že se tu rozvinula pozoruhodná literatura obecně historická o těchto dějinných jevech a lze říci, že přímo ignorovali práci archeologů, kteří svými nálezy bohatě začali doplňovat skoupé prameny historické a pro naše údobí keltské a pro doby ještě starší začali přímo objevovati nový, »praehistorický« svět naší minulosti. A přece bylo a jest — jako všude, v kterémkoli úseku dějin — i zde naléhavě zapotřebí spolupráce odborníka specialisovaného na vývoj vztahů mezi lidmi, na proměny společenských řádů a na dějiny politických a právních institucí. Bylo a jest toho zapotřebí tím spíše, že tu jde o společnosti, jejichž problematika se nevyčerpává běžnými zřeteli medievalistiky (v případě raných dějin Slovanů u nás) anebo vědy o antice (v případě Keltů, Germánů a otázek působení otrokářského Říma), nýbrž vyžaduje si rozboru především s hlediska vývoje zřízení prvotně pospolného. Pro tuto problematiku právně historická věda dosavadní neměla porozumění, neboť s pojmy jako prvobytně pospolná společnost, rodové zřízení, otrokářský řád, feudální řád, ba ani s pojmy tak základními jako jsou »stát« a »právo«, náležitě zacházet nedovedla a dokonce náležitému používání jich se vši mocí vzpírala. Obecná historie pak, neorientovaná na otázky společenského zřízení a jeho vývoje, ponechávala obyčejně otázky politických a právních institucí buď zcela stranou anebo jim nevěnovala takovou pozornost, jaké by si zasluhovaly.⁵

Dnes již stává se stále jasnějším, že skutečně vědecké dějiny státu a práva u nás nemohou začínat českým a slovenským stoletím 9. a 10. n. l., nýbrž že historikové státu a práva musí si všimnout i všech období předchozích, pokud vůbec o nich máme pramenný materiál. Nemůže zde být na překážku, že mluva *písemných* pramenů je zde stále více zatlačována do pozadí památkami hmotné kultury. Jestliže za archeologickými nálezy vidíme *člověka*, to jest vždy lidskou společnost, stávají se nám i z nich výmluvné historické prameny. Nemůže zde platiti ani námitka, že státu a práva před 9. stol. n. l.

² V. V a n ě ě k, Prvních 1000 let..., Praha 1949. (Potřebuje nyní naléhavě doplnění.)

³ Poslední slova o tom zatím pronesli: G. L a b u d a, Pierwsze państwo słowiańskie państwo Samona, Poznań 1949; R. H o l í n k a, Moinwinidi et Radanzwinidi, Zprávy Anthropologické společnosti IV-2, 1951, str. 21—24; Z d. N e j e d l ý, Dějiny českého národa II., str. 175 a d. a H. P r e i d e l, Die Anfänge der slawischen Besiedlung Böhmens und Mährens, 1954, Kap. 9 »König Samo und sein Reich«, str. 82—106. Srov. také Byzantinoslavica XVI/2, 1955, str. 345.

⁴ Kelty a Germány zahrnul do svého výkladu o dějinách státu a práva v ČSR ze starších jediný O. P e t e r k a, Rechtsgeschichte der böhmischen Länder, I., 2. vyd., 1933, str. 11—12 a 13—14 v nejstručnějších (zvláště pokud jde o Kelty) zmínkách, které nám dnes nedostačují.

⁵ Proti podceňování otázek vývoje státu v naší historické práci psal Z d. N e j e d l ý, Dějiny I., str. 125.

u nás snad nebylo. I když pravděpodobně je tomu tak, znamená to jen, že je třeba tím spíše podrobit rozboru všechny předchozí historicky dosažitelné lidské společnosti na území naší vlasti a pokusit se určit jejich povahu, stupeň jejich rozvoje, stádium rozkladu jejich rodového zřízení a blízkost či vzdálenost jejich společenské struktury ke vzniku tříd, státu a práva.

V první řadě je třeba splnit tento úkol, pokud jde o údobí keltské a germánské (resp. germánsko-římské), zaujímající dohromady téměř plných tisíc let našich nejstarších dějin. Jsou to první údobí, kdy obyvatele naší vlasti můžeme označiti určitými ethnickými jmény a spojit je v souvislé linii bezpečně s národy dnešního světa. Je to tím důležitější, že konec konců právě tito starověcí Keltové a Germáni představují nám článek, který nedílně spojuje minulost území českého i slovenského, a to hned v její nejstarší, psanými prameny zachycené fázi. Přímou se nám vnucuje otázka, jaké vlastně povahy byla ona vojenská, hospodářská a politická moc Keltů v našich zemích, o níž se běžně píše v pracích archeologických, a co je pravdy na tom, že to byli germánští Markomané a Kvádové, kdo u nás založili první státy. A ovšem neubráníme se ani otázce ještě další, zdali snad nemáme — spolu s některými našimi archeology — spatřovat počátky státního života u nás ve společnostech ještě dávnějších, dokonce snad někdy už v době bronzové.

I když metodicky není řešení otázek sem spadajících snadné, přece jen dávno není dnes už beznadějně⁶ pověděti alespoň to nejnezbytnější i s hlediska právně historického a otevřít tak nové, jakkoli hodně vzdálené, kapitoly dějin státu a práva u nás. Vědecká tematika těchto údobí není o nic méně významná než tematika kterékoliv doby pozdější. Její důležitost zvyšuje naopak to, že jedině cestou aplikace historického a dialektického materialismu lze pronikat do tohoto komplexu záhad.

Je třeba vyzvednout i to, že tu jde na našem území o první výskyt otázek, které se pak v nových a nových obměnách dlouho ještě v našich dějinách vracejí, tvoříce jeden ze základních problémů časového úseku skoro 1500 let: je to rozklad prvotně pospolné společnosti, vznikání státu a přeměna předstátních řádů v právo. Zákonitosti odtud získané mají pak význam ještě obecnější, uvážíme-li jejich souvislost celokeltskou, celogermánskou a možná i protoslovanskou.

Nijak nezmenšuje významnost těchto otázek skutečnost, že tu máme co činit se společnostmi, jejichž historická souvislost s pozdějším — a také dnešním — slovanským osídlením je poměrně nepatrná. Charakteristickým znakem dějin prvotně pospolného osídlení u nás v posledních dvou tisíciletích před naším letopočtem a ještě v prvním půltisíciletí našeho letopočtu, tedy až do plného osídlení našich zemí Slovany, bylo totiž právě to,

⁶ Typický pozdně buržoasní agnosticismus číší z Peterkových slov na str. 13 citované knihy (viz výše pozn. 4).

že vývoj od rodového zřízení ke státu nebyl zde plynulý. Neodehrával se v rámci jednoho lidu, který by hospodářsky, kulturně i politicky vykazoval plnou kontinuitu od neolitu k středověku. Naopak, pokud věc můžeme sledovat napřed z hmotných pozůstatků a pak — od Keltů a Germánů — i z pramenů písemných, šlo o vývoj, který byl vždy znovu přerušován a přerýván, takže až po dobu slovanskou na prahu středověku u žádného dřívějšího prvotně pospolného lidu u nás rozklad rodového zřízení nebyl dovršen a nedozrál k třídám a k státu. Jen tím je také vysvětlitelné, že společenská formace otrokářská se u nás nikdy nerozvinula, ač náběhy k ní zjišťujeme několikrát.

Naše oblasti, a zejména kraje úrodné, bezlesé anebo oplývající přírodním bohatstvím, na př. nerosty, byly osídleny od doby kamenné téměř stále a téměř stále se v nich pracovalo. Přesto však nebylo zde — zejména pokud jde o vývoj institucí politických a právních — opravdové kontinuity. Nedostatek kontinuity byl způsobován několika příčinami, které se dají uvést na společného jmenovatele střídání vedoucích složek prvobytného osídlení. V různých dějinných souvislostech jednotlivé skupiny osídlení vždy znovu ztrácely možnost samostatného dalšího rozvoje a jiné skupiny, obvykle nově příšlé, tuto možnost začínaly plně uplatňovat, a to pravidelně zase jen dočasně. Jinými slovy, prvotně pospolná společnost se u nás podle obecných zákonitostí rozkládá od doby bronzové vždy znovu a znovu v nových a nových variantách a rozklad v různých případech dosahuje různého stupně, avšak až do doby slovanské nikdy nedospívá k plné likvidaci rodového zřízení.

Jako hlavním představitelům pozdní předslovanské rodové společnosti na našem území je Keltům a Germánům — každému v onom údobí, v němž má hlavní slovo — navzájem společné mnoho rysů významných pro dějiny společenské organisace. Některé z těchto rysů mají nad to Keltové a Germáni společné se staršími ještě fázemi našeho pravěku, jejichž představitele nemůžeme ještě označit určitými etnickými jmény.

Sem patří především všechny zjevy, jejichž podstatou je diferenciací pravěkého obyvatelstva našich zemí bohatstvím a zároveň — jak vše tomu nasvědčuje — vždy i vlivem, významem a přímo *mocí* v daném prostředí.

Sem patří dále nesmírně důležitý komplex vztahů, který archeologové označují běžně jako překrývání, převrstvování čili superposicí a jehož podstata je v tom, že na témž území jeden prvotně pospolný společenský útvar ocítá se vůči společenskému útvaru jinému, rovněž prvotně pospolnému, v postavení nadřazeném.

Jak pro diferenciací, tak pro superposicí máme až do doby po obratu letopočtu u nás ovšem jen důkazy archeologické. Přesněji řečeno: co o věci víme, spočívá až do prvních století n. é. na úsudcích získaných z odborného pozorování památek hmotné kultury. Avšak nic zatím nenásvědčuje tomu, že by tyto poznatky byly zcela chybné nebo že by závažněji skreslovaly

historickou skutečnost. V každém případě je třeba nejen s nimi počítat, nýbrž přímo z nich vyjít.

Je také jasné, že oba zjevy, společenská diferenciaci uvnitř téhož lidu a »převrstvení« jednoho lidu lidem jiným, navzájem úzce spolu souvisejí. Úspěch převrstvení zajisté závisel i na tom, do jaké míry pokročila diferenciaci v daných společenských útvarech a na druhé straně nemůže být pochyb o tom, že převrstvení — alespoň u lidu nadřazeného — diferenciaci zesílilo a dále rozvíjelo. Pokud jde o diferenciaci uvnitř téhož »lidu«, stačí prohlédnouti novější práce pojednávající o našem pravěku, abychom našli bezpečné doklady pradávného společenského rozlišení v životě i po smrti (pohřby) mezi obyvatelstvem našich zemí, a to počínaje zejména dobou bronzovou.⁷ Vývojové stadium, jež tyto zjevy u nás jasně vykazuje, odpovídá vcelku asi Morganovu a Engelsovu střednímu stupni barbarství.⁸ U nás konkrétně je to případ t. zv. únětického lidu (t. j. obyvatelstva s kulturou typu únětického), znovu pak případ lidu mohylového, dále případ lužického lidu popelnicových polí a posléze ovšem — v době už zachycované stále hustěji doklady jinými — případ našich Keltů a našich Germánů.

Vysokého stupně dosáhla majetková a mocenská diferenciaci mezi rody i jednotlivci v prostředí charakterisovaném t. zv. lužickou kulturou (od počátku 1. tisíciletí př. n. é.). Obyvatelé opevněných hradů (»hradišť«) a jiných sídlišť představují se nám v archeologickém materiálu jako vedoucí složka obyvatelstva, s níž na všech složitějších a rozsáhlejších dílech (na pozemních stavbách) pracuje zřejmě lid zdola z dalekého okolí.⁹ Lze mít zato, že to byly zejména také loupeživé stránky života tohoto »lužického« lidu, co dávalo stále popudy k diferenciaci majetkové cestou růstu soukromého bohatství náčelnických rodů a rodů nejvýznamnějších bojovníků.¹⁰

V našich zemích už lid pozdní kultury únětické a pak lid t. zv. mohylový, a tím zřetelněji právě zejména lid popelnicových polí (»lužický«), stál ve svém hospodářském a politickém životě a ve svém společenském rozvrstvení tak vysoko, že zkušený archeolog domníval se zde pozorovati náznaky »administrativní soustavy větších celků patrně státních«.¹¹ Klidně z toho můžeme přijmout alespoň fakt četných opevněných míst (hradů, »hradišť«), která ve svém rozložení a v jiných daných souvislostech jsou (mezi jiným) i neklamným svědectvím společenské diferenciaci lidu, jenž je budoval.

⁷ Viz Jan Filip, *Pravěké Československo*, Praha 1948, na př. str. 172, 173, 180, 185 a j. v. — O širší problematice sem náležející týž autor, *Problémy doby bronzové ve střední Evropě*, *Archeologické Rozhledy* V., 1953, str. 63—68.

⁸ Charakteristiku viz u B. Engelse, *Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu*, české vydání 1950, str. 25—27.

⁹ Srov. Jan Filip, *Pravěké Československo*, zvl. str. 202.

¹⁰ Srov., jak líčí takovouto přibližně situaci O s t r o v i t a n o v, *Nástin ekonomiky předkapitalistických formací*, str. 56: »S rozvojem výroby zboží vzrůstá touha po zbohatnutí. Bohatství jedněch kmenů vyvolává závist jiných a války, které původně byly vedeny ze msty nebo pro rozšíření území, mají nyní za svůj hlavní cíl loupež a stávají se do určité míry řemeslem«.

¹¹ Filip, l. c., str. 173; srov. také str. 185 a 202.

Střed prvního tisíciletí před naším letopočtem vykazuje v tehdejší prvobytně pospolné společnosti v Čechách značnou vyvýšenost určitých rodů a jejich nejbližšího společenského okruhu nad ostatním lidem. Bezpečným svědectvím toho jsou velké, přepychové hrobky zjištěné na několika místech středních Čech z doby 6.—5. stol. před n. l., uprostřed obyvatelstva možná předkeltského, možná protokeltského, určitě ale před našimi Kelty historickými. Archeolog mluví tu o »knížatech« a jejich »dvorských kruzích« a o »knížecím prostředí v době starolaténského stylu«. ¹²

My budeme zjev interpretovat tak, že zde rodová aristokracie vládnoucího (nadřazeného) lidu dosvědčuje pokročilé stadium rozkladu dané prvotně pospolné společnosti, aniž by tím jakkoli prokazovala vznik tříd, *zánik* rodového zřízení a jeho základní struktury a tím méně ovšem vznik *státu*. Pojetí státu, jak je vypracoval marxismus-leninismus, nepřipouští, abychom zde i jen vzdáleně mluvili o nějakém snad »státu« naší doby bronzové, údobí halštatského či laténského. Stačí ostatně i jen nahlédnouti do Engelsovy klasické knihy »Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu«, abychom se přesvědčili, že všechny příznaky rozkladu rodového zřízení, které lze u nás ve společnostech oněch dob zjistiti, plně se ještě dají zařadit do rámce pravěké společnosti beztržní, v podstatě stále ještě prvobytně pospolné. Patří sem nejen ony rozdíly majetkové, existence bohatých a chudých, zjev rodové a válečnické aristokracie a otroctví válečných zajatců, nýbrž i instituce krále, vojevůdce, shromáždění svobodných mužů, rady rodových stařešinů (stále více aristokratické) atd. To vše připouštěl Engels na pokročilých stupních *rodové společnosti*, v níž sice tvořily se již předpoklady pro vznik tříd a státu, ale skutečných tříd a skutečného státu zde ještě nebylo. ¹³ Jsou to v různých obměnách konec konců vždy *jen tyto* prvky, s nimiž se opět a opět budeme setkávat v obou kapitolách dalších — jak mezi našimi Kelty, tak mezi našimi Germány.

Pokud jde o superposici, má — ve srovnání se společenskou diferenciací — badatel zabývající se speciálně společenskými vztahy úkol mnohem obtížnější. Do značné míry spadá to na vrub skutečnosti, že bližší propracování superposiční problematiky v souvislosti se všemi ostatními otázkami vývoje

¹² Filip, tamtéž, str. 235, 239 a 240. O téže věci (bylanská kultura v Čechách, hroby horákovského typu na Moravě) viz i J. P o u l í k, Jižní Morava, 1948—1950, str. 20. — Srov. poněkud fantastické, ale barvitě a i jinak výstižné ličení J. B ů h m a, Kronika objeveného věku, str. 404: »V období halštatského stylu vyrůstá tak z původních jednodušších poměrů rodová aristokracie opírající se o stáda i zemědělství, pravá aristokracie zemědělská, již majetek poskytl možnost opatřiti si produkty mezinárodního obchodu a svou poptávkou usměrniti i domácí výrobu. Kmenové útvary byly tak třídě odstupňovány od magnátů, vlastníků stáda i pozemky, až k bezzemkům, závislým na držitelích majetku. Nezdá se, že by knížecí moc, vzniklá tímto způsobem, byla vázána na určitý rod, spíše to byla třída velkostatkářů, z nichž jen někteří dovedli mezi svými vrstevníky zaujmouti ještě významnější postavení...« — Nověji viz o této společenské diferenciaci v době halštatské a pak laténské s hlediska archeologického J. Filip, Archeologické Rozhledy V., 1953, zvl. str. 206 a d. Celkový přehled od téhož autora viz nyní v díle Keltové ve střední Evropě, Praha 1956, str. 243 a d., zvl. str. 265 a d.

¹³ B. E n g e l s, Původ, čes. vyd. 1950, str. 98—99.

prvobytně pospolné společnosti nám dosud chybí.¹⁴ Jisté však je, »že překrývání« staršího lidu — »původního«, domácího, starousedlého — novými příchozími (mladším lidem) je podle dat naší archeologie u nás zjevem velmi starým. Za společenskou jednotku, v jejímž rámci se převrstvování uskutečňuje — ať na straně aktivní či pasivní — je považován *kmen*. Archeologové proto mluví o *kmenové* superposici. Vše ukazuje na př. k tomu, že prastaré zemědělské obyvatelstvo našich zemí bylo už od konce mladší doby kamenné v tak příznivé situaci, pokud jde o výsledky své práce, že skupiny nových příchozích mohly někdy jako vrstva dobytelská a nadřazená »překrývatí« obyvatelstvo původní a dítí se od něho živit nebo aspoň od něho značnou část svých životních potřeb odebírat za podmínek pro sebe zvláště výhodných.

Převrstvení jednoho lidu druhým nemohlo totiž nemít nejen své hospodářské důvody, nýbrž i své hospodářské předpoklady. Produktivita práce v nejstarších společnostech byla dlouho tak nízká, že tam, kde se usadili jedni, daleko široko nebylo místa pro druhé. Slabší musili buď odejít jinam anebo byli vyhlazeni.

Je jisté možno myslit v některých dobách a na některých místech i na takovou formu soužití, že dvojí, ba i trojí lid v některé oblasti žil těsně vedle sebe, ba mezi sebou, zachovávaje plně všechny rysy prastaré prvobytně pospolné společnosti a rozvíjeje svou symbiosu především na zásadách dělby práce a vzájemné směny produktů. Ale v takovýchto případech nešlo vlastně o superposici, nýbrž o spoluzití prvobytně pospolných skupin původně odlišných, pro něž takto byly dány předpoklady k eventuálnímu pohenáhlému srůstání v jednu společnost a posléze v jeden lid, *kmen* atd.

K soužití rázu skutečně superposičního mohlo dojít teprve tam, kde byly z výsledků práce jisté přebytky, na jejichž spotřebě nadřazený lid mohl se podílet. A musily to být přebytky tak značné, že nadřazenému lidu stálo za to o ně bojovat a své postavení *nad* druhým lidem si udržovat.

Ani zdaleka nesmíme si zde představovati nějaké zotročení lidu převrstveného anebo snad jeho nějaké kvasifeudální znevlnění. Z celé situace prvobytně pospolných společností, jak je z naší oblasti známe z posledních 2000 let před n. l. — a víme o nich zásluhou archeologické práce již nemálo — lze usuzovat na to, že superposice dala se běžně s dalším zachováním alespoň

¹⁴ U nás upozornil — především na základě výsledků vědy sovětské — na některé důsledky, které *kmenová* superposice měla v řeckém starověku, P. Oliva, *Raná řecká tyranis*, 1953, str. 92 a d. — Nic o superposičních vztazích nemá ani kniha V. K. Nikolského, *Dejiny prvotno-pospolnej spoločnosti*, Bratislava 1953, ani sborník odborných statí »Rodová spoločnosť«, Bratislava 1954. — K výsledkům novějšího bádání o způsobech raně dějinného osídlení (se soupisem literatury) viz W. Radig, *Siedlungsforschung auf dem Gebiet der Ur- und Frühgeschichte*, Wissenschaftliche Annalen V., 1956, str. 73—86. — Stojí za poznamenání, že konstrukce *kmenové* superposice, pokud jde o naše země a speciálně o případ prvotně pospolných Germánů u nás, je v podstatě dosti stará. Její zastánce, počínaje J. Schulzem z r. 1826 a pak zejména právníkem-archeologem Matějem Kalinou z Jäthensteina (1772—1848), shrnul A. V. Šembera, *Slované v pravěku*, Vídeň 1868, str. X—XI.

nejnižších složek rodového zřízení u lidu převrstveného (viz níže), o plném zajištění dalšího rozvoje rodového zřízení u lidu nadřazeného ani nemluvě. To je *hlavní rozdíl*, který tyto vztahy liší od vztahů otrokářských a feudálních, jež předpokládají na obou stranách už podstatné rozrušení, ba zánik starého zřízení rodového, nehledě k rozdílům dalším, jež jsou nasnadě.

Po nejstarších, neolitických ještě případech přicházejí u nás, jak plynou staletí, případy překrývání další a další. Stačí jen nahlédnouti do známých nám už příruček dějin našeho pravěku.¹⁵ Zvláště pozoruhodné je, že v mladší době bronzové je u nás zjišťována dokonce superposice dvojnásobná, spočívající v tom, že v části Čech, a to v oblasti zvláště úrodné, kde byl již od dřívějšího lid únětické kultury převrstven t. zv. lidem mohylovým,¹⁶ usazují se někdy koncem 2. tisíciletí před n. l. »nad nimi« oběma ještě příslušníci lidu lužické kultury t. zv. popelnicových polí.

Jistě není radno přeceňovat anebo dokonce bráti dogmaticky společensko-organizační interpretaci, jakou svým nálezům dávají archeologové, ne vždy dostatečně vyzbrojení znalostí theorie vývoje lidské společnosti. Avšak v tomto případě zdá se i při velmi střízlivém hodnocení nesporné, že tu skutečně k nadřazování jednoho prvotně pospolného společenství nad druhým docházelo. A je konec konců nutno dáti alespoň v základní konstrukci za pravdu badatelům, kteří interpretují řeč hmotných památek v této situaci na př. tak, že v určité době 1. tisíciletí před n. l. onen právě zmíněný lid lužické kultury »po několik generací udržoval vládu nad krajem«, kde jinak sídlil starší lid domácí.¹⁷ Je jen třeba vyvoditi odtud důsledky pro správný celkový výklad dějin prvotně pospolné společnosti u nás a viděti všechny tyto a podobné zjevy starší doby v náležité souvislosti se zjevy mladšími, už historickými, k nimž v první řadě patří případ našich Keltů v 5.—1. stol. před n. l. a případ našich Germánů ve stol. 1.—4. n. l. Významný je i sám fakt, že archeology zjišťované ovládnutí určité části našich zemí a prvotně pospolného obyvatelstva v nich do té doby žijícího v posledních stoletích před naším letopočtem Kelty — rovněž prvotně pospolnými — nebylo, obecně vzato, zjevem u nás zcela novým. Tím hladčeji pak zapadá do tohoto řetězu zjevů skutečnost ověřitelná už celkem bezpečně zprávami písemných pramenů, že naše země po Keltech zčásti ovládli Germáni, a to se vši pravděpodobností opět i se starousedlým obyvatelstvem.

Od konce neolitu přes dobu bronzovou, přes období halštatské až do konce laténu pozorujeme zde prostě v různých konkrétních podobách vždy nové a nové superposiční zjevy téhož v podstatě základního charakteru. A není

¹⁵ K tomu na př. J. Filip, *Pravěké Československo*, 1948, str. 162, 169, 171, 185, 214, 238, 242 a j. v.

¹⁶ J. Filip, l. c., zvl. str. 185, 189 a d.

¹⁷ Tamtéž, str. 214. — Vládne dnes mínění, že lužický lid popelnicových polí byl patrně v určité souvislosti s vytvářením historických Slovanů. — Proti ztotožňování »lidu lužické kultury bronzové doby« (lidu popelnicových polí) se Slovy nebo Protoslovy vyslovuje se nověji E. Šimek, *Velká Germanie* Klaudia Ptolemaia IV., 1954, str. 230—231.

možno nechati stranou otázku, jaké následky pro další rozvoj daného prvotně pospolného rodového zřízení nezbytně musilo s sebou přinášet převrstvení jednoho lidu druhým, ať již se událo v konkrétní formě jakékoli. Sotva lze pochybovati o tom, že každá taková superposice konec konců nutně se dotýkala dosavadního rodového zřízení, i když s ním nebyla neslučitelná. V případech, kdy došlo k převrstvení, vývoj dosavadní vždy byl více méně narušen či uchýlen a nastoupily zjevy nové i když jistě se i tu využilo všeho, co vybuchovala společnost dosavadní, zvláště také dosavadní společnost lidu převrstveného. Následky superposice byly při tom zřejmě jiné pro lid nadřazený a jiné pro lid »podmaněný«. Mám za to, že zde došlo k vzdálené analogii zjevů, o nichž klasicky hovoří Engels, když v závěrečné partii »Původu rodiny, soukromého vlastnictví a státu« líčí rozklad a konec rodového zřízení,¹⁸ jehož »předpokladem bylo, že členové rodu nebo aspoň kmene byli usazeni jednotně na téměř území, že zde byli jedinými obyvateli«. I zde se nezbytně objevovaly »nové potřeby a zájmy, které byly starému rodovému zřízení nejen cizí, nýbrž se v každém směru křížily« — objevovaly se uvnitř obojího lidu a ovšem i ve vztazích mezi obojím lidem zvláště. Čisté rodové zřízení, společnost prvobytně pospolná v plné síle, nezná ještě ani podrobování jiných společností ani na druhé straně nadkmenové sjednocování.¹⁹ Obojí druh zjevů znamená v podstatě už »počátek úpadku« příslušné rodové společnosti. Abychom mluvili slovy Engelsovými: znamená, že společnost prvotně pospolná buď spěje k vyššímu stadiu organisace anebo že se rozkládá a zaniká, což může, avšak nemusí být jedno a totéž. V našem případě lid nadřazený nesporně bude dále rozvíjet své organizační možnosti přes rámec rodového zřízení až k třídám a státu. Naproti tomu lid převrstvený bude rychle zbavován všech vyšších složek rodového zřízení, jeho organisace bude dříve nebo později redukována na nižší a nejnižší svazky rodové a bude zde tendence k tomu, aby jeho příslušníci, za současného všeobecného vývoje obojího lidu k třídám, stali se většinou buď otroky (u nás v dobách do 3.—4. stol. n. l.) anebo feudálními poddanými (od 4.—5. stol. u nás počínaje). Svazky rodové budou zároveň u obojího lidu pozbývat původní váhy a na jejich místě budou se čím dále víc uplatňovat svazky teritoriální, v nichž obojí lid bude stále více splývat.

Tento vývoj, přirozeně, vyžaduje si dlouhé doby. Je velmi pomalý i v těch dobách, kdy — jako tomu bylo uprostřed epochy bronzové anebo za Keltů v době železné — se jeho tempo poměrně zrychluje. V každém případě probíhají tu celá staletí, v nichž, pro jednotlivé generace téměř nepozorovaně, dějí se změny právě naznačené. A jednotlivé fáze tohoto vývoje jsou ovšem poznamenávány většími či menšími konflikty, jež v naší minulosti spíše tušíme, než abychom je znali a které, v různém zahalení, vždy v jádře znamenají boj nového se starým.

¹⁸ Na str. 154 českého vydání z r. 1950.

¹⁹ Engels, Původ, čes. vyd., str. 91—92.

Nedovršený (přerušný) vývoj k státu

Na území dnešního Československa sídlili Keltové po dobu nejméně půl tisíciletí a vezmeme-li v počet Kotiny na Slovensku v prvních stoletích našeho letopočtu (k předpokládaným zbytkům ostatních Keltů nehledě), pak po dobu nejméně tří čtvrtin tisíciletí. To je časový úsek i pro rozvoj prvotně pospolné společnosti dosti značný, zvláště uvědomíme-li si, že valná část připadá na t. zv. dobu železnou, v níž všeobecně probíhá rychlý vzestup lidstva od středního k nejvyššímu stupni barbarství.²⁰

Ať se již historičtí Keltové u nás vyvinuli na domácí půdě v jižních a západních Čechách²¹ či přišli k nám ze západu a severozápadu počínaje někdy asi V.—IV. stoletím před n. l.,²² jisté je, že společenské poměry, jež se v souvislosti s nimi na naší půdě na několik století vytvořily, byly velmi složité. Rychlý rozvoj hospodářský, stupňující se zvláště ve druhém a prvním století před n. l., přivodil hluboké změny v rodovém zřízení, za jehož plného ještě rozkvětu pravděpodobně Keltové většinu našeho dnešního území ovládli. Vše nasvědčuje tomu, že nastal i u našich Keltů, podobně jako u Keltů jiných oblastí, rozklad starého rodového řádu, jevící se navenek nejzřetelněji společenskou diferenciací jednotlivých rodů, rodin i jednotlivců na základě především majetkovém.

Avšak nešlo tu pouze o společenskou diferenciaci uvnitř keltského lidu samého podle zákonitostí vyplývajících z osudů vlastní keltské společnosti. Ve světle historických zpráv a archeologických nálezů nabývá stále větší síly představa, že historičtí Keltové přišli k nám jako dobyvatelé, kteří naše země ovládli i se starším lidem zde již dávno sídlícím, a to na jihu Čech původu rovněž keltského (protokeltského) a na severovýchodě původu lužického (snad prazápadoslovanského), při čemž na východě našeho území, na dnešním Slovensku, známe ještě v prvním století před n. l. také Illyry (Osy) a Dáky (Anarty), obojí patrně na Keltech nezávislé.

Novější archeologické práce otevřeně mluví o tom, že na př. na Moravě Keltové jeví se nám jako bojovníci, »kteří zde žili na hospodářské základně domácího lidu a kteří ho zcela ovládli«²³ a celkem podobně vyslovují se jiné práce i o Keltech v Čechách.²⁴

²⁰ Viz podle L. H. Morgana u B. Engelse, Původ, český překlad 1950, str. 27—28.

²¹ Tak soudí zvláště Nejedlý, Dějiny národa českého I., str. 271, k tomu srov. J. Filip, Pravěké Československo, 1947, str. 248; J. Böhm, Naše nejstarší města, 1946, str. 38—48.

²² O průběhu »okupace« našich zemí historickými Kelty viz u J. Filipa, Pravěké Československo, str. 262 a d. — Odlišný obraz má E. Šimek, viz na př. jeho Velká Germanie Klaudia Ptolemaia IV, 1954, str. 209—210, 221—223. Viz téhož autora Chebsko, 1955, str. 71. — »Bezpečné historické vystoupení Keltů« u nás umísťuje časově »kamsi na rozhraní 5.—4. stol.« J. Filip, Archeologické rozhledy V, 1953, str. 206. Závěry z dosavadního bádání viz nyní v díle téhož autora, Keltové ve střední Evropě, 1956, str. 221—222.

²³ Poulik, Jižní Morava, str. 21.

²⁴ Viz na př. Filip, Dějinné počátky Českého Ráje, str. 42 a 61; srov. též autor Keltové ve stř. Evr., str. 288.

Je stále zřejmější, že Keltové, kteří v posledních staletích před naším letopočtem tvořili vládnoucí lid v našich zemích s těžištěm ve středních Čechách a v některých oblastech Moravy,²⁵ byli těsně před zánikem své moci ve stadiu vývoje, kdy už z nejvyššího stupně barbarství²⁶ dostávali se k civilisaci a kdy u nich začal vznikat život státní. Můžeme zde předpokládati anebo máme zde přímo či nepřímo doloženou celou řadu zjevů, jež jsou předpokladem ke vzniku tříd a třídní společnosti a s nimi i státu, zcela ve smyslu Engelsova klasického výkladu.²⁷ Náleží sem soukromé vlastnictví, otcovské právo, stoupání významu rodin v rodech, hluboká společenská diferenciaci na základě zvláště majetkovém, vytváření aristokracie, a to nejen staré rodové, nýbrž patrně i nové obchodní, otroctví, instituce »království« (dokonce podle všeho již v zániku), »řemeslná« válka (rovněž pravděpodobně toto »zaměstnání« spíše už v likvidaci) a ještě řada jiných příznačných zjevů, na něž upozorníme dále.

Naši Keltové jeví se nám jako jedna z nejpokročilejších větví rozlehlé keltské rodiny, jejíž jednotliví členové byli v té době v různých stadiích vývoje. Zatím co jedni ještě zachovávali základní rysy prvotně pospolného rodového zřízení, jiní vykazují již rodový řád rozložený a jsou jasně na cestě k státu.²⁸ Všude jest při nejmenším už rodová šlechta, která jednotlivým keltským plemenům-kmenům dodává vůdce. Objevují se však už i představitelé zájmů otrokářských.

Keltové západoevropští (Gallové v dnešní Francii) jsou od poloviny 1. stol. před n. l. v rámci římského imperia, zatím co Keltové středoevropští, mezi nimi také naši, nejen jsou svobodní, nýbrž sami jsou pány jiných.

Avšak nežli se u nás nadvláda Keltů nad ostatním obyvatelstvem a převaha velmožů rodových, obchodních i jiných uvnitř vlastní keltské společnosti mohla státi v procesu svého vývoje diktaturou třídy a tím dát naplno vznik státu, byli Keltové buď z našich zemí vypuzeni (čeští Keltové, Bojové) anebo v nich zaraženi ve svém vývoji (moravsko-slovenští Kotinové, zbytek keltského obyvatelstva vůbec).

Co na společnosti Kelty ovládané u nás zvláště udivuje, jest vysoká úroveň výroby, ať už šlo o zemědělství, pastevectví či (a to zejména) nejrůznější řemesla. Byl tu neobyčejně vysoký stupeň rozvoje výrobních sil, který dovoľoval zejména také hromadnou výrobu nástrojů ze železa jak pro zemědělství, tak pro vyspělá řemesla. Jedině pokročilé a produktivní zemědělství²⁹ a dobytkářství mohlo zajistit dosti potravy lidnatým centrům a

²⁵ Filip, Pravěké Československo, str. 255.

²⁶ Ve smyslu definovaném Engelsem, Původ, str. 27.

²⁷ Tamtéž, str. 100—101.

²⁸ Bolšaja Sovětskaja Encyklopedia XX, 1953, str. 503.

²⁹ K bádání o původu slova *pluh* (V. Machek, Slavia XX, 1951, zvl. str. 206 a d.) jest třeba upozorniti na keltské prý označení nového tehdy těžkého pluhu s dvěma koly, taženého několika páry volů, »ploum«. Viz Holder, Alt-celtischer Sprachschatz II, sloupec 1019 (známé místo z Plinia, Nat. hist. 18, 171 a d. se zde přijímá ve čtení »quod genus vocant ploum Raeti«).

jiným sídlištěm, která se tehdy zde vytvořila a v nichž žilo obyvatelstvo zabývající se řemesly, dobýváním rud, zpracováváním kovů, obchodem a činnostmi souvisícími s nadstavbou (kněží, umělci, vojáci, »úředníci« atd.). Výstižně líčí vyspělou výrobu Keltů u nás i na západ od nás pozorovatel — archeolog.³⁰

Mnohé výrobní techniky a postupy stejně jako nástroje byly tehdy zavedeny ve střední Evropě po prvé a překonal je až vyspělý středověk. Platí to na př. o hrnčířském kruhu. Jiný znalec-archeolog domnívá se z hmotných památek této doby poznávat, že Keltové u nás »stali se převážně profesionálními řemeslníky a obchodníky«, zatím co ostatní obyvatelstvo, mimo lidnatá centra, bylo zemědělské.³¹ Nesporné je, že v době, kdy Keltové u nás byli lidem vládnoucím, byla zde vysoce vyvinuta výroba zboží a běžnou byla směna výrobků všech druhů mezi jednotlivci i rodovými jednotkami, a to i do jiných zemí. Ničím mimořádným nebyl ani prodej-koupě, t. j. směna věcí za peníze. Vysokou úroveň keltského hospodářství svorně konstatují pro tuto dobu i díla zabývající se Kelty všeobecně.³² Pozoruhodné jsou nálezy písařského náčiní, z nichž lze soudit na používání písma v keltských střediscích u nás,³³ patrně latinského i řeckého.³⁴

S tímto obrazem je třeba srovnat Engelsovo pozorování, že vlastní rodové zřízení »ve svém rozkvětu« je možné jen za »krajně nerozvinuté výroby« a za »krajně řídkého obyvatelstva na rozlehlém území«.³⁵ Toto srovnání nám jen potvrdí, že už od doby bronzové, a tím více nyní, prvotně pospolná společnost u nás musela být dávno v rozkladu, který ovšem v jednotlivých dobách a u různých skupin osídlení dosahoval patrně velmi nestejného stupně.

Jedna z posledních souborných prací o Keltech³⁶ a jejich »civilisaci« zná ve společnostech Kelty ovládaných v posledních staletích před n. l. jednak svobodné Kelty, jednak Kelty svobodné deklasované (především dlužníky), jednak otroky a jednak staré domácí (domorodé, předkeltské) obyvatelstvo. Mezi svobodnými se pak odlišují vyšším postavením zvláště bohatí (velmoži) a druidové (kněží). Je to generalisace velmi široká, odvozená zejména z poměrů na území dnešní Francie, ale mnohé nasvědčuje tomu, že se hodí

³⁰ Filip, *Pravěké Československo*, str. 252—253, 270 a d. Srov. nyní materiál v díle téhož autora *Keltové ve střední Evropě*, zvláště v kap. III. a IV.

³¹ Šimek, *Velká Germanie IV*, str. 331.

³² H. Hubert, *Les Celtes et la Civilisation celtique*, *Les Celtes depuis l'époque de La Tène*, 2. vyd., Paříž 1950, str. 311—312 (o keltské produkci zboží v zemědělství a dobytčáctví), str. 313—317 (o keltských řemeslech); zvláště zajímavá je zpráva o opevněných keltských dílnách v krajích bohatých na nerosty (str. 315).

³³ Šimek, *Velká Germanie IV*, str. 331.

³⁴ K tomu viz Fustel de Coulanges, *Historie des institutions politiques de l'ancienne France*, I, 1895, str. 14, zvl. pozn. 6. — O užívání písma našimi Kelty pro latinu viz Nejedlý, l. c., I, str. 297.

³⁵ Engels, *Původ*, str. 92—93.

³⁶ Hubert, l. c., str. 254 a d. U nás nyní srov. Filip, *Keltové*, 1956, str. 312, kde se právem klade důraz na protiklad pohřbů bohatých (zvláště vojenské vrstvy) a pohřbů chudých a bez inventáře.

rámcově i na naše poměry v dobách těsně před obratem letopočtu. I badatelé poslední doby³⁷ postupují u nás tak, že za nedostatku přímých zpráv o životě *našich* Keltů a společnosti jimi ovládané berou za základ to, co o Keltech je známo obecně, snažíce se srovnávat to se zdejšími archeologickými nálezy, jejichž mluva, pokud byly učiněny pokusy historicky ji tlumočit, ony obecné znalosti většinou potvrzuje.

Existence — nesporná — velkých osad (»měst«) s rozvinutou výrobou i obchodem a časté nálezy mincí, ba celých jejich pokladů, z této doby v našich zemích ukazuje na to, že stadium »tvoreni šlechtické rodiny v každém rodu«,³⁸ čímž vznikala první rodová aristokracie, kmenová šlechta v jádře zemědělského rázu, měla keltská společnost u nás v posledních staletích před n. l. už za sebou.

Velmožské rody starého typu držící se v opevněných sídlištích označovaných slovem »dun(um)« nebo »rat(um)« (srov. častá místní jména s takovouto koncovkou v keltských oblastech³⁹) byly v 2. a zvláště 1. stol. před n. l. jakoby podrůstány velmožstvím nového typu, jehož bohatství pramenilo jednak z otrocké práce v dílnách, jednak z obchodu,⁴⁰ domácího i »zahraničního«. Převážná část svobodných Keltů i u nás zřejmě se dávno už ocitla v závislosti na malé menšině bohatých. Dostávali se do hospodářské, politické a posléze i »právní« závislosti jakožto lidé poddaní, dokonce jako nevolníci (nikoli ovšem feudálního rázu) velmožské velkorodiny téhož původně rodu. A jejich situace byla vždy bližší situaci domorodého zemědělského obyvatelstva Kelty původně převrstveného a zbaveného pravděpodobně vlastní aristokracie. Vede nás to posléze k představě, že kolem velkých a bohatých velmožských sídel, ve velkých hrazených osadách i po »venkově«, kupily se chaty obyvatelstva původního i závislých Keltů, zatím co otroci, původu nejrůznějšího, bydleli přímo v dvorcích, při dílnách, dolech, lomech a dřevařských pracovištích atd. svých pánů. Tím byl posléze i u nás vystřídán »starý stav, v němž rodová aristokracie ovládala masy drobných rolníků, pastevců i řemeslníků«, můžeme-li užít slov badatele, který líčí analogický vývoj jinde.⁴¹

³⁷ Š i m e k, Velká Germanie IV, str. 226 a d. (především na základě zpráv Caesarových). — Nejedlý, l. c., I, str. 298.

³⁸ E n g e l s, Původ, str. 132—133. Srov., jak líčí vznik keltské pozemkové aristokracie a jak vypočítává příčiny jejího zrodu Hubert, l. c., str. 260—261. — »Charakteristickým odznakem vedoucích vrstev« keltských byl v počátcích keltské expanse zlatý (nebo z jiného drahého kovu) »nákrčník s pečetítkovými konci« (torques). Filíp, Keltové ve střední Evropě, 1956, str. 247. Torques je doložen i u nás, a to jednak v hrobech, jednak (později) zobrazený na mincích u nás nalezených, jednak na známé keltské hlavě v Národním museu, viz Filíp, l. c., tab. LXX.

³⁹ Hubert, l. c., str. 258. Některá takováto jména jsou pro naše země zaznamenána ještě v geografických pracích Klaudia Ptolemaia z 2. stol. n. é. Viz nyní B. H o r á k, Geografický a etnografický obraz českých zemí v době římského císařství, Rozpravy ČSAV, roč. 65, r. SV, č. 3, 1955, příloha 1.

⁴⁰ Srov. skvělou charakteristiku obchodnictva pro podobnou situaci u B. E n g e l s e v závěrečné kapitole Původu, str. 152.

⁴¹ P. O l í v a, Raná řecká tyranie, 1953, str. 98.

Keltští velmoži bývali mimo to, jak víme odjinud, obklopeni družinou lidí různého původu, pokrevně nepříbuzných, kteří jimi byli vydržováni a konali jim nejrůznější služby.⁴² V boji bývali kolem svého pána jako pěšáci. Caesar je označoval po římsku slovem »clientes« a jak mám za to, byla to jiná kategorie než »ambaktové« uvádění Caesarem zároveň, o kterých budeme mluvit níže. Z části byli to asi i dlužníci, o nichž jsou tak závažné zprávy z předřímské Gallie.

Na tyto houfy »klientů« vztahují ono slovo *slōgō,⁴³ které znamená asi voj, houf, to jest v tomto případě soubor závislých přísluhovačů. Domněnka, že výraz »sluga« převzali naši předkové z keltštiny,⁴⁴ nabývá v této souvislosti stále více na pravděpodobnosti a také ovšem na historickém významu.

Byli to právě tito keltští velmoži, kdo v první řadě tvořil kádr stálých odběratelů římského zboží z jihu, zvláště luxusního. Na druhé straně pak táž vrstva, v tom jistě i stará rodová aristokracie,⁴⁵ dodávala Římanům — buď přímo nebo přes keltské i římské překupníky —, oč oni měli zájem: zlato, otroky, obilí atd.

O druidech, kteří tolik vzněcovali fantasií všech, kdož se zabývali dějinami Keltů, lze říci jistě alespoň to, že nepochybně stáli především ve službě vrstev velmožských.⁴⁶ Všude, kde byli, tvořili i se svými rodinami jakési »kolegium« nebo »korporaci« (jak se vyslovují pozorovatelé jurističtí), sice rozptýlenou po kmenech a jeho složkách, avšak současně soudržnou.⁴⁷ Nebojovali s ostatním lidem a nepodléhali žádným břemenům své společnosti. Objektivně byla to jasně parazitní složka keltské society, pro niž provozovali v souvislosti s keltskými pověrami a mythy všelike rity a ceremonie provázené i lidskými oběťmi. Byly tu zejména rity ovlivňující, jak se věřilo, úrodnost polí, tedy primitivní, pověrečná agronomie. A důležité byly i rity pohřební, zvláště ony, jež v posledních staletích před n. l., jak vše tomu nasvědčuje u našich Keltů — snad ve spojení s druidskou naukou o duši — nahradily staré pohřbívání celých těl v zemi pouhým žehem.⁴⁸ O úloze druidů při aplikaci prvotně pospolných řádů zmíníme se dále.

Mimo vlastní keltskou společnost byly i na územích Kelty ovládaných

⁴² Hubert, l. c., str. 255, 270. Viz i Fustel de Coulanges, *Histoire des institutions politiques de l'ancienne France*, I, str. 35 a d., 38.

⁴³ Holder, l. c., II, sloupec 1593.

⁴⁴ Viz u Niederla, *Slovanské starožitnosti* III-2, str. 404. Srov. Vaněček, *Prvních tisíc let*, str. 69—70, pozn. 171.

⁴⁵ Srov., jak v analogické situaci v raném Řecku »obchodnímu podnikání se věnovali často i aristokraté«, P. Oliva, l. c., str. 86.

⁴⁶ Tak Nejedlý, l. c., I, str. 298. — Nově o nich s aplikací na naše poměry Šimek, l. c., IV., str. 535 a d. Filip, l. c. 314. — Podrobně, avšak se zřejmým přeceněním jejich »celokeltského« významu, o druidech Hubert, l. c., str. 226—227 a 275 a d.

⁴⁷ »Skutečné korporace« říká o organizaci druidů Fustel de Coulanges, l. c., I, str. 26.

⁴⁸ K tomu viz Šimek, l. c., IV., str. 565—566. Odlišně Filip, *Keltové ve střední Evropě*, 1956, str. 290 a d.

skupiny lidí charakteru nezávislých zbojníků, které nicméně stály někdy ve službách jednotlivých vynikajících keltských velmožů a jejich svazů. Na půdě římského imperia, zvláště v odlehlejších provinciích, byla jejich analogií společenstva zvaná běžně »latrocinia«.⁴⁹

Staré prvobytně pospolné rodové zřízení se svými nižšími i vyššími svazky bylo v 1. stol. před n. l. u Keltů většinou už v rozkladu. Abychom mluvili slovy Engelsovými, i v příkopech přede zdmi keltských oppid »zeje hrob rodového zřízení.«⁵⁰ Stále více narůstají zde vztahy, které svou podstatou jsou prvobytně pospolné společnosti cizí, neboť náleží společnosti už vykořisťovatelské, v tomto případě otrokářského charakteru.

Hlavními nižšími složkami rozložené rodové organizace historických Keltů byly *rody*, které poskytovaly rámec drobným rodově teritoriálním útvarům na podkladě zvláště (ne však výlučně) pokrevní příbuznosti a konkrétních pracovních resp. výrobních možností. Těmto drobným jednotkám se běžně říká »klany«, což je označení více méně konvenční.⁵¹ Uvnitř nich jsou velkorodiny odpovídající na př. asi slovanským zádruhám. Pozoruhodné je keltské slovo *trbho-, kterým bývala označována společenská jednotka pracující společně ve volném terénu, konkrétně na obdělávání kusu půdy,⁵² což i významově spojuje tento výraz se slovanským »třeb-iti«.⁵³

Vyššími svazky pokročilého rodového zřízení jsou u historických Keltů útvary odpovídající řeckým frátriím (tuath, cantref), jaké římsští pozorovatelé jmenovali »pagy«. Jsou to známé »čtvrti« svazů ještě vyšších, jak je známe u Keltů na místech velmi různých, v dnešním Švýcarsku, v maloasijské Galacii i jinde.⁵⁴ Uvnitř pagů jsou pak »oppida« a »vici« (civitates), jak to označovali Římané.

Ještě vyššími svazky pozdního rodového zřízení u Keltů byly kmeny, jichž několik tvoří obyčejně to, co u Engelse (v českém překladu Původu rodiny) vystupuje jako »národ«. Engels počítal, že jeden keltský »národ« v Gallii čítal průměrně 125.000 obyvatel.⁵⁵

⁴⁹ O tomto zajímavém zjevu z několika století kolem obratu letopočtu chybí dosud speciální studie. Že výrazy »latro« a »latrocinium« v tehdejších pramenech většinou neznamenal prostě lupiče, lupičství a pod., o tom viz na př. Sovětská věda, Historie 1952, str. 803 (ve zmínce o studii A. D. Dmitrijeva o hnutích lidových mas v římské říši). O »latronech« a »latrocinii« viz dále: Borys Lapićki, Poglądy prawne niewolników i proletariuszy rzymskich, Łódź 1955, zvl. str. 96; P. Oliva, Sborník historický, III, 1955, str. 47—53.

⁵⁰ Engels, Původ, str. 151.

⁵¹ Hubert, l. c., str. 240—241.

⁵² Viz u Holdera, Alt-celtischer Sprachschatz II., sl. 1908—1909, s významem (podle d'Arbois) »groupe d'habitations sans enceinte de murailles«.

⁵³ Hubert, l. c., str. 256.

⁵⁴ Hubert, l. c., str. 58—59, 271. — K tomu i pozorování V. Ondroucha (podle písemného sdělení), který má za to, že keltský pagus bylo »sdružení několika rodů se společnou tvrzí«. — Rodové prvky u keltských »pagů« zdůrazňuje Mommsen, Historische Schriften II, 1908 (psáno 1881), str. 430. Tamtéž, str. 438 se srovnává pagus, tribus a φύλη (fylé). Podle Mommsena (tamtéž, str. 401) všude tam, kde vznikly římské provincie, keltské pagy zanikly se zánikem samostatných »civitates«.

⁵⁵ Původ, str. 134—135, poznámka.

Vesměs byli Keltové v posledních staletích před naším letopočtem už ve stadiu organisace patriarchátní s výsadním postavením otce rodiny, avšak zároveň se značnými stopami kdysi rovnoprávného, ba přednostního postavení žen (matriarchátu). Rodové zřízení nebylo zřejmě ani u nejpokročilejších Keltů zcela odstraněno a neustoupilo ještě uspořádání čistě územnímu. O některých keltských kmenech lze říci, že žily »ve vojenské demokracii, která byla založena na rodech, frátriích a kmenech, z nichž se vyvinula«. ⁵⁶

Pokoušeti se povědět dnes o rodovém zřízení starých Keltů něco bližšího, znamenalo by zabřednout do divergujících teorií buržoasní literatury, ⁵⁷ jejíž bezvýchodnost je dnes jasná. Ostatně je i tento velmi povšechný, abstraktní, schematický a vybledlý obraz získán z velké části zpětnými úsudky z pozorování Keltů středověkých a novověkých, u nichž se — jak se převahou soudí ⁵⁸ — zachovala řada přežitků organisace pravěké.

*

Mimořádně těžkou úlohou je, aplikovati tyto všeobecné poznatky o keltském rodovém zřízení na poměry Keltů *našich*, zejména když ani archeologie nepřinesla zde dosud potřebný nejnezbytnější materiál (pohřebiště, sídliště kromě oppid atd.). Historické bádání není si dosud plně jisto ani v tom, zdali u nás máme co činit s příslušníky jednoho keltského národa ve smyslu Engelsově. Je známo jméno keltských Bojů pro západní část dnešního Československa a keltských Kotinů pro část východní. Pro severní Čechy a Moravu nabízí se nověji nadto jméno keltských Volků Tektosagů. ⁵⁹

Pokud jde o Boje, konkrétní jejich historická situace u nás není ani zdaleka zřetelná. Do jisté míry otázkou je už to, v jakém vztahu Bojové, doložení historicky ve střední Evropě, byli vlastně k pozdějšímu historickému celku české země. Podle současného stavu bádání je nesporné alespoň to, že Bojové v dobách před počátkem našeho letopočtu ovládli při nejmenším jižní polovinu Čech. ⁶⁰ Avšak zároveň je velmi pravděpodobné, že to byli

⁵⁶ Tamtéž, české vydání 1946, str. 124.

⁵⁷ Srov. nyní mnohé o ní u K o s v e n a, Matriarchát, český překlad, Praha 1952.

⁵⁸ Tak i E n g e l s, Původ, str. 121—125. Naproti tomu skepticismus, ba přímo odpor proti hledání starokeltských prvků v obyčejích feudálního Irsku a Walesu projevil F u s t e l d e C o u l a n g e s, l. c., I, str. 120.

⁵⁹ Š i m e k, Velká Germanie IV, str. 212—213, 221—223. Šimek má za to, že Kotinové byli větví Volků Tektosagů a že označení Valaši je odvozeno ze jména Volků.

⁶⁰ Konstrukce E. Š i m k a (Velká Germanie Klaudia Ptolemaia IV, 1954, str. 208 a d., zvl. str. 216 a d.), podle níž starověké Bojsko zaujímal jenom jižní Čechy, zatím co střední a severní Čechy zaujali Volkové Tektosagové, naráží zvláště na to, že historické zprávy přece jen poměrně spolehlivě ukazují k tomu, že Markomané (viz níže v následující kapitole) vystřídali Boje kdesi v nitru Čech. Pravda ovšem je, že Tacitovo Boihaemum leží velmi neurčitě v široké oblasti kdysi osídlené Boji, což podle Tacitových představ bylo východně od jihozápadního okraje Hercynského lesa včetně snad i tohoto lesa. Tacitus v kap. 28 své Germanie líčí někdejší rozšíření Keltů na západ do současné Germanie prostě takto: »A tak mezi Hercynským lesem a řekami Rýnem a Mohanem zaujali sídla Helvetiové a dále od nich Bojové, obojí galský lid. Jméno Boihaemum trvá dosud a je

z našich Keltů právě oni, kdo ovládli i ostatní části této země (až do dnešního Ústecka, které již nebylo celé keltské)⁶¹ a velkou část Moravy. Těžiště jejich moci bylo jistě v Čechách, jak o tom zvláště dobře svědčí od názvu Bojů odvozené latinské, řecké, německé a možná i staré slovanské jméno podstatné části tohoto území, které se brzy rozšířilo na celé středověké i novověké Čechy (viz o tom níže).

Ptáme-li se po vyšších i nižších rodových svazcích, jaké Keltové snad u nás tvořili, je především sotva pravděpodobné, že by byl onen keltský lid, který nesl název Bojů, a který sídlil i v rozsáhlém území na západ a na jih od novodobých Čech, tvořil kdy organizačně jeden kmen. Mimo pochybnost je při tom, že Bojové uvnitř věnce českých hor byli s Boji sídlícími na západ a na jih odtud ve spojeních hospodářských a kulturních.

Vzhledem k celé historické situaci, jak ji známe dnes, je rovněž pochybné, že by byli jednu »civitatem« tvořili třeba i jen Keltové, kteří ovládli Čechy a Moravu, a to i za předpokladu, ostatně pravděpodobného, že všichni patřili k Bojům.

O Kotinech, kteří sídlili ve východní polovině dnešního Československa, zdá se být naproti tomu jisté, že alespoň v dobách po obratu letopočtu, kdy jsou již jasně soustředěni na Slovensku, tvořili kmen samostatně organisovaný, který podle plně historických zpráv se ocital vůči sousedům ve vztazích velmi pozoruhodných, o kterých bude řeč v kapitole další.

O jednotné kmenové obci (civitas) našich Bojů nic historicky jasného nevíme a přece — kdyby byla existovala — sotva by byla mohla ujít pozornosti soudobého antického světa, zvláště když její vnější podoba by se už byla musila silně blížit státu. Těžiště politického života našich Keltů bylo až do germánské invase zřejmě v nižších svazech rodového zřízení, jakým Římané v té době u Keltů i u Germánů říkali »pagy«. Nanejvýš je možno připustiti, že se od případu k případu jednotlivé pagy našich Keltů čas od času spojovaly v širší útvary, které však neměly než význam dočasných svazů ad hoc uzavíraných. Teprve v době, kdy už Bojové byli politicky zničeni, donutily snad poměry jinou keltskou větev u nás, Kotiny, kteří invasi Germánů přečkali, k vyšší semknutosti — k vytvoření kmenového svazku.

Jestliže za dnešního stavu našich vědomostí o životě Keltů u nás nic nás neopravňuje k tomu, abychom mluvili o jednotné kmenové organizaci na př. bojské, a tím méně ovšem o nějakém bojském »státě«, přece na druhé straně je tu řada skutečností, jež nezvratně prokazují vysoký stupeň rozkladu starokeltského rodového zřízení. Patří sem především historická skutečnost keltských *oppid*, kterou z našich dějin nic již nemůže vymazat, dále stejně nezvratná jako průkazná skutečnost zárodků peněžního hospodářství včetně

upomínkou na místní minulost, ač obyvatelstvo se změnilo.« Teprve další zmínka Tacitova v kap. 42 téhož díla o tom, že Boje vytlačili Markomané, kteří v jejich někdejší zemi dále sídlí, soustřeďuje naši pozornost na historické Čechy, což dále ještě zesilují zprávy jiných pramenů hovořících o Markomanech.

⁶¹ Filip, Pravěké Československo, str. 264, 279.

vlastní ražby mince u našich Keltů a konečně všechny zjevy, z nichž archeologové a všeobecní historikové (na ně zde musíme spoléhat) usuzují, že ve společnosti Kelty u nás ovládané byla dvojí v podstatě podřízenost resp. závislost, jedna uvnitř Keltů samých, druhá mezi Kelty a ostatním obyvatelstvem.⁶²

Pro pokročilý stav rozkladu rodového zřízení zjevem navenek snad nejnapadnějším a při bližší analýze také nejpřesvědčivějším je existence hrazených velkých osad, které mají blízké analogie všude tam, kde v téže době sídlili Keltové, tedy zejména také v Gallii (dnešní Francie).⁶³ Nemá mnoho smyslu mluvit zde o »městech«, jak činí někteří archeologové, neboť šlo o dřevěná sídliště svého druhu, plná chat, chatrčí a dílen,⁶⁴ u nichž označení »město« k přesnému jejich vystižení nijak nepřispívá, ba spíše mate, zejména vzhledem k tomu, že při skutečných městech vždy myslíme na určitou juristickou jednotu (právníckou osobnost) a na jistou organizační svéprávnost, což při těchto keltských osadách je při nejmenším málo zdůvodněno. Nejvhodnější je mluvit o keltských »oppidech«, jak těmto osadám říkali Římané.⁶⁵

O životě v oppidech u nás jsme zpraveni dosti podrobně díky nálezům archeologů, kteří zpracovali zejména někdejší velké keltské hrazené osady v Čechách na Berounce u dnešních Stradonic,⁶⁶ a na Moravě na Starém Hradisku u Plumlova.⁶⁷ Hlavní rozkvět oppid podle J. Filipa náleží u nás době ± 125 až ± 50 před n. l.⁶⁸ Příznačné je, že nejvýznamnější hrazené osady našich Keltů vznikly v blízkosti ložisek železných rud (Stradonice, Staré Hradiště) nebo jiných nerostů (Třisov u Českého Krumlova při ložiskách tuhy potřebné pro hrnčířství a železářství).⁶⁹ Jiné opět, nejmladší, vznikly nikoli z potřeb hospodářského života nýbrž z vojenské nutnosti, totiž na ústupu Bojů před Germány koncem 1. stol. před n. l.⁷⁰ Velikost některých z nich, pestrost a složitost života a zvláště rozsah výroby a zřejmě i směny

⁶² Viz nyní Filip, Keltové ve Střední Evropě, str. 314.

⁶³ Böh m, Naše nejstarší města, str. 46.

⁶⁴ Viz na př. Böh m o v o ličení v knize právě citované, str. 57. Srov. opatrněji Filip, l. c., str. 272 v tom smyslu, že tato sídliště »se namnoze podobala městům«. Za obydlí v těchto osadách sloužily dřevěné chaty buď sroubené, nebo z tenkého dřeva pokryté mazanicí. O tom Pí č, Starožitnosti II.-2, str. 76. O Keltech a jejich domovech a domácnostech kolem počátku našeho letopočtu viz dobře také A. Meitz en, Siedelungen und Agrarwesen etc., II, str. 78, 95, 215.

⁶⁵ Hubert, l. c., str. 303.

⁶⁶ Původní archeologické zpracování bohatých hmotných pramenů ze stradonického naleziště má J. L. Pí č, Starožitnosti země České II.—2, 1903, zvl. sl. 31 a d. Nové všeobecně historické použití těchto pramenů viz u Ne je d l é h o, Dějiny I, zvl. str. 289 a d. — Š i m e k, Velká Germanie IV, str. 329 připisuje stradonické oppidum (i oppida jiná) Volkům Tektosagům a nikoli Bojům. — Je třeba poznamenati, že mnohé závěry Pí č o v y, zvl. o domnělé izolovanosti stradonického keltského střediska v daném prostředí (l. c., sl. 108) jsou dnes ovšem překonány.

⁶⁷ Viz populární vyličení u J. Böh m a, Naše nejstarší města, zvl. str. 58 a d. — Srov. k tomu o životě v keltských oppidech u nás vůbec Š i m e k, l. c., IV, str. 317 a d.

⁶⁸ Keltové ve střední Evropě, str. 315 a d.

⁶⁹ Böh m, Naše nejstarší města, str. 50—51.

⁷⁰ O tomto dvojím druhu sídlišť viz Š i m e k, l. c., IV, str. 235 a d.

zboží v nich, — to vše neklamně ukazuje na pokročilý stupeň rozkladu rodového zřízení. Platí to konec konců o všech našich oppidech, ať již ústupových či jiných, a to bez ohledu na to, zdali si je představujeme v souvislosti s jednotlivými »pagy« či snad jako střediska jiných, nižších svazků. V každém případě existence takovýchto »měst« neshoduje se s čistým rodovým zřízením, nýbrž odpovídá nanejvýš stavu, kdy společnost je držena pohromadě jeho více méně silnými pozůstatky.

Tomuto stavu plně odpovídá i nesporná skutečnost, že také Keltové na území dnešního našeho státu již před dvěma tisíciletími běžně razili mince, a to ze zlata, ze stříbra, z bronzu i z jiných slitin (»potinu«). Na základě hlavních zlatých jednotek o váze 6–7 g jsou tu raženy zlaté mince drobnější, na př. ve váze $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{8}$ a dokonce až $\frac{1}{24}$ jednotky hlavní⁷¹ a vedle toho ovšem v průběhu dob a na různých místech nepřehledné množství mincí jiných. V hrazené osadě stradonické razila se na př. drobná zlatá mince se symbolem ruky a koule,⁷² který vysvětlen dosud není, ale jistě měl význam společensky organizační. Razila se tu i drobná mince stříbrná.⁷³ Zlaté a jiné mince razili i Keltové (snad Kotinové) na území Slovenska.⁷⁴

Kov pro své mincovnictví Keltové jednak získávali vlastním dobýváním,⁷⁵ jednak — to v případě zlata — loupežnými nájezdy, které byly jedním z pramenů jejich bohatství zvláště ve starší době.⁷⁶

Existence mincí ve společnosti ovládané u nás Kelty neznamená ovšem ještě, že by tu snad bylo bývalo naturální hospodářství nahrazeno hospodářstvím peněžním. Neznamená to sám o sobě ani fakt vlastní ražby mincí. Ostatně mince, tak jak se u Keltů vyráběly a jak u nich obíhaly, pravidelně byly ani ne tak počítány jako spíše hodnoceny podle váhy. Dokazuje to častý výskyt jemných vah v keltských sídlištích u nás, zvláště také u Stradonic. Keltskou minci bylo nutno pro její nedokonalost, nepravidelnost a pro množství typů — často jde o napodobeniny jiných mincí starší soudobé antiky — vždy znovu ověřovat co do jakosti i váhy.⁷⁷

Nesporné ovšem je, že oběh mincí a zvláště jejich vlastní ražba ukazuje na vysoký už stupeň dělby práce v dané společnosti, na vysoký stupeň rozvoje výrobních sil, na vysoko rozvinutou směnu zboží a nepřímo na velmi

⁷¹ Robert Forrer, *Keltische Numismatik der Rhein- und Donaulande*, Strassburg 1908, str. 217.

⁷² Tamtéž, obr. č. 4, k tomu text na str. 216. Mimo jiné vyskytuje se i na mincích jako symbol »triskele—triquetrum«, t. j. »trojramenný útvar s rameny často prohnutými«, viz Filip, *Keltové ve střední Evropě*, str. 245 (zde se používá označení triskeles-triquetrum).

⁷³ Pič, *Starožitnosti II-2*, sl. 30.

⁷⁴ Jan Eisner, *Slovensko v pravěku*, Bratislava 1933, str. 187 a d.; Arch. rozhledy 1951, str. 318 a d.

⁷⁵ Filip, *Pravěké Československo*, str. 276, upozorňuje na to, že jakost kovu stradonických mincí ukazuje na původ z jílavské oblasti. — O rýžování zlata Boji, chráněném útočištnými hrady, na př. až v okolí Kašperských Hor, viz Šimek, l. c., IV, str. 336.

⁷⁶ Upozorňuje na to Forrer, l. c., str. 243.

⁷⁷ Hubert, l. c., str. 309.

pokročilý rozklad rodového zřízení,⁷⁸ zvláště když uvážíme, že u jiných Keltů v této době a v těchže souvislostech celkových jsou doloženy peněžní i jiné zápůjčky a existence velmi příznačných poměrů dlužnických.⁷⁹

Těžkou otázkou je, kdo vlastně u našich Keltů minci razil. Mnohé nasvědčuje tomu, že ražba mincí nebyla nijak pravidelně řízena a že tu nešlo o vyhrazené právo nějakého »státního« orgánu, na př. panovníka. Soudil bych, že mince si mohl u našich Keltů razit každý, kdo měl k dispozici potřebný kov a opatřil si k tomu technické předpoklady, včetně příslušného řemeslného odborníka. Je přirozené, že první, kdo za těchto okolností pro vydávání mincí přicházejí v úvahu, jsou bohatí velmožové (»knížata«), zvláště obchodně zainteresovaní. V tom smyslu bych také řešil otázku, co znamenají nápisy na našich keltských mincích (na př. ono známé BIATEC), za předpokladu ovšem, že jde vskutku o jména osob. V druhé řadě bylo by lze ještě myslit na možnost, že jde v některých případech o jméno funkcionáře keltské obce (»pagu«), který snad měl jakousi kontrolu nad mincí⁸⁰ a možná i nad trhy, kdyby se takováto hodnota dala předpokládati u Keltů našich. Kmenové mince vydávané přímo úředními orgány z jakéhosi státního pokladu bych v keltských i jiných barbarských mincích této doby neviděl.⁸¹

Na svou dobu a v daném prostředí je ovšem keltské mincovnictví zjevem mimořádně pozoruhodným pro dějiny státu a práva u nás. Pozorování, jež učinil odborný znalec,⁸² dávají tušit, že i Germáni, když se po Keltech zmocnili našich zemí, používali snad nějaký čas keltských mincovních praktik, ač přesných dokladů o tom dosud není.

Pokročilemu už rozkladu starého zřízení rodového u našich Keltů nasvědčuje vše to, co archeologové domnívají se až dosud z pozůstatků hmotné kultury keltské vyčísti o vlastní struktuře společnosti Kelty u nás ovládané. Všichni se celkem dnes shodují v tom, že »poddanými« historických Keltů stali se u nás příslušníci starého domácího lidu zemědělského rázu, v tom i »část lidu popelnicových polí«, při čemž někteří mají za to, že tento lid mezi Kelty ještě za jejich panství zanikl.⁸³ V každém případě šlo by tu o jeden z případů závislosti daných situací kmenové superposice, jak jsme

⁷⁸ O penězích a jejich funkci a působení v počátcích civilizace viz Engels, *Původ*, str. 152. »Staré rodové zřízení neznalo ani peníze, ani zálohu, ani peněžní dluh«, Engels, *tamtéž*, str. 104. — Srov. také *tamtéž* (str. 103—104) »Rodové zřízení je absolutně neslučitelné s peněžním hospodářstvím.«

⁷⁹ K hodnocení tohoto zjevu viz Engels, *Původ*, str. 152. — O dlužnické závislosti srov. výše v pozn. 36.

⁸⁰ Hubert, *l. c.*, str. 309. — Že by byly i u nás, tak jako u některých Keltů na západě, mince po ražbě »kontrasignovány«, t. j. opatřovány ještě ověřovacími značkami zvláštních, snad »veřejných«, orgánů, není dosud zjištěno (podle sdělení akad. J. Filipa).

⁸¹ Jinak Šimek, *l. c.*, IV, str. 165—166; Eisner (pro Slovensko), *Slovensko v pravěku*, str. 187—194. — Všeobecně k tomu Forrer, *l. c.*, str. 216—217.

⁸² Forrer, *l. c.*, str. 225.

⁸³ K tomu Filip, *Pravěké Československo*, zvl. str. 257, 258, 270; Šimek *l. c.*, IV, str. 229 a d., 587 a d. — Důvody — ne plně přesvědčující — pro domněnku o zániku zbytku lidu popelnicových polí pod Kelty viz u Šimka, zvl. na str. 231 uvedeného díla. — O Keltech jako »vrstvě vládnoucí« Filip, *Dějinné počátky Českého Ráje*, str. 42 a 61.

o ní mluvili v úvodu k této stati. A současně šlo by tu o dělbu práce mezi zemědělci a ostatními zaměstnáními.

Avšak archeologický obraz keltských sídlišť u nás odkrytých ukazuje také na to, že i uvnitř hrazených osad (měst) byly značné společenské rozdíly. Zejména poutá naši pozornost zjištění, že se zde vyskytuje dvojí typ obydlí: jednak velké chaty na povrchu půdy, jednak malé chalupy zapuštěné do země, z čehož se soudí, že zde byla bohatší a chudší vrstva.⁸⁴ To by se také plně krylo s poměry popisovanými v 1. stol. před n. l. u Keltů jiných, zejména v Gallii.

Určité skutečnosti přímo svědčí o tom, že někteří z našich Keltů byli opravdovými boháči, snad boháči-obchodníky. Sem patří především poklad zlatých mincí nalezený u Stradonic r. 1877, v němž nelze nevidět doklad mimořádné zámožnosti ať už jednotlivce či rodiny nebo celého určitého rodu.⁸⁵ Sem patří také onen soubor asi 1200 kusů bronzových předmětů uschovaných v bronzové nádobě ve skalní rozsedlině při duchovském horkém vřídle, v němž vidím nikoli »jakýsi chrámový poklad« keltský,⁸⁶ nýbrž část skladu keltského obchodníka. A konečně je zde ohromující přímo bohatství více než 45 kg (podle jiných údajů více než 30 kg) zlatých mincí keltských nalezených pohromadě r. 1771 »u Podmokel nedaleko Berounky, uprostřed mezi Křivoklátem a Zbirohem« v bronzové nádobě.⁸⁷ Ať již by tu šlo o bohatství soukromé či snad o nějaký poklad celé keltské obce (pagu), v každém případě je to doklad poměrů, které se už značně vymykají z obrazu čistého pravěkého rodového zřízení.⁸⁸

Jak poklad stradonický, tak i podmokelský bezpečně prokazují vyspělý hospodářský život poslední fáze keltského období u nás a nepřímo svědčí o velmožské vrstvě, která pravděpodobně ve společnosti Kelty ovládané byla složkou rozhodující.

Naši archeologové vidí však u nás v době, kdy zde sídlili Keltové, ještě další významnou složku společnosti, totiž otroky.⁸⁹ A činí tak v plné shodě

⁸⁴ Viz nyní shrnutí u Š i m k a, l. c., IV, str. 284. — Z Tacita (Hist. II, 61) je známo jméno jednoho z příslušníků nejnižší vrstvy (plebs) Bojů. Byl to jakýsi Marík (»Mariccus quidam, e plebe Boiorum...«), který vyvolal v Gallii lidové povstání. Nevíme sice, na které Boje se věc vztahuje, ale nesporné je, že to byl při nejmenším keltský lid zvláště blízký Bojům našim.

⁸⁵ O tomto nález u viz R. F o r r e r, l. c., str. 215—216.

⁸⁶ Š i m e k, l. c., IV, str. 538.

⁸⁷ Viz údaje u J. L. P í č e, Starožitnosti, II, 2, 1903, sl. 23 a 141, dále u F o r r e r a, l. c., str. 215. u Š i m k a l. c., IV, str. 402, a v Reallexikon der Vorgeschichte (M. E b e r t), X, 1928, str. 174, heslo »Podmokel«, kde se uvádí podle Fialy váha pokladu 30,5 kg. — Podle J. F i l í p a, Keltové ve střední Evropě, 1956, str. 228, byl tento poklad uložen do země již kolem poloviny 1. stol. před n. l. — Všeobecně o tomto a jiných podobných pokladech N o h e j l o v á - P r á t o v á, Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I., 1955, I. Nálezy keltských mincí (P. R a d o m ě ř s k ý), str. 35—84.

⁸⁸ Srov. interpretaci E. Š i m k a, který se domnívá, že tu máme »bohatý sklad mincí keltského obchodníka« a odmítá plným právem odvážnou domněnku P í č o v u, podle níž jde tu o poklad kdysi Marbodův a pak Katvaldův, tedy z první doby germánského panství (Š i m e k, l. c., IV, str. 527—528, P í č, Starožitnosti II, 2, sl. 23 a d.).

⁸⁹ Š i m e k, l. c., IV, str. 331.

s literaturou, která se zabývá starými Keltů všeobecně⁹⁰ a pro niž zjev, který K. Marx označil za »naturální přivlastnění cizí pracovní síly přímým fyzickým přinucením«,⁹¹ je u Keltů v posledním stol. před n. l. čímsi běžným.

Ač přímých dokladů pro otroctví u našich Keltů není, přece jen je tu mnohé, co nás vede k tomu, domněnku používání otrocké práce u nich přijmout. Je to zejména častý výskyt dílen na hromadnou řemeslnou výrobu zboží všech druhů, fakt rozsáhlé těžby nerostného bohatství a zpracovávání rud, skutečnost velkých opevňovacích staveb, úvaha o nezbytnosti rozsáhlých prací lesních a dřevařských i prací v lomech atd., co dohad o existenci otrokářských výrobních vztahů i u našich Keltů činí pravděpodobným.

I otrokářské hospodářství se vyvíjí, jak víme, pomalu. Probíhá celým žebříkem stupňů, počínajíc systémem patriarchálního otroctví, který pracuje převážně pro vlastní spotřebu.⁹² Obě základní podmínky pro vznik otroctví, totiž úroveň výrobních sil zajišťující možnost získat nadvýrobek a majetková nerovnost⁹³ byly u Keltů v našich zemích již dávno splněny a vysoká úroveň výroby zboží, jaká zde nesporně byla, mluví dosti zřetelně pro představu, že od patriarchálního otroctví začínalo se přecházet v posledním století před n. l. k otroctví plnému, klasického rázu, zcela tak jak to obecně shrnuje Engels,⁹⁴ včetně ovšem i otroctví pro dluhy.

Z této řady pozorování a úvah, skutečností a domněnek, žádná není toho rázu, aby se vůbec nesnášela s rodovým zřízením a aby snad nezbytně v dané situaci předpokládala rozvitou už společnost třídní a stát. Naopak, je třeba konstatovat, že všechny uvedené skutečnosti i domněnky kryjí se stále ještě v podstatě s představou společnosti prvobytně pospolné, ovšem takové, která vykazuje rodové zřízení už silně, ba do krajností narušené, i když ještě plně nezlikvidované. U našich Keltů současně s rozkladem rodových řádů začala se zřejmě už formovat hospodářská základna otrokářského společenského řádu, který je nejjednodušším případem společnosti třídní, vykořisťovatelské.

Představitel naší archeologie měl v hlavní věci pravdu, když u našich Keltů konstatoval »... vnitřní napětí mezi dvorskou, snad přímo feudální vrstvou a produktivní vrstvou výrobní, v tomto prostředí zemědělskou«. ⁹⁵ Měl pravdu potud, že zde byly rozpory souvisící s přechodem od společnosti beztřídní k společnosti třídní. Zmýlil se silně, pokud jde o bližší určení třídní společnosti, která zde začínala vznikat.

Z toho, co jsme dosud pověděli, vyplývá, že ve společnosti ovládané u nás po několik století Keltů byla živná půda pro rozpory všech druhů, až k tříd-

⁹⁰ Hubert, l. c., str. 312.

⁹¹ K. Marx, Kapital II, Berlín 1948, str. 484, české vydání.

⁹² »... vorwiegend für Selbstgebrauch«, Marx, das Kapital III, 2, (oddíl VI, kap. 47) vyd. z r. 1928, str. 301.

⁹³ Srov. Ostrovičanov, Nástin ekonomiky předkapitalistických formací, str. 53.

⁹⁴ Engels, Původ, str. 150.

⁹⁵ Böhm, Kronika objeveného věku, str. 405.

nímu boji v pravém slova smyslu, počínaje rozporem mezi Kelty a domorodci, přes rozpory mezi Kelty samými (zvláště bohatými a chudými)⁹⁶ až k rozporu mezi otrokáři a otroky.

Avšak nesmíme zapomínat, že při tom stále ještě Keltové pravděpodobně i u nás — jako jinde — dále žili ve svazcích rodových, i když velmi uvolněných, a nadto že v takovýchto svazcích patrně dále bylo i obyvatelstvo Kelty podrobené, s výjimkou otroků, takže k úplnému opuštění rodových institucí se naši Keltové až do samé germánské invase nedostali. Tak jako pod Kelty po staletí žila rodová společnost domorodců, byť i rozbitá a zbavená možností dalšího vývoje, tak posléze Keltové sami resp. jejich zbytky, byli ke konci 1. stol. před n. l. u nás převrstveny opět rodovou společností — Germány. Proces vzniku státu byl u našich Keltů zaražen germánskou invasí ještě než mohl býti dovršen. Nestačila jej uspišiti ani skutečnost kmenové superposice, která jinde — ovšem v situaci celkově příznivější — přece jen někdy vedla k státnímu životu, i když tu ještě nebyly podmínky k plnému rozvoji otrokářské společnosti.⁹⁷

Je samozřejmé, že společnost tak už pokročilá jako byla (zvláště v poslední době svého trvání) společnost ovládaná našimi Kelty měla i své orgány, které ji reprezentovaly, měly v rukou moc a vykonávaly vládu svého druhu. V důsledku toho, co jsme právě pověděli, nemohly to být než orgány, které většinou stále ještě nesly pečeť rodového zřízení, ač už — jistě alespoň některé z nich — vykazovaly také rysy vznikajícího státního aparátu.

Už Zd. Nejedlému⁹⁸ bylo nápadné, že nikde není zmínky o tom, že by Keltové v našich zemích měli své krále ve smyslu skutečných monarchů. Je to dobrý postřeh, ale na věci není nic divného, připomeneme-li si, k čemu jsme došli výše, totiž že podle vši pravděpodobnosti netvořili naši Keltové jeden velký politický útvar, nýbrž žili v drobnějších obcích, které Římané označovali »pagy«.⁹⁹ I takovéto útvary rodové společnosti sice mívaly u Keltů náčelníky, kterým se říkalo »rix«, ale v 1. stol. před n. l. starobylá funkce takovýchto králů většinou už u Keltů vymizela nebo ustoupila do pozadí.¹⁰⁰ Tam, kde ji ještě zastihli, nazývali její nositele římští pozorovatelé latinsky »rex« nebo (u menších jednotek) »regulus«. Avšak skutečnou moc uvnitř keltských »pagů« mívali v této době aristokratičtí »úředníci«, funkcionáři představující staré i nové velmožské rody. Můžeme v nich vidět zárodky státního aparátu, který se — abychom užili Engelsových slov — »mezitím

⁹⁶ Srov. k tomu o rozporech mezi keltskými velmoži a masou keltského lidu v Gallii u Caesara VI, 11, »omnes civitates in partes divisae sunt duas«. K tomu Fustel de Coulanges, l. c., I, str. 43.

⁹⁷ Srov. líčení vzniku dorského otrokářského státu u Olívy, Raná řecká tyranis, str. 82—83.

⁹⁸ Nejedlý, Dějiny národa českého I, str. 297—298.

⁹⁹ K jejich charakteristice viz Engels, Původ, str. 99—100, dále str. 118.

¹⁰⁰ Hubert, l. c., str. 238, 265.

v tichosti rozvíjel.¹⁰¹ U nás je to zejména skutečnost kvetoucích keltských oppid, co tuto představu podporuje.

»Úřady« tvořící podstatnou složku »veřejného zřízení« této společnosti, v níž stát už začíná vznikat,¹⁰² starají se i u našich Keltů patrně o život hospodářský, zvláště o trhy a cesty, cla, mýta, daně, možná i o minci atd.¹⁰³ Uvedme zde slovo »ambakt«,¹⁰⁴ jehož bylo patrně u Keltů běžně užíváno pro první funkcionáře státního aparátu rodícího se z lůna rozložené prvotně pospolné společnosti. Vznikla z něho řada slov jiných řečí, zejména také nakonec německé »Amt« i francouzské »ambassade«.¹⁰⁵

Zaznamenejme i keltské původně jádro německého slova »Pferd«, jehož základem bylo pozdně antické označení příprěžných služeb pro veřejné orgány.¹⁰⁶ A upozorníme i na slovo »gablum« — snad keltské — s významem »dávka, poplatek, důchod«, které není ve své historii dosti probádáno a mohlo by poskytnout některé podněty naší etymologii i toponomastice.¹⁰⁷

Orgán známý v rodové společnosti jako shromáždění všech svobodných byl patrně také u našich Keltů v poslední době jejich samostatného života již v úpadku a byl nahrazován užším shromážděním místních velmožů.¹⁰⁸

Vše nasvědčuje tomu, že orgány keltské společnosti v našich zemích neoddělily se ještě zcela od mas alespoň *vlastního* lidu,¹⁰⁹ poutaného dosud svazky rodového zřízení a neměly proto charakter státních orgánů.

Mohli-li jsme povědět jen zcela málo k otázce orgánů keltské společnosti u nás, nemůžeme říci skoro nic k otázce jejich obyčejů, mravů a předstátních řádů. Je to přirozené, neboť nemáme dosud metody, pomocí které bychom přímo a ve větší míře mohli převádět poznatky z oblasti památek

¹⁰¹ Engels, Původ, str. 106.

¹⁰² Terminologie užitá v této větě je oprávněna díkci B. Engelsa, resp. českého překladu jeho díla, viz Původ, zvl. str. 89—90 a 107.

¹⁰³ Srov. obraz hlavních institucí ve starokeltské společnosti, sociologicky pojatý a zatížený řadou předsudků buržoasní vědy, který podává Hubert, l. c., str. 238 a d. S hlediska právně historického zůstává tu ovšem základním dílem klasická už kniha Fustela de Coulanges, Histoire des institutions politiques de l'ancienne France. I, La Gaule Romaine (1. vyd. 1875), nové vyd. (C. Jullian), Paris 1891. — Tam na př. i o »daních« v předřímské Gallii, str. 17. — O pozoruhodné politické organizaci Keltů maloasijských viz přehledně Hubert, l. c., str. 58—59, kde jsou i odkazy na speciální literaturu.

¹⁰⁴ »Ambactus«, jak toto slovo zachytili římscí autoři, byl keltský (gallský) výraz pro služebníka, zřízence. Dosvědčuje to zvláště Festus slovy »Ambactus apud Ennium lingua Gallica servus appellatur«. Viz Thesaurus linguae latinae I., 1902, sl. 1833. U Caesara je toto slovo rovněž dosvědčeno pro Kelty ve smyslu služebník, funkcionář v družině keltského velmože »Equitum ut quisque est genere copiosiusque amplissimus, ita plurimos circum se ambactos clientesque habet« (VI, 15, 2). — Srov. k tomu heslo »amb-ac-to-s« u Holdera, Alt-celtischer Sprachschatz III, sl. 582—583.

¹⁰⁵ Viz F. Kluge, Etymol. Wörterbuch, 12—13. vyd., 1943, str. 16. Srov. také údaje v Deutsches Rechtswörterbuch I, 1914—1932, sl. 544 a d.

¹⁰⁶ Viz F. Kluge, l. c., str. 440—441; Forcellini (atd.), Lexicon totius latinitatis II, 1920, str. 948; Holder, l. c., III, sl. 206 a d.

¹⁰⁷ Viz doklady snesené u Du Cange, Glossarium IV, 1885, pod hesly »Gablum« až »Gabella«. Jinak na př. Bloch, Dictionnaire étymol., I, 1932, str. 323. — Srov. také u Holdera, l. c., I, sl. 1505 kořen »gab-« ve významu dávati i bráti.

¹⁰⁸ K tomu Hubert, l. c., str. 269, 292 a d.

¹⁰⁹ Engels, Původ, str. 110, »podstatným znakem státu je veřejná moc odlišná od mas lidu«.

hmotné kultury na poznatky z oblasti politických a právních institucí. Ne-
pochybným zůstává — a to spojuje tento odstavec s odstavci těsně před-
cházejícími — že pro uchovávání, evidenci, interpretaci a aplikaci norem
(ohromnou převahou obyčejových), které zde vládly, byli rozhodujícím či-
nitelem keltští kněží — druidové. Fungovali běžně jako rozhodčí ve sporech
a bylo-li třeba, stanovili výši výkupů, náhrad, odplat a pokut.¹¹⁰ Těžko ovšem
se můžeme smířit s myšlenkou, že by druidský vliv byl zajišťoval nějak
ideovou jednotu všech Keltů vůbec a společný majetek jejich nadstavby
právní, mravní i náboženské, jak by to vyplývalo z líčení některých autorů.¹¹¹
Naopak, je třeba mít za to, že mezi keltským lidem různých oblastí, kmenů
ba i pagů byly po stránce jejich mravů všude rozdíly, podobně jako to
s důrazem zjišťuje pro území dnešní Francie na mnoha stránkách svého díla
Fustel de Coulanges. Některá pravidla byla společná jen některým rodům,
jiná platila pro celé pagy, ba kmeny, a nad nimi vznikaly po př. i řády celého
určitého svazu kmenů, nadkmenového společenství.¹¹²

Sankce dodává těmto pravidlům zásadně společenství všech svobodných
mužů příslušné jednotky. Proto jde o řády, jež ve svém celku nemají dosud
charakter práva v pravém slova smyslu, totiž souboru pravidel, jímž by
propůjčovala sílu jen vládnoucí třída a její státní aparát.

Na základě toho, co víme odjinud ¹¹³ o Keltech současných asi našim his-
torickým Bojům a Kotinům, lze usuzovat na to, že jádrem keltských řádů
byla jednak ochrana patriarchálního rodu a výsad rodových náčelníků,
jednak ochrana vlastnictví, dávno už soukromého, zvláště také movitého
(charakteristický je častý výskyt domovních klíčů v archeologickém ma-
teriálu z našich keltských osad), dále ochrana určitých smluvních vztahů,
zejména vztahů mezi věřitelem a dlužníkem, ochrana orgánů představují-
cích vládnoucí složky společnosti a konečně ochrana pokojných vztahů mezi
nižšími a vyššími články rodového zřízení (pravidla o vyřizování konfliktů
všech druhů, zárodky soudního řízení).

Ti, kdož se provinili proti celé společnosti, byli páleni v proutěných koších
jako oběť bohům, jejichž podobu koše měly.¹¹⁴ Jinak »soukromá«
příkoří, urážky a škody byly vyrovnávány stranami samými.¹¹⁵ Je to obraz řádů
silně rozložené prvobytně pospolné společnosti, jak ji v analogii nacházíme
konec konců v podobné situaci všude a jichž jinou ukázkou uvidíme v druhé
kapitole této stati u našich Germánů.

¹¹⁰ Srov. doklady pro Gallii u Fustela du Coulanges, l. c., I, str. 19—21. U nás
viz Nejedlý, l. c., I, str. 298. — Všeobecně o věci Hubert, l. c., str. 278.

¹¹¹ Viz na př. Hubert, l. c., str. 226—227. Střízlivěji o působení druidů Šimek, l. c.,
IV, str. 535 a d.

¹¹² »Všeobecné národní právo« nazývá to Engels, Původ, str. 102—103.

¹¹³ S naprostým odmítáním jiných pramenů a jiných method poznání, zvláště i rozboru
pozdějších feudálních památek práva irského nebo waleského, shromáždil sporé zmínky
z antických autorů o řádech francouzských Gallů Fustel de Coulanges, l. c., I,
str. 120—121.

¹¹⁴ Naráží na to též autor tamtéž I, str. 21 a 123.

¹¹⁵ Systematický obraz toho pokusil se sestavit Hubert, l. c., str. 261—264.

Pád keltského panství v našich zemích neudál se jedním dnem. Nebyl ostatně zcela dokončen ani ještě koncem 1. stol. n. l., neboť na východě dnešního našeho státu dále jsou i v této době historicky doloženi keltští Kotinové, i když jejich postavení mezi kmeny nekeltskými je už velmi nepříznivé.¹¹⁶

Už během celého 1. stol. před n. l. byla država Keltů u nás, a zvláště ve středních Čechách, zřejmě předmětem útoků ze severu a severozápadu. Útočníky byli Germáni, jež sem vábil hospodářský rozkvět této oblasti. Během 2. polovice 1. století před n. l. omezovali se naši Keltové pravděpodobně jen na obranu, zajišťovali se stále více v opevněných sídlištích a připravovali si ústup směrem do Podunají.¹¹⁷ Je historicky dosvědčeno, že celé velké skupiny Bojů ve více méně vojenských útvarech odcházejí v té době z dosavadních sídel jinam, zvláště na jih. Byli to posléze germánští Markomané, kdo se na konci 1. stol. před n. l. utkali s Boji v rozhodujícím zápasu, přinutili k odchodu bojské vládnoucí vrstvy a sami se vsunuli na jejich místo.¹¹⁸

Malá odolnost našich keltských obcí vůči germánské invasi je za stavu, v jakém jsme je shledali a vylicili, celkem pochopitelná. Málo zde platila vyspělost jejich hospodářství a kulturní výše jejich vládnoucí vrstvy. Rozhodujícím se stalo, že zde narůstala prudká krise prvotně pospolných rodových řádů, za níž se schylovalo k boji proti mocným dosud zbytkům zřízení starokeltského a zejména proti keltské aristokracii, rodové i nové, obchodní. Masa vlastních Keltů (plebs), masa nekeltského domorodého obyvatelstva a tím méně otroci — neměli zájmu na tom, panství bohatých rodů a rodin hájit. Odchody skupin keltské bojovné mládeže v dobách před vlastní markomanskou agresí oslabily asi bojskou schopnost obrany rovněž.¹¹⁹

Tuto představu o zániku keltské moci na převážné části území dnešního Československa podporuje vše to, z čeho soudíme na další trvání značného počtu Keltů i předkeltského ještě obyvatelstva a nejen to, nýbrž i samých keltských oppid po jistou dobu ještě i za Germánů. Památky hmotné kultury ukazují, že kulturní souvislost s Kelty nebyla zde přervána a že souvislost na př. s římským prostředím se pro první dobu rovněž upevnila, zejména hospodářsky a kulturně. Právem spatřují se nositelé těchto souvislostí v obyvatelích země, kteří zde zůstali z údobí vlády Keltů.¹²⁰ Daleko

¹¹⁶ Podle J. Dobráše, Čsl. vlastivěda IV, 1932, str. 17, žili keltští Kotinové u nás až do konce 2. stol. n. l. Posledně je v naší literatuře zaznamenává B. Horák, l. c. (viz výše v pozn. 39), str. 7—8.

¹¹⁷ O tom, že keltské hrady (oppida, hradiště) byly zřizovány ve střední Evropě proti germánské expansi, viz u Šimka, l. c., IV, str. 92 a d. O ústupu Keltů na jih Čech před Germány mluví Nejedlý, l. c., I, str. 305.

¹¹⁸ Archeologický pohled na tyto události viz u Filipa, Pravěké Československo, str. 274. Nejnověji též autor, Keltové, str. 329 a d.

¹¹⁹ Tuto okolnost zdůrazňuje Nejedlý, l. c., I, str. 394.

¹²⁰ Prokazoval to už B. Svoboda v knize »Čechy a římské imperium«, Praha 1948, nově viz Šimek, l. c. IV, str. 339. O dalším trvání keltských měst viz i Nejedlý, l. c., I, str. 357. K brzkému zániku oppid se kloní Böhm, Naše nejstarší města, str. 48.

to nemusili být přímo Keltové nebo dokonce přímo Bojové. Byl to spíše celý zbytek širšího keltského a keltisovaného etnického podloží, který tuto významnou spojovací historickou roli sehrál.

Zpestřeno a obohaceno dalšími etnickými prvky za velmi proměnlivé nadvlády germánské ve stoletích 1.—4. n. l. podléhalo toto obyvatelstvo už někdy od 4. stol. procesu slavisačnímu, který byl dokončen po odchodu Germánů někdy mezi údobím Hunů a Avarů ve stoletích 5. a 6. celkem asi v tom smyslu, jak tyto děje narýsoval nejnověji Nejedlý.¹²¹ Keltské a keltisované podloží poskytovalo v této době velmi vhodné prostředí pro takovýto proces, jak vidíme na Keltech dnešní Francie, kteří se po udělení římského občanství r. 48 n. l. pořímšťují během 3.—4. stol. s udivující rychlostí.¹²²

Z našich Keltů zůstavili po sobě stopu navenek nejvýraznější Bojové. Je to ve jménech, jimiž byla — a částečně dosud jest — v průběhu dějin v různých jazycích označována od doby pobytu Bojů u nás nejzápadnější geografická složka současného Československa, vlastní Čechy, a dlouho i území k nim přiléhající na jihu a jihozápadě.

Jsou zde pro tuto oblast a lid v ní sídlící dvě řady názvů odvozených od Bojů. Jednak jsou zde názvy, v nichž jméno Bojů je na konci obohaceno o germánské »-heim«, jednak názvy jiné, na germánském označení nezávislé a patrně odvozené či přejímané přímo od keltského resp. keltisovaného etnického podloží na tomto území. První skupina názvů trvá do dneška jak v latinském Bohemia tak v německém Böhmen. Příslušnost k ní prozrazuje se při nejmenším vždy souhláskou »m«. Názvy této linie přešly z řecké a římské antiky k Frankům, do říše karlovské a pak dále do středověku a novověku. Od Strabona a Velleia Patercula, Tacita a Claudia Ptolemaia¹²³ můžeme je sledovati v řadě téměř nepřetržité do doby nynější. Přirozeně náleží sem i »Beheimare« t. zv. Geografa bavorského a »Bujma« Ibrahima ibn Jakuba.¹²⁴

Ještě zajímavější, a přitom vědou bohužel zcela zanedbaná, je druhá linie názvů pro Čechy a jejich obyvatele odvozených od jména Bojů, totiž ony názvy bez souhlásky »m«.¹²⁵ Náleží sem především označení »Baias« či přes-

¹²¹ Nejedlý, l. c., II, 1955, str. 25 a d.

¹²² Fustel de Coulanges, l. c., I, str. 94 a d.

¹²³ Pravdu má asi B. Horák, l. c., str. 24, píše-li, že u Klaudia Ptolemaia názvy »Markomané, Baimové a Bainochaimové... naznačují poměry politické a nikoli ethnografické... (a) vlastně znamenají jeden a týž lid«. Precisoval bych věc tak, že tu jde o označení obyvatelstva oblastí, v níž kdysi vládli Bojové a v níž hegemonii měli pak zejména Markomané, o čemž viz více v kapitole další této stati. K názvům právě uvedeným srov. také označení Bainaib=Bainahaim z dějin longbardských, které správně spojil se jménem Čech V. Novotný, České dějiny I-1, 1912, str. 163 a zvl. 167, pozn. 2.

¹²⁴ O těchto názvech V. Vaněček, Prvních tisíc let, 1949, na místech podle rejstříku, zvl. str. 48—49 a 125.

¹²⁵ Dosud, pokud vím, narazili na ně nověji jen Flajšhans, Pekařův sborník »Od pravěku k dnešku« I, 1930, str. 41 a dále Profous, Místní jména v Čechách I, 1947, hesla Bohnice (str. 99), Bojmany (str. 109), Bojanov, Bojanovice, Bojenice, Bojice (str. 107—108).

něji asi »Boias« zaznamenané u t. zv. Geografa ravenanského.¹²⁶ Že se vztahuje na Čechy, nepochyboval už Th. Mommsen,¹²⁷ aniž se však pokusil blíže jméno vysvětlit. Vnucuje se totiž otázka, zdali tu nemůže jít o slovanský lokál toho druhu jako je na př. »Dolas = v Dolanech« známé listiny litoměřické z pozdějšího středověku.¹²⁸ V tom případě šlo by tu skutečně o označení země podle obyvatel, kteří se po slovansku označovali po Bojích za »Bojany«, tak jak to tušil Václav Flajšhans.¹²⁹ A velmi dobře by to odpovídalo situaci u nás někdy v 7. stol., do něhož, jak mám za to, doklad náleží.¹³⁰

Je-li tomu tak, jevílo by se nám v novém světle i označení »Bojky« (přesněji snad Bojíky) u Konstantina Porfyrogenita,¹³¹ kde představuje pozdní a dosti zmateně podaný doklad na tutéž přibližně historickou situaci ze 7. stol. v našich zemích.¹³² Tato skupina názvů pro Čechy a její obyvatele vyhynula patrně tím, že ji někdy v 8.—9. stol. v souvislosti se změnami politických vztahů mezi slovanskými kmeny u nás vytlačil nový souborný název »Čechy«.¹³³

¹²⁶ Joseph Schmetz, *Itineraria Romana II, Ravennatis anonymi Cosmographia et Guidonis Geographica*, Lipsko 1940, kap. IV, 18, str. 56 »patria, quae dicitur Albis Ungani, (quae) montuosa per longum quasi ad orientem multum extenditur, cuius aliqua pars Baias dicitur...« — Jmenný tvar Boias, avšak se vztahem snad na Bavory (a možná akkusativ?) z téže přibližně doby 7. stol. vyskytuje se ve Vita s. Agili, viz údaje F. Dahn a, *Die Könige der Germanen*, IX.—2, 1905, str. 3, pozn. 1.

¹²⁷ Th. Mommsen, *Historische Schriften II*, 1908, str. 310 (psáno r. 1851). Že Baias-Boias ravenanského kosmografa jsou Čechy, měl za to také Fr. Račkl, *Biela Hrvatska i Biela Srbija*, Rad Jugoslavenke Akademie, kniha 52, Zagreb 1880, str. 153. Srov. k jiným dosavadním výkladům B. Krusch, *Der Bayernname*, Neues Archiv d. Gesellschaft f. ältere deutsche Geschichtskunde, sv. 47, 1928, str. 31—78. Vlastní výklad Kruhův (str. 48 a d.), že »Baias« (rozumím-li dobře) nebylo vůbec jméno země, nýbrž znamenalo »vodu« nebo »přístav«, sotva obстоjí.

¹²⁸ Friedrich, *Codex diplomaticus et ep.* I, č. 55, str. 60 (»Dolas«) ib. č. 386, str. 370 (»Dolaz«).

¹²⁹ Viz výše v pozn. 125.

¹³⁰ T. zv. Ravenanský geograf je podle mého soudu pramen nejpozději z 8. st., ale daleko spíše (vzhledem k umístění Avarů a k zmínce o hranicích franské říše na východě) už ze 7. století. Dosavadní literaturu viz k tomu v příručce Wattenbach-Levison, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, Vorzeit und Karolinger*, I. H., Weimar 1952, str. 169.

¹³¹ Gy. Moravcsik, *Constantine Porphyrogenitus De administrando imperio*, Budapest 1949, c. 32, 3, str. 152. — Hned je třeba ovšem poznamenat, že emendace textu na »Boimi«, jak ji má Grégoire, převedla by tento název do jiné linie názvů odvozených pro Čechy od Bojů a přinesla by jiné problémy (označení země a jejích obyvatel slovanským názvem »Bojmové« a pod.).

¹³² Srov. k tomu P. J. Šafařík, *O zemi jmenované Bojky*, Časopis Českého Museum XI, 1837, str. 23—36, kde ovšem je navrhováno řešení málo přesvědčující. — Boiki Konstantina Porfyrogenita za slovanské jméno Čech má Fr. Račkl, l. c., str. 153. Téhož názoru byl už F. M. Pelcl, *Nová kronika česká*, 1791, I., str. 84—87. — K této otázce je třeba si povšimnouti také jména »Baicarii« pro lid sídlící prý »in extrema Germania, in sinu Germaniae« v životě svatě Salabergy ze 7. století, viz F. Dahn, l. c., IX., — 2, 1905, str. 3.

¹³³ Pro úplnost je třeba uvést, že se jméno Bojů ozývá pravděpodobně i v názvu Bavorů (Baiovarii, Baibarii atd. původně), ač není zcela jasné, jakým pochodem se tak stalo. K tomu Theodor Hopfner, *Griechisch-lateinisch-deutsches Quellenbuch zur Siedlung und Geschichte der Germanen im böhmisch-mährischen, schlesischen und Karpathenraume*, Stuttgart-Prag 1943, str. 49. — Zvláště sugestivně o původu jména Bavorů ze jména Bojů píše F. Dahn, l. c. IX.—2, 1905, str. 1 a d. Název Bajovarů ve významu »strážců hranic proti Bojům, už slavinisovaným« chápe u nás V. Ondrouch (podle předběžného písemného sdělení). Srov. také stať B. Kruhové uvedenu výše v poznámce 127.

Nejvyšší stupeň organizace rodové společnosti

S germánskými kmeny, s jejich osídlením a s jejich nadvládou a panstvím v prvních pěti stoletích n. l. jsou oblasti tvořící dnes území Československa spojovány především na základě řady *písemných* zpráv, přesněji řečeno na základě jejich více méně extensivního výkladu.

Velice snadno lze na těchto zprávách uplatnit výklad zužující, zvláště je-li u badatele dána apriorní nedůvěra k písemným pramenům týkajícím se těchto otázek,¹³⁴ anebo je-li tu snad snaha, význam Germánů pro naše dějiny co možná zmenšiti, jako tomu bylo u určité části naší buržoasní historiografie.

Pro skepticismus, ba nedůvěru k historickým zprávám o pobytu Germánů u nás staly se od jisté doby živnou půdou výsledky archeologických bádání, které — ač světlo do věcí ani zdaleka ještě nevnesly — stále přesvědčivěji ukazují, zejména v interpretaci slovanských badatelů, ethnickou a mocenskou situaci v našich zemích v 1.—5. stol. n. é. mnohem složitější než jak si jí zvykl vidět starší dějepis. Na druhé straně ovšem rozpor, který se začal objevovat, pokud jde o hodnocení archeologických nálezů z tohoto údobí, zvláště mezi badateli slovanskými a německými, přinesl na některých stranách pochybnosti o tom, zdali význam památek hmotné kultury pro poznání právě tohoto údobí ve srovnání se základním významem *psaných* pramenů není přeceňován.

K tomu je třeba především konstatovat, že ve skutečnosti není zde ani rozporu mezi zprávami písemnými a památkami hmotné kultury, ani důvodu k tomu, abychom ke kterémukoliv druhu pramenů při studiu problematiky sem spadající chovali se ať už s přehnaným skepticismem nebo dokonce s nedůvěrou, či snad s výhradním jednostranným respektem. Správná cesta je jen jedna: vyváženě dáti se vést i zde zdroji poznání všech druhů a vyhýbat se všemu, co (na př. v chronologii nebo v otázce ethnické příslušnosti archeologických nálezů) není zatím dosti pevné a zralé. V každém případě však je třeba počítat s tím, a na to na rozdíl od většiny prací dosavadních klademe obzvláštní důraz — že také zde, právě tak jako v otázkách společnosti ovládané Kelty, jsme na terénu charakterisovaném existencí rodového zřízení, jehož vývoj má své specifické zákonitosti a že na scestí se nutně ocitá každý badatel, který na historické zjevy zde se vyskytující chtěl by hleděti stejně jako na »podobné« či dokonce zdánlivě »totožné« zjevy, jež poznal ve společnosti otrokářské, feudální nebo dokonce buržoasní. A tím

¹³⁴ Srov. u J. Poulíka, Jižní Morava, str. 124—125: »... stále více a více se ukazuje, že archeologie může pro řešení ethnogenetických otázek přispět mnohem větší měrou než nezaručené písemné zprávy starých autorů, kteří namnoze v těchto krajích nad Dunajem nikdy nebyli a své závěry čerpali nejčastěji z vyprávění obchodníků nebo válečníků.«

spíše je třeba ovšem zbavit se předsudků, jež bývají dány příslušností třídní (na př. v otázkách podstaty státu a práva) nebo národní (buržoasní nacionalismus vystupující zejména u historiků z éry fašismu).

Naším cílem je získati plný a všestranně pravdivý obraz tisícileté minulosti naší vlasti. Není důvodu stydět se za to, že tato tisíciletá minulost, tak nesmírně bohatá, poučná a pestrá, nebyla vždy jen minulostí slovanského živlu. Není důvodu stydět se za to, že v dobách, kdy obyvatele našich zemí po prvé můžeme označiti ethnickými jmény, přichází nám v psaných pramenech po jménu Keltů nejdříve jméno *Germánů*.

*

Hned na počátku germánského údobí našich dějin setkáváme se s politickým útvarem, který pro svou povšechnou nápadnost neušel pozornosti snad žádného z těch, kdož se zabývali nejstarší historií naší vlasti. Je to t. zv. říše *Marbodova*. K její populárnosti přispělo hodně i to, že byla poměrně podrobně zachycena antickými historiky,¹³⁵ jejichž zprávy stále ještě jsou téměř výhradním naším pramenem k otázkám sem spadajícím. Pro nás zvyšuje se význam tohoto historického zjevu zejména také tím, že *Marbodova »říše«* běžně bývá pokládána za stát a v důsledku toho ovšem za první stát na našem území historicky doložený.¹³⁶

Tento pozoruhodný politický útvar vznikl tak, že na počátku posledního desetiletí před obratem letopočtu *Marbod*, v Římě vychovaný¹³⁷ mladý předák svébského, západogermánského kmene *Markomanů*,¹³⁸ odvedl lid, v jehož čelo se dostal, z jeho sídel v nebezpečné blízkosti římského středního Porýní dále na západ, aby byli co nejvíce jisti před úklady otrokářského imperia.¹³⁹

Velleius Paterculus, bývalý římský důstojník a *Marbodův* současník, ná-

¹³⁵ *Marboda* a jeho »říši« zachytil historicky zejména *C. Velleius Paterculus* ve své »*Historia Romana*« II., c. 108, 109, 119 a 129. Viz: *Caii Velleii Paterculi quae exstant opera omnia*, ed. N. E. Lemaire — D. Ruhnkenius, Paris 1822, str. 246—249, 272, 289; novější edice: *C. Vellei Paterculi ex historiae Romanae libris duobus quae supersunt*, ed. C. Stegmann de Pritzwald, 1933. — U *Tacita*, který psal mnohem později a měl o věci jen nepřímé informace, je zpráv méně, není tu nic podstatně nového a celková situace je zde poměrně nejasná. Viz: *Tacitus, Annales*, II, c. 44—46, 62—63, v edici: *P. Cornelii Taciti libri qui supersunt*, C. Halm — G. Andresen — E. Koestermann, Lipsko 1952 I., str. 66, 68, 75—76. — Významná zmínka je i u *Strabóna*, VII. *Hopfner* (viz výše v pozn. 133) č. 14 a 29a.

¹³⁶ Viz na př. *J. Dobřák*, Čsl. vlastivěda, IV., Praha 1932, str. 11: »*Marbod* — tvůrce prvního státního celku na půdě RČS.«

¹³⁷ O výchově *Marbodově* v Římě, viz u *Strabóna* VII., 3 (*Hopfner* č. 29a; plnou citaci této sbírky pramenů viz v pozn. 133). Je skutečně velmi dobře možné, že *Marbod* byl v Římě jako rukojmí (*Nejedlý*, I. c., I, str. 311). — Srov. k tomu také níže o rukojemství při poznámce 285—288 níže.

¹³⁸ O tom, že jméno *Markomanů* není germánské (a nesouvisí tudíž s »markou«), nýbrž je původu keltského, viz *Hubert*, I. c., str. 111 (s odvoláním na *Dattina*, *Klugeho* a *Myllenhoffa*). K možnému keltskému původu jména *Markomanů* viz i *H. Preidel*, sborník »*Vorgeschichte der deutschen Stämme*« II., 1940, str. 561.

¹³⁹ Srov. slova *Velleia Patercula* II., 108, cit. ed.: »...avocata procul a Romanis gente sua...«, »...cum propter potentiora arma refugisset«.

zorně popisuje nová sídla Markomanů. Byly prý to roviny obklíčené horami, a to kdesi na sever od římské hranice na Dunaji. Čelem prý Marbod z nových sídel byl obrácen ke Germanii a stejně prý Germanie byla od něho nalevo. Napravo od něho byla prý Pannonie, v zádech měl Noricum. Od Italie, přesněji od nejvyšších Alpských pásem začínalo prý panství Marbodovo asi po 200.000 dvojkrocích.¹⁴⁰ Krajina, kde Marbod svůj lid usídlil, jmenovala se prý »Boiohaemum« (»id regioni, quam Maroboduus incolebat, nomen est«).

Byly a jsou spory, kam těžiště Marbodovy »říše« umístit. Kloním se k názoru, že ony »incincti Hercynia silva campi« přece jen lze nejspíše ztotožniti s oblastí českého Polabí, dolního Povltaví a Poohří, tedy s oněmi krajinami Čech, k nimž, jak jsme viděli, od neolitu až do slovanské doby vždy se připínal hlavní zájem všech nově příchozích, ježto jim zde přírodou samou byly dány větší než jinde možnosti ekonomického i jiného rozvoje.

Pro Markomany v Čechách, a to v jejich středu, mluví nejen věrná interpretace doslovného znění historických pramenů (přirozeně že v jejich kombinovaném užití), nýbrž i důvody hospodářské, některé nálezy archeologické a vůbec logické domyšlení všech souvislostí.¹⁴¹

V čele Markomanů vládl Marbod v těchto oblastech pravděpodobně do r. 19 n. l., tedy po dobu asi jedné čtvrtiny století. Velmi rychle vznikl kolem tohoto centra rozsáhlý svaz svěbských, jinogermánských a snad i negermánských kmenů pod hegemonií Markomanů. Právnického historika přitom leccos upomíná na pozdější, o šest století mladší slovanský svaz Samův, jehož těžiště bylo ovšem pravděpodobně poněkud dále na západ.

Marbodův svaz jevil se Římanům jako nebezpečná pro ně germánská říše.

¹⁴⁰ Srov. k tomu, jak později s opačného stanoviska, ale ve věci samé stejně, zmiňuje se o sídlech Markomanů (a Kvádů) Tacitus, *Germania*, c. 42 »Eaque Germaniae velut frons est, quatenus Danuvio praecingitur«.

¹⁴¹ Že Marbodova říše měla přece jen centrum v Čechách, dovodil zvláště J. Dobráš, *Český časopis historický* 1937, zejména str. 273, 277, 283 a 289. Totožnost Marbodem osídleného a obsazeného »Boiohema« se zemí českou prokázal ostatně dobře už J. L. Píř, *Starožitnosti země české* II.—2, zvl. sl. 123—124. Naposledy o lokalizaci Markomanů do Čech (»území, jehož osou asi celkem byla údolí Ohře a Labe«) psal B. Horák, *Geografický a ethnografický obraz*, str. 7. — Proč musíme mít za to, že Markomané s Marbodem přišli do Čech, dobře vyložil také Nejedlý, l. c. I, str. 310—311. Z jiné literatury viz L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme, die Westgermanen* I., 1938, str. 153 a d. — Konstrukce Šimkova (Velká Germanie IV, str. 208 a d., zvl. str. 216 a d.), že Markomané neusadili se v Čechách, nýbrž v Rakousích, přece jen naráží na tolik obtíží, zejména v písemných pramenech historických, že není možno ji použít. Jestliže již skutečně keramika ze středních Čech, na př. v kultuře píchorské, je v 1. stol. n. l. odlišná od keramiky v téže době zjištělné v Rakousích (Šimek, tamtéž, str. 44—45), nijak to nemusí znamenat, že dočasnými pány ve středních Čechách nemohl být ethnický element, který brzy na to nebo současně žil v Rakousích. Podloží mohlo zde býti jiné, a to bylo pro jiný ráz keramiky a vůbec hmotné kultury rozhodující. — V. Ondrouch (podle netištěného předběžného sdělení) domnívá se nověji, že těžiště Marbodova panství bylo na Moravě, kde prý leželo i Marbodovo královské sídlo, a že v Čechách Markomané nikdy nebyli. Avšak argumentace použitá pro tuto thésis daleko není přesvědčivá, i když ovšem je nutno uznat, že z pouhé Tacitovy Germanie (c. 28 a c. 42) totožnost nových sídel Markomanů s dnešními Čechami ani nevyplývá, ani není vyloučena.

Na jihu sahal až k rakouskému dnes Dunaji,¹⁴² na severu hluboko do dnešní Německé demokratické republiky a na severovýchodě hluboko do dnešního Polska (Lugiové ve Slezsku). Velleius Paterculus dobře upozorňuje, že svaz byl docílen jednak násilným donucením (*»bello domuit«*), jednak — u jiných kmenů vyjednáváním (*»conditionibus«*). Všichni příslušníci svazu se však ve skutečnosti, jak to viděl Řím, stali vůči Marbodovi lidmi *eius iuris* (slova: *»finitimos omnes . . . iuris sui fecit«*). Nezdařená výprava Římanů vedená proti Marbodovi r. 6 n. l. Tiberiem (císařským princem tehdy) zřejmě tento svaz dočasně jen upevnila. Jak známo, byla výprava, zachycená historicky opět u Velleia Patercula, přerušena velkým protiřímským povstáním v Pannonii, Dalmacii a sousedních oblastech.

Mezi Germány v dobách kolem obratu letopočtu je Marbodovo panství zjevem zcela výjimečným.¹⁴³ Velleius Paterculus (II, 108) jasně dosvědčuje, že Marbodovo náčelnictví (*principatus*) nebylo získáno ve zmatcích (*multuarius*) a nebylo ani náhodné (*fortuitus*) ani vratké (*mobilis*) a založené na vůli podřízených (*ex voluntate parentium constans*), tak jako tomu zřejmě bývalo v rodové společnosti starých Germánů normálně (viz také níže v této stati), nýbrž že to byla pevná všestranná pravomoc se skutečnou panovnickou mocí (*certum imperium visque regia*). Další okolnosti nám to jen potvrzují.

Vláda Marbodova u nás měla především vojenský a jaksi okupační charakter. Jeho podstatou byla pravděpodobně vláda Marboda a jeho vojenské družiny nad zbytky Bojů a ostatního domácího obyvatelstva keltského i předkeltského, dále nad jinými (nemarkomanskými) Germány přivedenými s sebou do nových sídel,¹⁴⁴ nad otroky rázu patriarchálního i už jiného, klasického, a konečně ovšem i nad vlastními svobodnými Markomany. Byl to nesporně pokus o stát, k němuž Marboda v dané mimořádné situaci vedly i jeho římské zkušenosti, avšak pokus, který v prostředí stále ještě převahou — alespoň pokud jde o Germány samé — prvobytně pospolném byl předem odsouzen k nezdaru. Jistě se Marbod s družinou svých bojovníků pokusil opřít o markomanskou šlechtu rodových předáků (viz níže), kterou po jistý čas skutečně reprezentoval, avšak právě tato opora nebyla nijak trvalá. Dočasně přešlo vojenské náčelnictví Marbodovo¹⁴⁵ v královskou moc, která v pozorovatelných antických i moderních budila dojem moci státní.

Vysoká úroveň hospodářská a kulturní, jakou v našich oblastech této doby vidíme, především jako dědictví po Keltech, složitá situace etnická a konečně přímé římské nebezpečí a současně římský vzor — to vše při-

¹⁴² K tomu J. Dobráš, ČČH 1937, str. 268, 276.

¹⁴³ Tak už Felix Dahn, *Die Könige der Germanen*, I., 2. vyd., 1910, str. 93, tamtéž str. 103.

¹⁴⁴ Podle Strabona (VII, 1, 3, Hopfner, č. 14) — tam špatný německý překlad — přivedl Marbod do svého nového království Búajma vedle Markomanů ještě příslušníky mnohých jiných kmenů. K tomu správně Horák, l. c., str. 23, pozn. 98.

¹⁴⁵ Srov. F. Dahn, l. c., IX—2, str. 15.

spělo k tomu, že Marbodovo panství, jinak tak neobyčejné, poměrně dlouho se udrželo.

Jaká byla organizace vlastního jádra Marbodova panství,¹⁴⁶ antické zprávy jen vzdáleně naznačují. Rozumíme-li dobře korumpovanému místu z líčení Velleia Patercula, měl Marbod jakousi gardu vybraných bojovníků (*corpus custodientium*) odlišující se od běžných jinak družin germánských předáků nejen patrně počtem a organizací, nýbrž i výcvikem odborně prováděným podle římského vzoru.¹⁴⁷ O toto jádro své vojenské moci Marbod se především opíral. Avšak svaz, který Marbod utvořil, mohl postavit do boje armádu daleko ještě vyšší. Podle římského odhadu bylo tu stále k dispozici 4000 jezdců a 70.000 pěšáků. Se sousedy prý tato vojska neustále válčila.

Je třeba mít za to, že pomocí tohoto vojenského aparátu vykonával Marbod v rozsáhlé míře potlačovací funkce jak vůči příslušníkům vlastního kmene, tak vůči otrokům, jistě zde dosti početným, i konečně vůči závislému a různými břemeny zatěžovanému obyvatelstvu jiné ethnické příslušnosti, jež tvořilo podloží nadřazenému kmeni Markomanů.

S Římem udržoval Marbod spojení pomocí »legátů«, kteří měli přesné instrukce, jak vystupovat.¹⁴⁸

Marbod měl i stále sídlo při jednom z vojenských a patrně i hospodářských center své državy. Buď toto sídlo, nebo celé ono centrum (»město«) bylo označováno jménem vládce. Řekové (Klaudios Ptolemaios) psali toto jméno *Μαροβοῦδος*. Zde byl zejména dvůr i palác (*regia*), a to vedle hradu (*castellum*), jak se o tom zmiňuje Tacitus.¹⁴⁹ Zde byl i Marbodův poklad, jehož součástí byly prý zvláště »*veteres praedae*«.¹⁵⁰

Římským obchodníkům a živnostníkům poskytl Marbod ve své zemi právo provozovati své zaměstnání — *ius commercii*. Římští kramáři z provincií žili prý přímo při Marbodově sídle.¹⁵¹

Je nasnadě domněnka, že se Marbod pokusil o vybudování také jiných ještě složek státního aparátu, než byly orgány vojenské a zahraniční, jasně

¹⁴⁶ S hlediska právně historického pověděl o Marbodovi a jeho panství dosud nejvíce F. Dahn, l. c., I, 2. vyd. 1910, str. 101—108.

¹⁴⁷ Viz znění, jež má Hopfner (č. 31b) ve srovnání s textem edicí výše uvedených. Přijímáme čtení: »*Corpus suum custodientium imperium, perpetuis exercitiis paene ad Romanae disciplinae formam redactum...*«

¹⁴⁸ Velleius Paterculus II—109.

¹⁴⁹ Annales II, 62: »*inrumpit (Catvalda) regiam castellumque iuxta situm*«.

¹⁵⁰ Tamtéž. — O tom, kde Marobudon leželo, názory se velmi různí. Jak zdůrazňuje nověji zvláště Nejedlý (l. c., I, str. 317), bylo prý to původně keltské oppidum Markomany okupované. Píč (l. c., II—2, sl. 143—144) dokazoval, že Marobudon je totožné s velkým keltským sídlištěm u Stradonic na Berounce. Kamsí do českého Poohří umísťuje nyní Marobudon B. Horák, l. c., str. 16 a 23. — Mnoho má pro sebe domněnka, že Marobudon leželo na výšinách dnešního Hradiště nad Závistí naproti Zbraslavi nad Vltavou. Viz o tom Jiří Král, Kde se rozkládal Vyšehrad?, 1947, oddíl II. Problém Marobuda a Kášina, zvl. str. 147—182. Pro Závist mluví výhodná poloha uprostřed země se spojením jak do povodí Berounky tak do dolního Povltaví i — a to zejména — na Kolínsko a dále skutečnost, že zde jde o hrad dvojitý. Proti Závisti mluví to, že zde dosud nic nenasevňuje existenci střediska hospodářského, obchodního a kulturního, jakým Marobudon pravděpodobně bylo.

¹⁵¹ Tacitus, Annales II, 62 »...*lxxae ac negotiatores*«.

doložené. Snad tu šlo o jakési orgány správy ve věcech hospodářských, zvláště finančních (trhy, cla a myta, poplatky obchodníků, řešení sporů s cizinci a pod.). Avšak nic více než domněnku pronést nemůžeme.

Pokud jde o Marbodův svaz jako celek, je jasné, že to byl organizační zjev, který u všech zúčastněných kmenů nemohl než působit ve směru rozkladu starého rodového zřízení.¹⁵² To však bylo stále ještě příliš pevné. Jak to správně vystihl Nejedlý, trvalá hodnota všesvazového krále a moc panovnická, jak ji Marbod provozoval, byla funkcí nezvyklou,¹⁵³ náležející až k vyššímu stadiu vývoje. Staré svazky, nižší i vyšší, rodové společnosti, o kterých budeme mluvit dále, neztratily jistě ani v době, kdy byl Marbod na vrcholu moci, u žádného ze zúčastněných kmenů svou váhu, a jakmile Marbod své moci začal pozbývat, ocítaly se znovu v popředí.

K tomu došlo, když mezi středoevropskými Germány opět nabyly vrchu radikální protiřímské směry vedené Arminiem a když Řím začal dovedně těžit ze skutečnosti, že Marbod pro svou opatrnou politiku vůči Římu jeví se náhle ve světle oněch směrů téměř jako zrádce a římský agent. Germánská aristokracie i masa svobodných přestaly náhle vidět důvod pro monarchii tohoto typu a pro »státní« mašinerii toho druhu, jak ji představovala vláda Marbodova, hospodářsky nepochybně velmi tíživá. Výsledek byl, že se stalo »Marobuduum regis nomen invisum apud populares«, totiž že Marbod začal být nenáviděn vlastními lidmi.¹⁵⁴ Stačilo nyní, aby Římané použili svých možností nevojenských. Marbodem zorganizovaný svaz se rozpadával. Otevřeně mluvilo se o tom, že Marbod je »proditor patriae, satelles Caesaris« atd.¹⁵⁵ Ani svým vojskem nebyl si Marbod už jist.

Objektivní pravda je asi ta, že Marbod patrně skutečně asi nebyl nepřitelem římského imperia a že mezi Germány působil, pokud jde o poměr k Římu, spíše odzbrojivě, uváděje přirozený, živelný, ba přímo historicky zákonitý antagonismus barbarů vůči Římu na cesty co nejneškodnější. Římanům však byla nepohodlná již sama existence Marbodova politického útvaru, což jsme nejlépe viděli už na římském pokusu z r. 6 n. l., zničit jej. Římanům vadila každá soustředěná germánská moc, která se vymykala jejich bezprostřední kontrole. Konkretně vytýkali Marbodovi zvláště to, že poskytoval útočiště různým elementům — prý i celým kmenům — které se s Římem octly v konfliktu.¹⁵⁶

¹⁵² Srov. Engels, Původ, str. 133. — Snad něco podobného měl na mysli i Peterka, Rechtsgeschichte der böhmischen Länder I, 2. vyd., 1933, str. 14.

¹⁵³ Nejedlý, l. c., I, str. 313.

¹⁵⁴ Tacitus, Annales II, 44, cit. ed. str. 66.

¹⁵⁵ Tamtéž, II, 45 (str. 66—67). — Nacistická literatura vytýkala Marbodovi anachronicky a nehistoricky »unvölkisches Verhalten« v bojích ostatních Germánů s Římany. Viz u Th. Hopfnera, l. c., str. 26.

¹⁵⁶ »Gentibus hominibusque a nobis desciscentibus erat apud eum perfugium«, stěžují si na Marboda Římané (Velleius Paterculus, cit. ed., str. 247). Nověji vyslovil G. Walser (Rom, das Reich und die Fremden Völker in der Geschichtsschreibung der frühen Kaiserzeit, Basel, 1951, str. 104) přímo názor, že Marbodova »Markomanská říše mohla vzniknout a trvala jen za podpory Římanů«. Toto odvážné tvrzení není však zde ani doloženo, ani

Marbod byl posléze přinucen opustiti útvar, který zorganizoval, a hledat útočiště u Římanů. Velleius Paterculus se potměšile chlubí, že to bylo způsobeno »salubribus medicamentis«, tedy »zdravou medicinou«. Má jistě pravdu potud, že tu hrála svou roli římská diplomacie, jejímž nástrojem se stal zvláště Katvalda, mladý bojovník z rodové šlechty markomanské,¹⁵⁷ který měl s Marbodem jakési staré účty. Uprchl kdysi od Marboda ke Gotům, kamsi do blízkého sousedství Marbodova svazu, a využil pak nesnadné politické situace, v níž se Marbod ocitl. Patrně r. 19 n. l. vtrhl v čele značného vojska do Marbodovy říše, získal na svou stranu markomanskou aristokracii, úspěšně přepadl residenci Marbodovu a — snad současně i jako slepý nástroj Říma — Marboda přinutil k útěku ze země.¹⁵⁸

Avšak — jak se dále o tom bezpečně dovídáme — ani Katvalda nezůstal dlouho v panství někdy Marbodově. Podle Tacita byl sám »haud multo post« rovněž ze země vypuzen a hledal a našel i on útočiště, příjemné celkem, u uznalých Římanů. Marbod dožil se ještě dlouhých let v Ravenně a Katvalda žil ve Forum Julium v Narbonské Gallii, tedy na dnešní francouzské Riviéře.¹⁵⁹

Vypuzení Katvaldy — někdy už v r. 21 — stalo se podle Tacita vojenskými silami Hermundurů, tedy jiných Germánů, tentokráte od severozápadu. Nabízí se domněnka, že se Katvalda pokusil pokračovati ve vnitřní i vnější politice Marbodově a že proto i on narazil na tytéž síly, které podvrátily Marboda, totiž na staré zřízení germánské rodové společnosti a na zásadní odpor Říma vůči jakémukoli silnějším barbarskému útvaru na východ od Rýna a na sever od Dunaje.

Co nyní následuje, je jeden z nejdůležitějších bodů v dějinách našich Germánů. Římané poskytli sice na své půdě asyl Marbodovi i Katvaldovi, avšak nebyli ochotni poskytnouti jej trvale těm, kdož je doprovázeli. Zdá se, že spolu s Marbodem i s Katvaldem opustila zemi vždy nejen jejich družina, nýbrž i určitá část jejich přívrženců, a to celé rody a vše, co k nim patřilo. Tacitus svým lapidárním a sevřeným stylem praví o tom, co se událo, pouze toto: »Barbari utrumque comitati, ne quietas provincias inmixti turbarent, Danuvium ultra inter flumina Marum et Cusum locantur, dato rege Vannio gentis Quadorum«.¹⁶⁰

Přímý rozbor málomluvných pramenů vyúsťuje dnes, jak se nám zdá, v několik důležitých poznatků. Germáni, o nichž je řeč, byli usídleni na sever od středního Dunaje v krajině, jejíž hranici tvořil na jedné straně (nevíme,

blíže rozvedeno. Srov. i dále na str. 107, kde je řeč o postavení Marbodově Římany protežovaném) (»von Rom protegierte Stellung«).

¹⁵⁷ Že byl Katvalda markomanský šlechtický běženec, který našel útočiště a oporu u sousedních Gotů, o tom zvláště F. D a h n, l. c., I, 2. vyd., str. 105.

¹⁵⁸ Domněnku, že římská diplomacie měla prsty jak v Katvaldově nájezdu na Marboda, tak potom zase ve vypuzení Katvaldy hermundurským Vibiliem, neprávem odmítá F. D a h n, l. c., I, str. 106, pozn. 1.

¹⁵⁹ Tacitus, Annales II—63, cit. ed. str. 76.

¹⁶⁰ Tamtéž.

zda na východě či na západě) dolní tok Moravy (Marus). Který tok byl míněn označením »Cusus«, o tom není ani zdaleka jednoty. Závažnější důvody mluví, myslím, pro představu, že těžiště vykázaných sídel, bylo v dnešních Dolních Rakousích, tedy přece jen spíše na západ než na východ od ústí Moravy do Dunaje.¹⁶¹

Germáni byli zde usazeni se záměrem dáti jim funkci římských hraničářů. A sotva to bylo v krajině osídlené již jinými Germány, a zvláště Markomany samými, ač nelze zcela vyloučit možnost, že zde až dosud jacísi jiní barbaři sídlili, ale byli buď vyhnáni, nebo dáni novým osídlencům na milost a nemilost ve smyslu známých nám již principů superposičních. Velmi pravděpodobné je, že nová sídla »markomanských družin« (jak se běžně o tom mluví) byla v těsné blízkosti sídel Kvádů, rovněž Germánů svébské větve. Pozoruhodné je, že v čelo lidu takto zde usazeného, který zatím netvořil nějaký samostatný kmen, nýbrž představoval jen odštěpky markomanského (hlavně) osídlení z Čech, byl Římany dán Kvád, a to jako »král«.¹⁶²

Po prvé zde Římané učinili to, o čem pak slyšíme častěji, a to zvláště také s rozšířením na samé Kvády: dali našim barbarům za náčelníka (»krále«) osobu své důvěry, která v oblasti, již si dovedla podrobit, měla vládnout pod ochranou Říma. V tomto prvním případě je to Kvád (jistě také velmož, příslušník rodové šlechty) jménem Vannius (v římské formě), o němž se dále dovídáme, že v oblastech zaujímajících značnou část dnešního Československa »vládl« asi tři desetiletí. Historická pravda je asi ta, že Vannius — nástroj Římanů — pokusil se dostat (sit venia verbo) pod jeden klobouk, Římanům původně neškodný, všechny barbary v bližším i vzdálenějším sousedství na sever, severozápad a severovýchod od nových sídel, jež byla Římany vykázána při Dunaji lidem někdy Marbodovým a Katvaldovým. Vzniklo tak markomanské (nikoli markomansko-kvádské a tím méně kvádské) »Vanniovo království« pod určitou — ne plnou a ne bezvýhradnou — římskou ochranou, jehož těžiště leželo v téže oblasti, kde téměř o 8 století později začala vznikat slovanská velkomoravská říše.

Máme tu jednu z cest, jakými se Římané pokoušeli naše dnešní území buď přímo ovládnout, nebo je svým způsobem »kontrolovat«, anebo je alespoň

¹⁶¹ Viz k tomu zvláště J. D o b í á š, ČČH 1938, str. 238, 240 a d. Dobiáš sám hájil zde názor, že tok označený jménem Cusus je Kysúca nebo snad Váh. Srov. k tomu také skutečnost, že Klaudios Ptolemaios, který pracoval v Alexandrii mezi lety 135—142 n. l. (Š í m e k, Velká Germanie IV, str. 584—585) umisťuje Markomany »pod Gabrétou«. Mám za to, že se zde míní především Markomané přesídlení do Podunají, s nimiž se později antický svět převážně stýkal, zatím co Markomané, kteří eventuálně zůstali v Čechách, nejsou tu vůbec zvláště zaznamenávání. K tomuto problému rovněž D o b í á š, tamtéž 1937, str. 296—300.

¹⁶² O tom, kdo z Markomanů byl vlastně za Dunajem Římany usazen, viz D o b í á š, ČČH 1938, str. 250. Sám mám za to, že etnický i sociálně byla to skupina velmi pestrá, čímž také se vysvětluje, že Tacitus o ní mluví jednou velmi široce jako »barbari«, jindy — rovněž široce — jako »Suebi«. Srov. obě místa v Annales II, 63 a 12, 29; cit. ed. str. 76 a 232—233. — Že Vannius byl prostě Kvád (nikoli kvádský král), kterého Římané dali přesídlencům za náčelníka, o tom plně přesvědčivě F. D a h n, l. c., I, 2. vyd. 1910, str. 107, pozn. 1, dále tamtéž IX—2, str. 11 a 21.

udržovat ve stavu pro sebe nejméně nebezpečném. Po jistou dobu trvala zde takto loutková vláda svébská s těžištěm patrně při Dunaji, pomocí níž si Římané hodlali zabezpečiti hluboko do vnitrozemí střední Evropy hranice imperia se strany levého břehu středního Dunaje.

Vše nasvědčuje tomu, že se Římanům nepodařilo dosáhnout žádného z vytčených cílů trvaleji ani v tomto prvním případě »Vanniova království«. Všeobecně vzato, tím, že po rozbití panství Marbodova a Katvaldova byli Marbodovi a Katvaldovi lidé usídleni nad Dunajem, možnosti Markomanů a vůbec Svěbů v končinách na sever od středního Dunaje spíše se rozšířily než zúžily, a to zvláště pokud jde o jejich expansivní orientaci směrem na jihozápad. Nasnadě bylo tu spojení Markomanů, kteří v panství někdy Marbodově a Katvaldově zůstali, s barbary nyní Vanniovými. Římany přímo kontrolovaná moc Vanniova sotva sahala na sever hlouběji než do Moravy,¹⁶³ i když je možno připustit, že dočasně Vannius k svému panství volně připojil — asi tak, jako jsme to viděli u svazu Marbodova — i oblasti širší, na Slovensku a snad i v Čechách.

Vanniův svaz posléze obsahoval asi Kvády jako nejbližší sousedy nově usazených »římských« Germánů na Dunaji a dále možná — ve spojení co nejvolnějším — lid střední a severní Moravy a jižních a snad i jihozápadních Čech. Antické zprávy¹⁶⁴ lze vykládati v tom smyslu, že na západě sousedilo Vanniovo »regnum« s germánskými Hermundury, na východě se Sarmaty, na severu s Lugií (snad slovanskými) a na jihu s římskou Pannonií. Řešil bych věc tak, že vzdálenější účastníci dočasného Vanniova svazu žili si dále více méně po svém a nelze se o nich ani zdaleka domnívat, že by se byli stali, třeba jen na čas, prostřednictvím Vanniovým poddanými Říma.

Asi po třicetileté vládě je i Vannius, jak se bezpečně dovídáme, svržen, a to Germány, jimž vládl, samými, za přispění vzdálenějších sousedů, Hermundurů (opět zde vystupuje Vibilius, který pomáhal svrhovat už Katvaldu), Lugiů a jiných.¹⁶⁵ Římané jeho pádu přihlíželi celkem nečinně, ale Vannia posléze přijali k sobě a usadili jej s jeho lidmi v Pannonii. Na to propůjčili svou přízeň a ochranu Vanniovým synovcům Vangionovi a Sidonovi, kteří se stali jako římské loutky Vanniovými nástupci a se svými bojovníky vystupovali pak běžně v rámci římských vojsk. O nějakém širším

¹⁶³ Srov. nejnověji názor B. Horáka, l. c., str. 7—10, zvl. str. 8.

¹⁶⁴ Shrnuj je u nás nejlépe J. Dobíáš, ČČH 1938, str. 237 a d., zvl. str. 240. Jde tu zvláště o výklad místa z Pliniovy Nat. hist. IV — 12, 80—81. Český překlad tohoto místa viz v cit. práci Dobíášově na str. 246. — K týmž problémům nyní B. Horák, l. c., str. 9. Za některé podněty k této partii vděčím i netištěným studiím V. Ondroucha, které jsem měl k dispozici od autora (zvláště práci »Boiohemum a království Vanniovo«, cyklostyl, Bratislava 1954).

¹⁶⁵ Tacitus, Annales XII, 29, cit. ed. str. 233, zvláště slova: »vis innumera, Lugii aliaeque gentes«. O Lugiích, které pokládá za lid slovanský, v této souvislosti píše K. Tymieniecki, *Lugowie w Czechach, Przegląd zachodni VII*, 1951, (pocta T. Lehru-Splawinskému), zvl. str. 150 a d. O slovanskosti Lugiů viz také Nejedlý, l. c., I, str. 379. Proti názorům o tom, že Lugiové byli Slované, nyní H. Preidel, *Die Anfänge der slavischen Besiedlung Böhmens und Mährens*, 1954, str. 28—30.

svazu, v jehož čele by stáli, již neslyšíme. Ten asi padl — k uspokojení Římanů — s Vanniem.

Důležitá je okolnost, že také Vannius, podobně jako Marbod a Katvalda, byli svrženi v podstatě zevnitř, i když zároveň za pomoci zvenčí. Nasvědčuje to tomu, že také Vannius pokusil se zorganizovat z Germánů »stát«, což se mu stalo osudným. Zřejmě měla to i zde být monarchie kvasiotrokářského rázu, tentokrát přímo pod autoritou Římanů.

V opaku k V. Novotnému¹⁶⁶ a jiným autorům nemůžeme však ani zde skutečný stát spatřovat. Také zde šlo nanejvýše jen o pokus, založit »stát«, a to především v onom užším rámci Marbodových a Katvaldových přesídlelců. Šlo o pokus Římany podnícený, který nemohl než ztroskotat, ježto k němu došlo ve společnosti v podstatě stále ještě rodové, neznající třídních antagonismů v pravém slova smyslu. Jako Marboda a Katvaldu, tak i Vannia svrhli zřejmě rodoví náčelníci, pro něž monarchie státního charakteru byla útvarem ještě předčasným. V hospodářské a společenské struktuře tehdejší společnosti u nás se prostě ještě pro stát nevytvořily podmínky (viz níže). Řím sám takto u nás sice, ve svém bezprostředním sousedství, vývoj k státu svým způsobem podporoval, a to také ovlivňováním hospodářským, avšak na druhé straně zase vzdálenější složky obyvatelstva na našem dnešním území a zvláště nové barbarské elementy, jejichž tlak přes naše dnešní území k jihu byl stále větší, působily směrem právě opačným, to jest povšechně k zachování starých řádů rodových.

V západní části našeho území pravděpodobně zmocnili se v této době na čas hegemonie mezi lidem zde sídlícím, včetně Markomanů, kteří zde zůstali po odchodu Marboda a Katvaldy, Hermundurové, přesněji řečeno jedna jejich větev,¹⁶⁷ pod vedením »krále« Vibilia. Těžiště jejich moci u nás bylo snad v severních nebo severozápadních Čechách.

Až do poslední doby role tohoto dalšího germánského kmene u nás byla dosti přehlížena, ač zásah Hermundurů na našem území už při pádu Katvaldově a zvláště potom další jejich akce v našich oblastech při svrhování Vannia jsou mimo pochybnost. Zbylí Markomané, zbavení na dvakrát — těsně po sobě — svého válečnického jádra přesídleného k Dunaji, sotva pro jejich hegemonii mohli být vážnější překážkou.

Přirozeně ani v mocenském útvaru takto vzniklém nemůžeme spatřovati »stát«, jak má za to E. Šimek,¹⁶⁸ který ovšem jinak významnou situaci

¹⁶⁶ Novotný, České dějiny, I—II, str. 88. Dobráš, ČČH 1938, str. 237 a 240.

¹⁶⁷ Hermundurovi v dobách kolem obratu letopočtu hledali nová sídla. Zmínka o tom u Cassia Diona, kn. LV, 10a, 2 (ed. U. Ph. Boissier, II, str. 494) zní tak, že — ve spojení s tím, co o Hermundurech jinak víme — vyvolává představu o rozdělení Hermundurů na několik skupin, z nichž jedna usadila se, jak mnohé tomu nasvědčuje, v Čechách. Viz slova: „... τοὺς τε Ἑρμουνδοῦρους ἐκ τῆς οἰκίας οὐκ οἶδ' ὅπως ἐξαναστάντας καὶ κατὰ ζήτησιν ἐτέρας γῆς πλανωμένους... (κατόπισσε)“.

¹⁶⁸ Podle E. Šimka (Velká Germanie IV, 1953, str. 217, 254) zaujali Hermundurovi severní polovinu Čech a vytvořili tu »silný kmenový stát«. Jím prý patří kultura t. zv. dobřichovská ve střed. a severních Čechách. — Tuto myšlenku znal už V. Novotný, l. c., I, str. 86—87 a 738—740, avšak jeho negativní stanovisko k ní není dosti přesvědčivě odůvodněno.

Hermundurů u nás nesporně vidí ve správném světle. Buď i zde vznikl svaz, v jehož čele stál Vibilius, anebo prostě Vibiliovi Hermundurři i bez zvláštního svazu měli na čas rozhodující postavení mezi kmeny a jinými rodovými svazky lidu různé ethnické příslušnosti v české oblasti.¹⁶⁹ Názor, na nějž jsme už narazili, že totiž Vanniovo panství sousedilo kdesi s Hermundury, nabýval by v této souvislosti poněkud jiného smyslu. S jednou větví Hermundurů mohl Vanniův svaz hraničiti v pozdějších Čechách. Domněnka, že by byl Vannius hraničil s Hermundury také kdesi za Krušnými horami, ostatně i jinak těžko přijatelná, odpadala by sama sebou.

Ve východnějších částech našeho dnešního státu upevnili zatím svou državu jiní Germáni, kteří na Moravu a snad už i na západní Slovensko přišli přibližně v téže době, kdy Marbod své Markomany převedl do starého Bohemia. Byli to Kvádové, rovněž náležející do širší západogermánské rodiny Svěbů,¹⁷⁰ ethnicky blízcí příbuzní Markomanů. Jejich osudy se od pádu Marbodova a Katvaldova velmi těsně stýkají, ba přímo proplétají, s osudy lidu někdy Marbodova a Katvaldova přesídleného k dolní Moravě a k Dunaji. Kvádové stahovali se totiž, jak tomu vše nasvědčuje, z oblasti Moravy stále více na jihovýchod odtud, do dnešního západního a jižního Slovenska. Žili si tu v rodových pospolitostech, o nichž povíme více níže a které za zvláštních okolností tvořily po případě širší útvary, pod společnými králi, tu volnější, tu pevnější. Ocítali se při tom nezadržitelně pod stále silnějším tlakem Říma, jemuž vždy znovu a znovu pokoušeli se čelit.

Také mezi Kvády usilovali Římané o loutkové vlády »králů«, které svým vlivem dosazovali a jejichž moc měla spočívat na římské autoritě. Také zde vznikaly zdánlivé státy, jejichž prvobytně pospolná podstata při bližším pohledu je nesporná. Je známa mosazná římská mince (»sestercius«) ražená v letech 140—143 n. l., která má na rubu obraz císaře podávajícího ruku Germánovi a kolem nápis »Rex Quadis datus«.¹⁷¹ Je to památka na soudobé ustanovení (jmenování) kvádského náčelníka (»krále«) se strany Římanů. Je jasné, že tu šlo o jeden z případů, o nichž jsme se právě zmínili.

V 2. stol. n. é. po jistou dobu Kvádové své krále volili, nato čekali na jejich schválení, resp. uznání římskými císaři a teprve pak je »konfirmovali«, patrně jakýmsi slavnostním nastolovacím aktem.¹⁷²

¹⁶⁹ Zvláště je třeba zdůraznit, že naznačená konstrukce o panství části Hermundurů v Čechách není nijak závislá na známém Tacitově (*Germania* c. 41) údaje »In Hermunduribus Albis oritur«, ač ovšem tento údaj by jí jen posiloval. K tomuto bodu viz nyní B. H o r á k, l. c., str. 6.

¹⁷⁰ Pokud jde o toto ethnické označení, důležitá je myšlenka E. Š i m k a, že jméno Svěbů náleželo původně lidu popelnicových polí (kultura lužicko-slezská). Od nich přešlo prý na soubor germánských kmenů přišlých ze severu, kteří původní Svěby pohltili zvláště mezi Labem a Odrou (*Velká Germanie* IV, str. 203—204, 589—590). — Ve starší české literatuře pozoruhodné poznámky k původu jména »Suevi« měl Jaromír H a n e l, *Říšské i právní dějiny německé* I, 1886, str. 48—51.

¹⁷¹ Obraz viz v *Československé vlastivědě* IV, 1932, str. 12 (při článku J. D o b í á š e).

¹⁷² *Script. hist. Aug.* IV, 4, 1—8, H o p f n e r č. 60. O volení kvádských králů lidem a potvrzování jich Římany viz také u Cassia Dionia LXXI, 13 (cit. ed. III, str. 258), zvláště

V území osídleném a ovládaném Kvády, na dnešním západním, jižním a částečně snad i středním Slovensku, odehrávala se v 2.—4. stol. dlouhá řada bojů mezi Germány (a jinými barbary s nimi spojenými) a Římany. První kniha úvah císaře Marka Aurelia »*Εἰς ἑαυτὸν*« napsaná či dokončená za bojů s našimi Germány a jinými barbary je označena »*Τὰ ἐν Κουάδοις πρὸς τῇ Γραιούᾳ*«, tedy »V Kvádsku na Hronu«. Na Slovensku v kvádském území došlo tehdy i k známé bitvě, v níž Římany zachránil jen »zázračný déšť«, jak o tom poutavě vypráví Cassius Dio.¹⁷³

Bližší právněhistorické údaje, jež pro naše Germány máme zachovány především o *Kvádech* na Slovensku, jsou shromážděny v další partii této studie.

Zcela mimořádný význam má nyní otázka, jaký byl vztah podunajských Germánů, a zvláště těch, kteří sídlili v Dunaji blízkých oblastech dnešní naší republiky, k oblastem Čech a střední a severní Moravy v době po pádu Vanniově. Odpověď není snadná a dá se, jak mám za to, za dnešního stavu našich vědomostí formulovat jen velmi přibližně. Nikterak nelze vyloučiti, že v této době byli to podunajští potomci družin někdy Marbodových a Katvaldových, kdo se ujal v nějaké formě hegemonie nad pestrým ethnickým konglomerátem, germánským, keltským i jiným, jaký představovalo obyvatelstvo sídlící v oblasti mezi Krušnými horami, Krkonošemi, Jeseníky a západními Karpatami. Je dobře možné, že k tomu došlo po prvé už v poslední čtvrtině 1. stol. n. l. A mnohé ukazuje k tomu, že teprve pod tlakem nových příchozích, kteří se začali valiti do těchto končin ze severu, se tito Germáni někdy uprostřed 2. stol. n. l. opět začali stahovat k Dunaji, ježž se posléze pokoušeli překročit směrem k samému srdci římského imperia, což bylo bezprostředním podnětem k t. zv. markomanským válkám.

Je totiž nanejvýš pravděpodobné, že nejen ethnické, nýbrž i mocenské poměry v oblasti dnešního našeho státu byly v těchto dobách stále složitější a že Germáni při dolní Moravě, Váhu a Hronu, o nichž jediných máme určité písemné zprávy, byli od středu 2. stol. vždy více orientováni na jih a na jihozápad, přes to, že je Římané znovu a znovu usilovali zatlačovati na sever a v dobách římských vítězství dokonce zaváděli těsně při Dunaji »uzavřené pásmo« pro jejich pobyt na levém břehu.

Byla pronesena domněnka, že část Germánů po markomanských válkách, tedy koncem 2. stol. n. l., opět se z jihu vrátila do Čech a tam byla zase »posílena svými soukmenovci«,¹⁷⁴ avšak také tento dohad nelze zatím ničím podepřít.

slova: »καὶ τοῦτοις (totiž Kvádům) διὰ ταῦτα ὁ αὐτοκράτωρ οὗτε ἐκείνους (nového krále) ὡς καὶ νομῶ τιμὴν γεγονότα ἐβεβαίωσεν...« O právu římských císařů potvrzovati kvádské krále ve 2. stol. n. l. viz F. D a h n, l. c., I, 2. vyd., 1910, str. 109—110, kde jsou doklady z pramenů. — O charakteru těchto »králů« — loutek v rukou Říma, viz N e j e d l ý, l. c., I, str. 330. J. D o b í á š (Čsl. Vlastivěda IV, 1932, str. 17) mluví o nich jako o »placených vasalech římských císařů«. K věci srov. také známé místo z Tacita, Germ., c. 42.

¹⁷³ Cassius Dio, LXXI, 9 a d., cit. ed. III., str. 259—261.

¹⁷⁴ B. H o r á k, cit. práce, str. 26—27.

Skutečností zůstává, že z písemných pramenů se nedovídáme o vztazích mezi našimi Germány jihovýchodními (od dolní Moravy, Váhu a Hronu) a germánským i jiným obyvatelstvem uvnitř našich zemí (a zvláště v Čechách) pro dobu po Vanniovi přímo vůbec nic a mluvu archeologických památek že zatím v tomto ohledu uspokojivě tlumočiti nedovedeme. Jsme tu odkázáni na dohady a na úsudky více méně pravděpodobné, jimž se ovšem nemůžeme vyhnout.

Boje Germánů s Římany na Dunaji ve stoletích 2.—4., a to buď v těsné blízkosti našeho dnešního území anebo přímo na něm, těžko lze vysvětliti bez hlubšího zázemí, o něž by se Markomani a Kvádové byli opírali tím, že je ovládli. Římské vojenské opěrné body na západním a jižním Slovensku a na jižní Moravě těžko lze vysvětliti jinak než jako zajišťovací opatření proti nebezpečí, které hrozilo z tohoto území a jež Římané sami spojovali především s Markomany a Kvády.

Že zázemí hluboko na sever od Dunaje směrem do nitra našeho dnešního státu bylo nejméně do konce 2. stol. n. l. ovládáno Germány, a z nich především Markomany, tomu nasvědčuje i skutečnost, že nová provincie, kterou zde Marcus Aurelius zamýšlel zorganizovat, měla nésti název »Marcomannia«.¹⁷⁵ Pro hlubší zázemí v určité části zeměpisné šířky našeho dnešního státu v moci Markomanů a Kvádů od jihu mluví konečně i fakt, že podle mírů uzavřených mezi Římany a našimi Germány za Marca Aurelia a za Commoda měli Germáni uprázdnit na levém břehu Dunaje pásmo široké původně asi 14 a pak asi 7,5 km, což je sotva myslitelné bez představy o jejich sídlech a mocenské sféře daleko na sever odtud.¹⁷⁶

Pro římské pozorovatele z konce 1. stol. n. l. byli Markomané a Kvádové ve středním Podunají, spolu s některými jinými germánskými kmeny na horním Dunaji (Naristy a Hermundury) jakoby čelem ohromné Germanie ve středu Evropy, čelem vzdorně namířeným proti jejich imperiu.¹⁷⁷ A zároveň je zřejmé, že s hlediska Římanů Markomani a Kvádové na římském limitu v Podunají nebyli než představitelé pestrého, složitého, proměnlivého a nepřehledného barbarského osídlení v bezprostřední blízkosti Římanů na našem dnešním území.

Zřetelně vystupuje nám to v historických zprávách o t. zv. markomanských válkách ve 2. pol. 2. stol. n. l., ač již o jedno století dříve nacházíme tu zmínku o »různých kmenech«, jež v nespočetném množství spolu s Hermundury a Lugii útočí na Vannia.¹⁷⁸ V t. zv. markomanských válkách ve skutečnosti daleko nešlo jen o naše Markomany a jiné u nás žijící Germány. Víme, že v době před vypuknutím těchto válek hnuly se na sever a severo-

¹⁷⁵ Script. hist. Aug. IV, 24 a 27, Hopfner, č. 81a, 83b. — K tomu správně J. Dobíáš, ČČH 1937, str. 278; před tím též autor v Čsl. Vlastivědě IV, 1932, str. 16.

¹⁷⁶ Cassius Dio LXXI, 15, cit. ed. III, str. 262. — K tomu Dobíáš na místech uvedených v předchozí poznámce.

¹⁷⁷ Tacitus, Germ., c. 42; srov. výše v pozn. 140.

¹⁷⁸ Srov. výše v pozn. 165.

východ od našich zemí i masy lidu jiné ethnické příslušnosti a všichni spolu tlačili se na jih, k vybájenému Dunaji, do úrodných a bohatých provincií a do teplejšího klimatu. Tlačili se do zemí, kde zároveň byly vyhroceny protiklady otrokářské společnosti a kde byla připravena půda i pro povstání tamních utlačených mas.

V naší literatuře Zd. Nejedlý nověji dobře vystihl ráz těchto konfliktů označením »válka národů«.¹⁷⁹ Máme také přímé a výslovné doklady toho, že pod heslovitým označením útoku markomanského nebo kvádského (anebo i jiných významnějších kmenů) kryly se společné akce i celé řady kmenů dalších, méně známých.¹⁸⁰ Eutropius jasně píše, že t. zv. »bellum Marcomannicum« (první) byla válka, »quod cum his (t. j. Marcomannis) Quadi, Vandali, Sarmatae, Suebi atque omnis barbaria commoverat«.¹⁸¹ Jiný pramen dokonce říká »bellum Germanicum sive Marcomannicum immo plurimarum gentium«.¹⁸²

Ve 2. pol. 2. stol. byl tlak »severních barbarů« na Markomany sídlící při Dunaji tak těžký, že se sami nijak netajili tím, že vlastně při svých taženích na jih a jihozápad do římského imperia prý jen prchají před jinými.¹⁸³ Těžiště markomanských válek bylo s římské strany na úseku limitu Aquincum (Budín) — Vindobona (Víděň). To ukazuje jasně do západního Slovenska a do Moravy jako do nezbytného zázemí vlastních bojů — do zázemí, v němž vládla ethnická pestrost právě naznačená.

V těchto všech souvislostech postavení našich Markomanů, podunajských především, ale také severnějších, (*byli-li zde, zvláště v Čechách, skutečně dále*), mezi ostatními kmeny na dnešním našem území se vyskytujícími i jinými, nemůže se nám od konce 1. stol. n. l. jevit jinak než jako postavení kmene *vedoucího* (hegemona) ve svazku jednou volnějším a jindy tužším, avšak vždy více méně dočasném, ba ad hoc uzavíraném. V každém případě bylo by chybné politickou roli Markomanů u nás v této době podceňovat anebo ji přehlížet, ač jistě, pokud jde o jejich celkový význam »pro

¹⁷⁹ Nejedlý, l. c. I, str. 400. — Vnější dějepisný přehled o bojích Říma s kmeny (»Völkerschaften«) na sever od středního Dunaje zvaných válka markomanská podává Th. Mommsen ve statí »Der Markomanen-Krieg unter Kaiser Marcus«, pův. napsáno 1896, Historische Schriften I, 1906, str. 487—497. Mommsen vychází z předpokladu, že Markomané byli tehdy v Čechách a Kvádové na Moravě a na Slovensku. Srov. u nás J. Dobráš, K chronologii t. řeč. válek markomanských, Šimákův sborník, Příloha Čas. spol. přátel starozit., roč. 38, 1930, str. 21—38.

¹⁸⁰ Naznačuje to na př. i místo u Cassia Diona LXXI, 3, cit. ed. III, str. 250—251, odkud vyplývá, že zde bylo účastno nejméně 10 ethnických jednotek, ježto poselstvo barbarů sestávalo mimo Ballomara, krále Markomanů, ještě z 10 jiných mužů z každého kmene (*ἑθνος*) jeden. Srov. také další doklad ze Script. hist. Aug. IV — 14, 1—8, Hopfner č. 60, kde se píše, že do římské říše násilím se tlačí s Markomany i jiné kmeny, výslovně nejmenované: »alii etiam gentibus«. Srov. tamtéž níže pasus o témž tažení barbarů: »Nam plerique reges et cum populis suis se retraxerunt et tumultus auctores interemerunt«.

¹⁸¹ Eutropius VIII, 13, Hopfner č. 89. — O Slovanéch jako také účastnících markomanských válek píše Nejedlý, l. c. I, str. 409.

¹⁸² Script. hist. Aug. IV, 22, Hopfner č. 81c.

¹⁸³ Tamtéž IV, 14, 1—8, Hopfner č. 80: »... Marcomannis ... aliis etiam gentibus, quae pulsae a superioribus barbaris fugerant ...« (k událostem z r. 166 n. l.).

hospodářský rozvoj jihomoravské nížiny a staroslovanské nížiny mezi Dunajem a Dyjí« může býti vysloven názor jiný, zvláště s ohledem na 4.—5. stol. n. l.¹⁸⁴

Jako samostatné kmeny, mezi nimiž Markomané v určitých dobách opětovně vystupovali v roli hegemonů, lze konkrétně jmenovati vedle Kvádů, vícekrát už zmíněných, Hermundury a Lugie, avšak také Marsigny (Marsingy) a Bury — obojí tito patřili rovněž k Svébům — a kromě toho na dnešním Slovensku keltské Kotiny, illyrské (pannonské) Osy a sarmatské Jazygy.¹⁸⁵ Poměr těchto kmenů a jejich částí k sobě navzájem byl asi velmi proměnlivý a řídil se konkrétní hospodářskou, vojenskou a všeobecně politickou (vnitřní i vnější) situací, jaká v té které době byla. O superposici ve skutečném smyslu slova zde není možno dobře mluvit, neboť všichni jmenovaní, včetně Kotinů a Osů, jak hned ukážeme, měli svůj samostatný kmenový život, daný zákonitostmi vývoje prvobytně pospolné společnosti a charakterisovaný rodovými řády.

O různých možnostech vzájemných vztahů v této kategorii složek osídlení poučuje nás případ Kotinů a Osů, kteří v Tacitově době sídlili na dnešním Slovensku uprostřed mezi germánskými Kvádami, které měli s jihozápadu, a Sarmatskými Jazygy, které měli se severovýchodu. Tacitus¹⁸⁶ zaznamenává, že tyto zbytky předgermánského osídlení na našem území odváděly svým sousedům »tributa«, tedy poplatky, a Kotinové zvláště ještě že jim dodávali železo. »Tributa ukládají Kotinům a Osům zčásti Sarmatové, zčásti Kvádové. Kotinové jim k své hanbě kopají nadto ještě železo« — tak zní ve volném překladu zpráva Tacitova.¹⁸⁷ Obojí, Kotinové i Osové, byli — jak je zřejmé — současně poplatní jak Kvádům, tak Jazygům. Právě to, že jsou zavázáni současně na dvě strany, nasvědčuje tomu, že jako rodově organizované ethnické skupiny žijí jinak samostatně, nepodléhajíce naplno a výhradně ani jen Kvádům, ani jen Jazygům. Ostatně i ze souvislosti, v jaké je Tacitus uvádí, vysvítá, že tu jde o kmeny žijící dále v samostatné organizační formě a svým sousedům jen poplatné. O »daně« v pravém slova smyslu zde naprosto nemůže jít. »Tributa« plní Kotinové částečně v dodávkách železa (či snad jen železné rudy?), jehož výroba pro ně patrně byla výhodným a přírodou samou daným oborem zaměstnání, neboť v době, o kte-

¹⁸⁴ Srov. Poulik, Jižní Morava, str. 125: »Germáni, možná i Kvádové, projevují se zde jen jako řídká okupační vrstva, která nikdy k tomuto kraji nepřilnula a nezapustila zde pevné kořeny. Její význam je proto pro hospodářský rozvoj jihomoravské nížiny a staroslovanské nížiny mezi Dunajem a Dyjí nepatrný.« — Nejedlý, l. c. I, str. 342—343, vyslovuje se v tom smyslu, že germánské kmeny nepůsobily mnoho na své podloží u nás, nýbrž naopak samy mu spíše podléhaly.

¹⁸⁵ Uvedeno především na základě údajů Tacitových, zvláště Germania c. 43.

¹⁸⁶ Tacitus, Germ. (ed. A. Steiner), c. 43 »Cotinos gallica, Osos pannonica lingua coarguit non esse Germanos, et quod tributa patiuntur. Partem tributorum Sarmatae, partem Quadi ut alienigenis imponunt. Cotini, quo magis pudeat, et ferrum effodiunt«.

¹⁸⁷ Za základ je tu vzat překlad a výklad tohoto místa u J. Dobráše, Čsl. Vlastivěda IV, 1932, str. 10; srov. též autor ČCH 1937, str. 475 a d., zvl. str. 486. — K této otázce viz také u Šimka, Velká Germanie IV, str. 330 a (vzdáleněji) str. 70 a 219.

rou jde, sídlili v oblasti blízké slovenskému Rudohoří. Podle toho zde ani nemohlo jít o nějaké přímé »robotování« Kotinů Kvádům a Jazygům. Naopak je dobře možné, že Kotinové sami k dobývání rudy používali otrockých sil. Se železem jinak pravděpodobně obchodovali na všechny strany.

Avšak tím, co bylo právě pověděno, není etnická pestrost a vnitřní mocenská složitost poměrů na našem území v prvních stoletích našeho letopočtu ani zdaleka vyčerpána. Nemám při tom na mysli ani tak ony »superiores barbaros«, kteří — snad spíše jen přechodně — v různých útvarech, širších i užších, snažili se našimi zeměmi projít k jihu, nýbrž další zbytky obyvatelstva starousedlého, jehož zánik nebo prostě neexistenci nic nás neopravňuje předpokládat a o nichž přes to výslovných historických zpráv nemáme, zřejmě proto, že (na rozdíl od Kotinů a Osů) samostatným kmenovým životem už nežili, ježto v konfliktech s novými příchozími, odchodem vedoucích vrstev atd. byli zbaveni vyšších svazků rodového zřízení.

Především tu jde o zbytky onoho keltského obyvatelstva a zvláště Bojů, kteří dali celé zemi její řecké, latinské a germánské jméno a jejichž vládnoucí vrstva byla Germány vytlačena anebo zničena. Vedle toho však jde tu o tušené obyvatelstvo ještě starší, zvláště na severovýchodě Čech, které snad patřilo k předkům západních Slovanů, a možná dále i o etnické složky jiné, zejména v jižních a západních Čechách a na severní Moravě. Bylo to, jak se zdá, obyvatelstvo vesměs rolnické, které zčásti už za nadvlády Keltů (Prazápadoslované), zčásti pak od doby Marbodevy (Bojové) bylo předmětem cizí kmenové superposice a v této situaci zůstávalo i nadále, ať už pod Hermundury, Markomany či jinými Germány. Archeologie totiž nověji ukazuje, že téměř celá oblast dnešního Československa — až na hory — byla v době 1.—4. stol. n. l. dosti hustě a patrně také dosti pestře obydlena.¹⁸⁸

Byli to také od počátku naši archeologové, kdo (po prvé už před 120 lety) upozorňovali na důležitost superposičních situací pro tuto dobu u nás, nedávající se másti ani zdánlivou povšechnou »římskou« uniformitou pozůstatků hmotné kultury v této době, ani tím, že antické prameny o etnických elementech, které by představovaly jakési »podloží« germánského osídlení, mlčí.¹⁸⁹ Nelze ovšem nevidět, že archeologický obraz prvního pětistiletí

¹⁸⁸ Pro jižní Čechy viz v tomto směru B. D u b s k ý, *Pravěk jižních Čech*, 1949, zvl. str. 399. K otázce pestrosti tohoto osídlení viz přehled literatury tamtéž, str. 500 a d.

¹⁸⁹ Že Markomané v našich zemích byli v poměru nadřazené etnické složky vůči složkám jiným, tvrdil už M. Kalina z Jaethensteina r. 1836 (viz blíže u A. V. Š e m b e r y, *Západní Slované*, 1868, str. 286). — Nověji na př. J. P o u l í k shrnuje, že na Moravě se Germáni jeví »jako řídká vrstva« (*Jižní Morava*, 1948—1950, str. 30) a domnívá se naproti tomu spatřovat »od mladého hallstattu až do pozdního římského období« kontinuitu vlastní masy zemědělského a řemeslnického osídlení. — Že na Moravě »na rozsáhlých sídlištích z 1.—4. stol. po Kristu sídlil především starší zemědělský lid«, píše též autor tamtéž, str. 124—125. — J. F i l í p, *Arch. rozhl.* IV, 1952, str. 153, naznačuje, že v Čechách 1. pol. 1. stol. byly dokonce snad dvě bohaté a mocné vrstvy: a) jedna měla pohřby kostrové beze zbroje, ale jasně velmožské; b) druhá pohřbívala žárově a měla v hrobech zbraně. — Obraz zřejmě příliš jednoduchý je u N e j e d l é h o, l. c. I., str. 358, který píše, že za Germánů u nás »Obyvatelstvo . . . zůstávalo . . . natrvalo rozděleno ve dvě nepřestupné vrstvy či třídy: v kmen vládnoucí a v kmen porobený, se všemi toho důsledky«.

naší éry v našich zemích, ač je proti obrazu čistě historickému (založenému jen na písemných pramenech) bohatší a pestřejší, je zároveň mnohem nejistější a vyvolává množství dalších a dalších otázek.

Zřejmě nesprávným jeví se dnes starší jednostranné hledisko, podle něhož byli Germáni v této době jedinými obyvateli našich zemí, takže jen jim bylo by třeba přičítat všechny archeologické nálezy.¹⁹⁰ Jaký však je vlastně poměr Germánů k lidu, jenž jimi byl u nás »převrstven«? Je správná na př. domněnka E. Šimka,¹⁹¹ že Keltové, kteří u nás zůstali, žili mezi Germány, kteří nad nimi vládli, v oppidech, zatím co Germáni žili jaksi »na venkově«? Mám za to, že jednotné všeobecné řešení není zde na místě. Daleko spíše je třeba předpokládati velikou různost konkrétních vztahů na různých místech, v různých dobách a vůči různým ethnickým skupinám, a to zvláště také podle toho, jaký stupeň rodové organisace různým ethnickým složkám »podloží« zůstal a jaký byl hlavní způsob jejich obživy. Při souvislém čtení pramenů k dějinám prvních století naší éry rozhodně se nám nejeví ani Markomané ani Kvádové a tím méně ostatní Germáni jako nějaký »Herrenvolk«,¹⁹² který by byl jen tyl ze závislých a sobě podrobených příslušníků kmenů jiných a bezdůvodně a zlovolně obtěžoval a napadal nevinné Římany na Dunaji. Naopak, tak jako sám příchod Markomanů (a Kvádů) do našich zemí vykazuje částečně rysy zoufalého podniku z nouze, tak také řada historických situací, v nichž tyto barbary vidíme potom, zvláště ve 2. a 3. stol., zřetelně nese stopy tísně, vyvolané ať už přírodou samou (zima, hlad z neúrody), či tlakem jiných barbarů či dokonce štváním, provokacemi a politickými intrikami římských otrokářů z jižního sousedství.

Superposice v této době nemůže se nám jevit ani jako feudální panství ani jako otrokářská nadvláda. V řadě případů šlo spíše o jakousi nerovnou »juxtaposici« než o superposici v pravém slova smyslu. Ani starousedlí lidé sami ani půda, na níž si zaopatřovali obživu, nebyly ještě »vlastnictvím« nadřazeného kmene, jehož velmoži a bojovníci dávali se ode všech ostatních obyvatelů i od svých soukmenovců ostatně (viz níže) do značné míry vydržovatí dodávkami a pracemi. Část pracujících mohla přitom skutečně mít ráz otroků, jiná ráz kolonů a opět jiná ráz lidí závislých jen skupinově, v rámci celých svých rodů a jejich svazků. Současně jest nutno pamatovati i na to, že část »nadřazených« (kmenově, celkově) Germánů obsadila přímo také určitou část pastvin a zemědělské půdy, na níž pracovala asi tak, jak to líčí Tacitus pro konec 1. stol. n. l., hlavně tedy ženy, starci a děti.

¹⁹⁰ Na př. H. Preidel, ve sborníku »Vorgeschichte der deutschen Stämme« II, str. 561—632. — Pro Kvády na Moravě E. Beninger, tamtéž, str. 675 a d. — S možnostmi převrstvení při řešení otázky Germánů u nás vůbec nepočítal na př. V. Novotný, České dějiny I — 1, jehož dílo jinak tvoří v těchto otázkách stále bohatý zdroj poučení a podnětů.

¹⁹¹ Velká Germanie IV, str. 529 a j. v.

¹⁹² Naopak teorií germánských panských vrstev hájí H. Preidel, Die Anfänge der slavischen Besiedlung Böhmens und Mährens, 1954, zvl. str. 40, 52 a d. Srov. tamtéž, str. 39—40 o tom, že Slované v oblastech, kde byli také Germáni, byli buď nevolníky nebo otroky (»Hörige oder Sklaven«).

Že by v této situaci lid žijící u nás v prvních stoletích n. l. současně s Germány musil přijmout také germánskou kulturu, není ani zdaleka takovou samozřejmostí (Selbstverständlichkeit), jak si to představují někteří autoři.¹⁹³

*

Obraz ethnické, sociální a mocenské pestrosti v dané době u nás nebyl by úplný, kdybychom se nezmínili ještě o jednom velmi charakteristickém zjevu, který spadá na vrub sousedství římského imperia. Po celou dobu germánského osídlení u nás byly také ve všech oblastech na sever od středního Dunaje běžným zjevem různí uprchlíci, utečenci a zběhové, kteří se z římského otrokářského ráje uchýlovali k barbarům, na druhý břeh. Jak ukazuje zmínka už z doby Marbodovy (viz výše, pozn. 156), bývaly to někdy i celé kmeny. Mladší antické prameny naznačují, že vždy, jakmile jsou v blízkosti barbaři, lidé z římské strany, ať už z vojska či z místního obyvatelstva, přecházejí k nim a hledají u nich spásu.

Jsou to *αυτομόλοι*, jak o nich mluví řecké prameny, přeběhlíci a zběhové, jejichž vydání v případech vítězství si Římané na nepřítelích vymínují.¹⁹⁴ Římanům zřejmě zde jednak záleželo na pracovních silách, které jim v přeběhlících z provincií unikaly, jednak měli na mysli politické nebezpečí, které jim v některých případech z přeběhlíků hrozilo. Naši barbaři naproti tomu nacházeli v přeběhlících patrně jednak vítaný zdroj zpráv o poměrech v imperiu, jednak pomoc ve výrobě, zvláště šlo-li o řemeslníky, jednak konečně podporu svých vojenských akcí, šlo-li o vojáky.

Z toho, co jsme o situaci na našem území v první polovině prvního tisíciletí n. l. pověděli až dosud, vyplývá celkem zřetelně, že žádná část našich zemí v této době nebyla natrvalo přímo v moci Říma a dokonce že římskou moc pro žádné delší období v žádné rozsáhlejší oblasti zde nemůžeme považovati za rozhodující. Nesporné ovšem je, že imperium, a to hlavně provincie Pannonie a Noricum (v dnešním Maďarsku a Rakousku) měly v této době ohromný vliv hospodářský, kulturní i politický u nás, čímž je také do jisté míry odůvodněno, že historikové — zvláště archeologicky orientovaní — mluví o stoletích 1.—4. n. l. u nás jako o době *římské*. Římané na středním Dunaji ovlivňovali tehdy pronikavě zvláště vrstvu germánských předáků u nás a bedlivě střežili každé větší hnutí mezi barbary ve svém severním sousedství zde.

Římské pokusy zmocniti se *skutečně* našeho dnešního území byly starého data a trvaly s přestávkami téměř čtyři století. Avšak nikdy neměly plný a zejména ne trvalý úspěch. Naopak mnohdy naši barbaři sami s úspěchem přecházeli Dunaj a pronikali válečně hluboko do imperia, ba až do samé Italie (v letech 166—172 n. l.).

¹⁹³ Typicky též autor tamtéž, str. 48.

¹⁹⁴ Viz na př. Cassius Dio LXXI, 20, cit. ed. III, str. 274—275, v souvislosti s Markomany i Kvády a tamtéž LXXI, 11, LXXII, 2, cit. ed. III, str. 253, 282, v souvislosti s Kvády.

Za Augusta r. 6 n. l. byl přímý pokus Tiberiův, ovládnouti samo středisko Marbodova svazu, zmařen povstáním v provinciích, jehož zdolání Tiberius byl nucen dát přednost. Po celé 1. stol. n. l. provozují Římané s Germány na našem území a v jeho těsné blízkosti politickou hru velmi jednoduchou a velmi perfidní. Snaží se znemožniti upevnění jakékoli větší a trvalejší jednoty mezi nimi, která by se vymykala jejich kontrole. Vědí dobře o silách, jež mezi Germány působí proti sjednocování a dovedou těchto sil využívat. Svědčí o tom osudy Marboda, Katvaldy, Vannia a posléze i Vangiona a Sidona. Vždy znovu opakuje se příběh s nastrčenými »králi«, kteří větší nebo menší část barbarů sjednocují, na čas je uklidňují a pacifikují vůči Římu, avšak, jakmile tuto svou úlohu překračují, je jejich kariéra u konce: jsou nuceni odejít — za tichého souhlasu Říma — poněvadž prý jich barbaři dále nesnášejí.¹⁹⁵

Dnešní pozorovatel pocituje sympatie s masami tehdejších našich barbarů, které Římané — nemohouce si je podmaniti anebo je vyhladiti — vždy znovu pokoušejí se zavést na scestí tím, že jim nastrkují vždy nové a nové loutkové vládce, kteří nastupují jako domnělí osvoboditelé po vládci předchozích, až se sami stávají předmětem téhož manévru.

Jaké byly konečné cíle Říma v naší dnešní oblasti, není těžko poznat. V dobách, kdy přechodně měli vrch, jako za Marca Aurelia, zamýšleli Římané některé naše barbary (zvláště Jazygy) úplně vyhubiti, jiné pak měli v úmyslu »zkrotit«, to jest zotročit je a těžit z jejich práce i vojenského potenciálu. Vysvítá to dosti jasně na př. z vyprávění Cassia Diona.¹⁹⁶

Čas od času pronikali Římané vojensky dosti hluboko do našich končin. Zejména pro Moravu, vzhledem k její přístupnosti od jihu, je možno připustiti pronikání hodně hluboké, jak pro to mluví i zjištěný římský kastel mušovský, avšak pokud jde o Čechy, je třeba být co nejstřízlivější.

Mezi lety 172—180 n. l. za t. zv. markomanské války byly to především střední a východní části dnešní Československé republiky, kde se vedl boj mezi Římany a Germány, zčásti za přímého vedení císaře Marca Aurelia. Ale právě zde je vidět, jak i dosažení takového Laugaricia 125 km severně od Dunaje v území Kvádů a pobyt 825 vojáků druhé legie (z Aquinca-Budína) zde byl pro Římany událostí tak kromobyčejnou, že neváhali zvěčniti ji nápisem vtesaným do trenčínské skály.¹⁹⁷ Dosažení na př. Labe v Čechách

¹⁹⁵ Podstata této římské taktiky je zřejmá zvláště z toho, co vypráví Tacitus, Annales II, 62—63; XII, 29—30. Nejeďlý vystíhl věc znamenitě v cit. knize I, str. 330.

¹⁹⁶ Cassius Dio LXXI, 20, cit. ed. III, str. 274—275; tamtéž 13, cit. ed. str. 258. — K úmyslu Římanů, vyhubiti Jazygy viz Cassius Dio LXXI, 16, cit. ed. III, str. 263, slova: „ὁ γὰρ αὐτοκράτωρ ἤθελε μὲν (καὶ) αὐτοὺς καὶ παντάπασιν ἐκκόψαι“.

¹⁹⁷ Fotografii a přepis trenčínské nápisu viz u H. Beníngera, sborník »Vorgeschichte der deutschen Stämme« II, 1940, tab. 290 při str. 698. Srov. také Hopfner, č. 88c, str. 110; Dobíáš, Čsl. Vlastivěda IV, 1932, str. 16. — Kudy Římané táhli do trenčínské posádky, o tom viz Benínger, tamtéž, str. 705. — Dobíášovo ztotožnění Laugaricia u dnešního Trenčína s Ptolemaiovým Leukaristem přijímá nověji i B. Horák, l. c., zvl. str. 3 a 12.

bylo by sotva ušlo pozornosti římských dějepisců, kdyby bylo bývalo k němu došlo. Těžko je ovšem možno odmítnout představu, že římské vojsko, když r. 172 porazilo na svém přechodu přes Dunaj — nevíme kde — Markomany (pod nimiž jsou zřejmě míněni středoevropští barbaři vůbec) a když, jak se výslovně praví, navrátilo pak obyvatelům římských provincií kořist odňatou nepříteli,¹⁹⁸ nešlo za touto kořistí, za odplatou a pomstou, jak jen mohlo hluboko do zázemí, tedy nejen do dnešní Moravy a Slovenska, nýbrž i do Čech.

Od konce 1. stol. n. l. věnovali Římané mnoho úsilí tomu, aby se mezi barbary na sever od středního Dunaje na našem dnešním území pevně zachytili prostředkem vojenských opěrných bodů na stálo vybudovaných. Předsouvají své obranné a kontrolní stanice daleko na sever přes původní oblast, kterou kolem r. 20 n. l. vyhradili lidem někdy Marbodovým a Katvaldovým. Tehdy byly na našem břehu Dunaje založeny římské opěrné body na dnešním Děvině a v Bratislavě.¹⁹⁹ Na počátku 2. stol., snad v letech 107 až 114, začali Římané stavět vojenský opěrný bod ve Stupavě, patrně jako jedno z východisk bojů do oblasti Kvádů.²⁰⁰ Římská pevnost u dnešního Mušova na Moravě při soutoku Svatavy, Jihlavy, Oslavy a Dyje měla být snad ústředím nové »markomanské« provincie, jak ji Římané ve 2. pol. 2. stol. zamýšleli zřídit.²⁰¹ Další římská vojenská stanice na našem území byla naproti dnešnímu Komárnu. Je nyní nově archeologicky zkoumána.²⁰²

Římské vojenské stanice na území Markomanů a Kvádů v dnešní ČSR měly proměnlivé osudy. Mírem Commodovým z r. 180 zavázali se Římané všechny je opustiti²⁰³ a zřejmě tak na delší čas učinili. V dalších desetiletích, přes celé století třetí a hluboko do století čtvrtého spokojili se pak Římané tím, že svých hranic na Dunaji více méně jen hájili, a to ne vždy úspěšně, a že barbary na našem území rozrušovali všelijakými intrikami. Teprve r. 373 n. l., za císaře Valentiniána, začaly se římské opěrné body v Kvádsku opět stavět, avšak vyvolalo to válku.²⁰⁴ To se ale blížila už doba, kdy se římské posice na Dunaji pomalu vůbec hroutily.

¹⁹⁸ Hist. August. IV, 21, 6, Hopfner č. 70. — Ještě Novotný l. c. I-1, str. 125 přijímá domněnku, že tehdy Římané vnikli za Markomany hluboko do Čech.

¹⁹⁹ Šimek, Velká Germanie IV, str. 64.

²⁰⁰ Šimek, tamtéž.

²⁰¹ J. Dobráš, ČČH 1937, str. 279; srov. Šimek, Velká Germanie IV, str. 64.

²⁰² Viz nyní tyto římské vojenské stanice (»tábory«) na mapě připojené k práci B. Horáka, Geografický a ethnografický obraz českých zemí v době římského císařství, Rozpravy ČSAV, roč. 65, č. 3, 1955. — O římských táborech, pevnostech a opěrných bodech na Slovensku viz Eisner, Slovensko v pravěku, 1933, str. 200 a d. — Zmínku o pokusu stavěti římské pevnosti na dnešním Slovensku v území Kvádů, koncem 2. stol. n. l. má Cassius Dio, LXXI, 20, cit. ed. III, str. 274—275. Viz zvláště příznačná slova: „τοὺς Κουάδους μὴ ἐφορῶντας τὸν ἐπιτειχισμὸν . . .“ (str. 275).

²⁰³ Cassius Dio, LXXII, 2, cit. ed. III, str. 293, slova: „καὶ τὰ τε φρούρια πάντα τὰ ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν ὑπὲρ τὴν μεθορίαν τὴν ἀποτεταγμένην ὄντα ἐξέλιπεν . . .“

²⁰⁴ Ammianus XXIX, 6, 2, v edici C. U. Clark, Ammiani Marcellini rerum gestarum libri qui supersunt, II—1, Berlin 1915, str. 519, »Valentinianus . . . trans flumen Histrum in ipsis Quadorum terris quasi Romano iuri iam vindicatis, aedificari praesidiaria castra mandavit: quod accolae ferentes indigne etc . . .«

Podívejme se nyní blíže, jaká asi byla hospodářská situace v našich zemích v době spojované v 1.—4. stol. n. l. s panstvím Germánů a jaké konkrétní společenské pořádky zde vládly.

Z toho, co nám zjišťuje archeologie, vyplývá, že v 1. stol. n. l. zejména obyvatelstvo určitých oblastí dnešních Čech bylo na značně vysokém stupni hmotné kultury. Zřetelně se tu navazuje na předchozí údobí keltské. Římské vlivy se pro první dobu po Keltech zřejmě ještě zesilují. Pokud zde máme co činit s osídlením germánským, jeví se nám, hospodářsky i jinak, na vyšším stupni než jaký nám obecně u Germánů pro rozhraní 1. a 2. stol. zachycuje Tacitus.²⁰⁵ Tento zjev by bylo lze uspokojivě vysvětliti jen tím, že naši Germáni převzali poměrně vysokou kulturu, kterou u nás zanechala vláda Bojů. Neboť je dobře známo, že kolem obratu letopočtu Keltové byli »na vyšším stupni vývoje« než Germáni.²⁰⁶ Viděli jsme ostatně, že pro první dobu pobytu Germánů u nás — za Marboda — projevilo se toto dočasné stoupnutí celkové úrovně u Germánů, kteří k nám přišli, i ve sféře politické, totiž v pokusu o panství Marboda jako představitele nejen družiny, nýbrž i rodové šlechty markomanské, ve formě monarchie po římsku organisované. Viděli jsme také, že v daném prostředí, zvláště vzhledem ke Germánům samým, musil tento pokus zatím ještě ztroskotat, v první řadě pro překážky, jež mu kladlo rodové zřízení mezi Germány v plné síle dále trvajících.

Archeologové se domnívají v Čechách tehdy (v 1. třetině 1. stol. n. l.) zjišťovat vládnoucí vrstvu knížecího rázu. Konstatují zde mírný ráz života. Pozorují živý kontakt s Římem, kulturní i jiný. Docházejí k poznání, že zdrojem bohatství bylo tu ne pouze zemědělství a dobytkářství, nýbrž i řemeslo, zvláště také zpracovávání kovů, a dále zahraniční obchod. Koncentrace zjevů sem patřících je zejména v oblasti pražské, kolínské a v dolním Poohří.²⁰⁷

Zboží dovážené na území naší republiky z Italie doby Augustovy a Tiberiovy — v první řadě bronzové nádoby — soustřeďuje se podle archeologických nálezů v 1. polovině 1. stol. n. l. do severnější části středních Čech, při čemž Morava a Slovensko zůstávají stranou. Názorně to ukázala mapka uveřejněná J. Filipem.²⁰⁸ Cesta, kterou se obchod dál, šla z Carnunta, a to nepochybně přes jiná území dnešní ČSR,²⁰⁹ avšak zákazníci byli zde, v oblasti mezi Železnými Horami a Rudohořím.²¹⁰ Mám zato, že toto zákaznictvo

²⁰⁵ Viz na př. *Germania*, c. 5, kde se zejména upozorňuje, že jediným bohatstvím Germánů jsou stáda dobytka: »eaeque (armenta) solae et gratisimae opes sunt«.

²⁰⁶ Engels, *Původ*, str. 135 (pozn.).

²⁰⁷ O tom dobře B. Novotný, *Památky archeologické*, 46, 1955, zvl. str. 257. Srov. k tomu Nejedlý, l. c., I, str. 319, dále str. 369 a 371.

²⁰⁸ *Archeologické rozhledy* IV, 1952, str. 151.

²⁰⁹ O hlavních obchodních cestách u nás v 2. stol. n. l. viz nověji B. Horák, l. c., str. 13 a d. K tomuto bodu také Šimek, *Velká Germanie*, III—1, 1949, str. 97 a d.

²¹⁰ Souborně popisuje germánské — jak má za to — osady pod Pičhorou u Dobřichova a v Praze-Bubenči-Podbabě (zde s velkým počtem železářských pecí) z prvních tří století n. l. Šimek, *Velká Germanie* IV, str. 255 a d., 265 a d. Srov. též autor tamtéž,

tvořili jak předáci (knížata) Germánů, tak zbytky zámožných Keltů (Bojů) i jiného domácího obyvatelstva, i konečně římské provinciálové (obchodníci v první řadě) dočasně nebo trvale zde usídlení. To také byli nositelé onoho vysokého stupně civilizace, který v těchto dobách v Čechách archeologové pozorují.²¹¹

Zde byla tehdy centra hospodářská, což mění téměř v jistotu pravděpodobnost, že tu bylo i jakési centrum mocenské, společenské a politické. Ať již toto politické centrum bylo v Polabí někde na Kolínsku, či v širší oblasti dnešní Prahy a ať již etnické podloží bylo zde jakkoli pestré, je velmi pravděpodobné, že vládnoucí složkou osídlení byla v této době v Čechách germánská rodová šlechta v čele napřed s markomanským Marbodem, pak na krátko s Katvaldou a potom snad s hermundurským Vibíliem.

Jisté je, že zde byla složitě už utvářená společnost znající různé stupně společenské závislosti až k otroctví, právě tak jako příživnický život panských zahaleců. Jisté je, že tu vedle zemědělské výroby, svobodné i nesvobodné, byla také výroba řemeslná všeho druhu, včetně hutnictví, a že tu byl i rozsáhlý obchod, tuzemský i »mezinárodní«, výměnný i za peníze.

Jako z jiných oblastí tehdejší Germanie, i od nás pravděpodobně vyvážel se tehdy do římských provincií živý dobytek, koně, drůbež, husí peří a — otroci,²¹² o nichž bude ještě řeč níže. Že tu časem byly i přebytky obilní produkce, jichž se případně mohlo použití jako vývozního zboží, ukazuje nám poplatek v obilí, který se naši Germáni zavázali Římanům ročně platit v mírové smlouvě s Commodem r. 180 n. l.²¹³

Vlastního mincovnictví Germáni u nás asi neměli. Avšak časem mezi nimi zdomácněly některé mince římské,²¹⁴ zvláště stříbrné. Celkově byl hospodářský vývoj našich zemí ovšem také v těchto stoletích charakterisován dalším trváním naturálního hospodářství. Bezpečnou písemnou zprávu máme o tom, že při sídle Marbodově byli trvale usazení římské živnostníci z provincií. Římané o jejich právním postavení říkali, že měli v Marbodově panství »ius commercii«.²¹⁵

Kromě českých oblastí výše zmíněných nepozorujeme v době po Keltech na našem území nikde zvláštní rozkvět hospodářský nebo kulturní. Ostatně, jak se pozorovatelé z řad archeologů celkem shodují, ani v oněch českých oblastech hospodářský a kulturní rozmach nepřetrval o mnoho první století

str. 248—249. — Naproti tomu viz jiný názor u Nejedlého, l. c., I, str. 392: »Nemá vůbec smyslu prohlašovat na př. dobříchofskou kulturu za germánskou«.

²¹¹ Viz zvláště B. Novotný, l. c., zvl. str. 255—257.

²¹² Viz nyní E. Šimek, l. c., IV, str. 141—142 a znovu tamtéž, str. 311; B. Novotný, l. c., str. 257.

²¹³ Cassius Dio LXXII, 2, cit. ed. III, str. 283, slova: „...καὶ οἷόν τινα κατ' ἑτορὶ τακτὸν τελῶσιν, ὃν ὕστερον αὐτοῖς ἀφῆκεν.“ Jak vidno, poznamenává se hned, že císař tento závazek Germánům později odpustil, zřejmě pro tísnivou hospodářskou situaci, v níž se dočasně nacházeli.

²¹⁴ Šimek, l. c., IV, str. 529—530; Nejedlý, l. c., I, str. 318.

²¹⁵ Tacitus, Annales II, 62 »nostris e provinciis lixae ac negotiatores reperti quos ius commercii... hostilem in agrum transtulerat«.

n. l. Co následuje, jeví se po celém území dnešního našeho státu jako stále chudnutí, hospodářské a kulturní klesání, zjednodušování a rozklad, zvláště od 3. stol., kdy neklidné poměry a povšechný úpadek dobře se projevují v keramice.²¹⁶

Čilý život je naproti tomu stále — ku podivu i ze styku s tímto chudnoucím barbarským prostředím — v místech při římské hranici, v Podunají. Pro hospodářský styk mezi vnitrem našich zemí a římskými tržišti na »limitu« (limes začal být soustavně budován jako pevnostní pás od konce 1. stol. n. l.) nebylo tehdy zřejmě žádných politických překážek. Germáni na sever od Dunaje v dnešních Rakousích a na západním a jižním Slovensku sotva, jak jsme viděli, takovouto překážku mohli představovat. Mnohem spíše byli to právě oni, kdo s vnitrozemím potomních Čech, Moravy a Slovenska jako se svým vlastním zázemím udržovali úzké styky. Z našich zemí a skrze ně chodili na římské trhy v Podunají »nakupovat« (vlastně většinou směňovat) barbaři nejrůznější, podle své ethnické příslušnosti pro Římany a provinciály navzájem od sebe ne vždy dobře rozeznatelní.²¹⁷

Teprve r. 172 n. l., mírem, který s Markomany uzavřel Marcus Aurelius, byl volný příchod Markomanů, a jistě tím samým i všech ostatních barbarů, určitým způsobem regulován. Omezen byl jen na některá místa a na pevně vyhrazené²¹⁸ dny, což bylo potvrzeno i mírem Commodovým o 8 let později.

To, co se dovídáme o sociálním rozvrstvení našich barbarů a zvláště Germánů ve stol. 1.—4. n. l., rovněž nijak nevybočuje z mezí, v nichž se pohybuje vývoj společnosti v podstatě stále ještě prvobytně pospolné, to jest poutané svazky rodového zřízení. Nevybočuje to celkem ani z všeobecného obrazu, který na rozhraní 1. a 2. stol. n. l. podává Tacitus, znající u Germánů šlechtu, obyčejné svobodné Germány, propuštěnce a otroky zvláštního, v Římě neobvyklého rázu.²¹⁹

Rodovou šlechtu u našich Markomanů představují oni »primores«,²²⁰ kteří s Katvaldou svrhují Marboda. Představuje ji patrně i Katvalda sám jakožto »nobilis iuvenis« — rozuměj markomanský — v řeči římského dějepisce.²²¹ Rodovou šlechtu máme ve 4. stol. n. l. výslovně doloženu také u našich Kvádů. Spatřoval bych ji v oněch *reges* a *regales* (králové a jejich synové,

²¹⁶ Viz níže v pozn. 299.

²¹⁷ Naznačuje to dobře pro 2. pol. 2. stol. n. l., a to právě pokud jde o oblast markomanskou a kvádskou, Cassius Dio v pasážích o markomanských válkách, LXXI, 11, (cit. ed. III, str. 253) a 15 (tamtéž, str. 262—263).

²¹⁸ Tamtéž LXXI, 15, cit. ed. III, str. 262—263. — O životě v římských oblastech při limitu viz Š i m e k, l. c., IV, str. 116 a d. — Barvitě líčí život v táborech — tržištích — městech na římském pohraničí nyní N e j e d l ý, l. c., I, str. 336—339.

²¹⁹ Tacitus, *Germania*, c. 25. — U nás o společenském rozvrstvení starých Germánů obecně, a to především právě podle Tacita, psal naposledy Š i m e k, l. c., IV, 1953, str. 232 a d., 291 a d.

²²⁰ Tacitus, *Annales* II, 62. — O původu této rodové šlechty dobře F. D a h n, l. c., I, 2. vyd. 1910, str. 18—19.

²²¹ Tak jest zřejmě třeba vykládati slova Tacitova (viz předchozí pozn.): »Erat inter Gotones nobilis iuvenis... profugus olim vi Marobudui«.

»princové« královští), dále v oněch *subreguli* a zvláště v oněch *optimates et iudices* jednotlivých nižších i vyšších jednotek kvádské společnosti, jak o nich mluví dějepisec.²²²

Jak víme z Tacita, odlišovali se u svébských kmenů, k nimž patřili naši Markomané i Kvádové, svobodní od otroků úpravou vlasů. Svobodní muži nosili vysoké a uměle udržované účesy.²²³ Mezi svobodnými bohatší odlišovali se od ostatních šatem (spodním)²²⁴ a v některých případech i mravy, na př. tím, že měli více manželek,²²⁵ zatím co obyčejní svobodní žili v párovém manželství přecházejícím už v monogamii.²²⁶

V otroky měnili se u našich Germánů především váleční zajatci. Máme výslovnou zprávu, že na př. Kvádové ve 2. stol. zajatce jednak prodávali, jednak upotřebovávali k práci, neboť prý vraceli Římanům jen ty, které nemohli ani prodat ani jich sami pracovně využít.²²⁷ Jakých rozměrů válečné konflikty v údobí markomanských válek dosahovaly, je vidět — i když počítáme s tím, že čísla jsou přehnaná — z toho, že na př. Kvádové se tehdy v podmínkách mírové smlouvy zavázali vydati Římanům na poprvé 13.000 zajatců — vojáků a ostatní později.²²⁸ Od ostatních barbarů mimo Kvády, Markomany a Bury dostávají tehdy Římané nazpět prý 15.000 zajatců.²²⁹ Jiná zpráva zní, že Marcu Aureliovi nabízeli Kvádové dokonce 50.000 zajatců.²³⁰

Jak se vedly války mezi Římany a našimi barbary a co bylo předmětem kořistění, ukazuje pasáž z pozdně římského dějepisce o Kvádech, kteří vpadli r. 373 n. l. do Pannonie: pobili prý většinu lidu a co zbylo, odehnali prý s sebou spolu s množstvím rozličného dobytka.²³¹ To nám naznačuje, že pod označením zajatců nemínili se u našich barbarů (právě tak jako u Římanů) vždy pouze zajatí bojovníci, nýbrž i odehnané obyvatelstvo celých krajů, včetně žen a dětí. Podle toho, jaký byl jejich další osud, vznikali ze zajatců a z obyvatelstva odvěčeného z výprav buď úplní otroci na prodej a v domácnostech anebo otroci nepravidelného (s hlediska Římanů) typu usazení mimo sídlo pánovo a odvádějící pánovi výnos svého hospodaření.

²²² Ammianus Marcellinus, XVII, 12.

»... quorum regalis Vitrodorus, Viduari filius regis, et Agilimundus subregulus aliique optimates et iudices variis populis praesidentes...«

²²³ Tacitus, Germania, c. 38; srov. tamtéž, c. 28: »... sic Sueborum ingenui a servis separantur«.

²²⁴ Tamtéž, c. 17 »Locupletissimi veste distinguuntur...«

²²⁵ Tamtéž, c. 18 »... exceptis admodum paucis, qui ob nobilitatem pluribus nuptiis ambiuntur«.

²²⁶ O této situaci viz M. A. K o s v e n, Prechod od matriarchátu k patriarchátu, sborník »Rodová společnost«, Bratislava 1954, str. 213—214.

²²⁷ Cassius Dio, LXXI, 13, cit. ed. III, str. 258; vyplývá to ze slov: »οὐτε τοὺς αἰχμαλώτους πάντας ἀπέδοσαν ἀλλ' ὀλίγους, καὶ τούτους οἷς οὔτε ἐς πρᾶσιν (prodej) οὔτε ἐς ὑπηρεσίαν τινὰ χρήσασθαι ἐδύναντο.«

²²⁸ Tamtéž, LXXI, 11, cit. ed. III, str. 253; srov. LXXII, 2, cit. ed. III, str. 283.

²²⁹ Tamtéž, LXXII, 3, cit. ed. III, str. 284.

²³⁰ Tamtéž, LXXI, 13 (na konci), cit. ed. III, str. 258.

²³¹ Ammianus, XXIX, 6, cit. ed., II, 1.

To byl vztah, který Tacitus dobře znal u Germánů vůbec a neváhal jej také přirovnati ihned k římskému kolonátu.²³² Byl to vztah svého druhu, který za dalšího rozpadu rodových řádů snadno se mohl rozvinout v plné otroctví, jaké bylo pravidlem na druhé straně Dunaje, avšak současně také vztah, který — když se v dalších stoletích stal převládajícím způsobem výroby — dal za současného zániku rodových řádů a za ještě pokročilejšího stavu výrobních sil — vznik feudálnímu nevolnictví a poddanství. Do podobné situace upadla také asi pod Germány valná část původního obyvatelstva s tím rozdílem, že pravděpodobně, v důsledku zákonitostí kmenové superposice, zůstaly mu alespoň nižší složky jeho rodové organizace.

Vcelku lze tedy shrnout věc asi tak, že nesvobodní se vyskytovali za Germánů u nás alespoň ve dvou nebo třech kategoriích: jako úplní otroci, jako »otroci« usazení mimo dům pána a jako domácí starousedlé podmaněné obyvatelstvo. Rozdíl mezi podrobeným starousedlým obyvatelstvem a ostatními nesvobodnými byl dán především tím, že v prvním případě šlo stále ještě i v prvních stoletích našeho letopočtu v zásadě o situaci superposičního charakteru, jak jsme o ní mluvili na počátku této práce.

Vnucuje se nyní otázka, do jaké míry se tito závislí a otroci účastnili na výrobním procesu, jímž si tehdejší společnost opatrovala své životní potřeby. Vyskytlo se na př. mínění, že Markomani a Kvádové samí nepracovali a že rolnictví a pastýřství za ně provozovali otroci a závislé obyvatelstvo.²³³ Konkretní formu této otázky vidíme na případě družin kdysi Marbodových a Katvaldových, u nichž se ptáme, zdali v svých sídlech vykázaných jim Římány na levém břehu Dunaje v dnešních Rakousích²³⁴ měli s sebou otroky a jiné snad závislé lidi, v jakém počtu a jaké ethnické příslušnosti a zdali snad ani tady svobodný Germán prostě nepracoval. Přímých opor pro odpověď v našich pramenech nemáme. Avšak to, co o Germánech tehdejší doby víme obecně a z čeho závěry vyvodil už Engels,²³⁵ spolu s některými náznaky týkajícími se poměrů v našich zemích,²³⁶ vede nás k názoru, že

²³² Germania, c. 25 »suam quisque sedem, suos penates regit; frumenti modum dominus aut pecoris aut vestis ut colono iniungit et servus hactenus paret«. — Srov. k tomu o vykořisťování zemědělských otroků v soudobé římské říši cestou »přidělování určitého dílu půdy« nejnověji v práci Jana Buriana, Evropské rudné doly za římského císařství, Praha 1954, str. 19. — Nejedlý vztahoval pasus o volném (mírném) postavení otroků u Germánů přímo na naše Markomany a jejich poddané Boje, l. c., I, str. 358—359. — Také ve staré Spartě »helotští nevolníci bydleli odloučeně na statcích«, to jest na jiném místě než jejich pání. Viz Engels, Původ, str. 61. — Srov. také u Tacita jiná místa o otrocích u Germánů, Germania, c. 20, c. 24, c. 32.

²³³ Dobíáš, Čsl. Vlastivěda IV, str. 11. Stejně soudí i L. Schmidt, l. c., str. 190. K tomuto názoru kloní se patrně i Nejedlý, l. c. I, str. 317.

²³⁴ K tomu nejlépe Dobíáš, ČCH 1938, str. 250.

²³⁵ Engels, Původ, str. 128 dole.

²³⁶ Na př. Cassius Dio LXXI, 11, cit. ed. III, str. 253, se zmiňuje o přidělování půdy barbarům slovy: »οἱ δὲ καὶ γῆν οἱ μὲν ἐν Δακίᾳ, οἱ δὲ ἐν Παννονίᾳ . . . ἔλαβον.« Vzpomeňme, že družinníkům a »klientům« Vanniovým jsou přidělována Římány v provincii pole (»acceptis agris in Pannonia locati sunt«, Tacitus, Annales XII, 30). — Cassius Dio má výslovně zprávu o tom, že římské vojsko překáželo Markomanům a Kvádům provozovati pastevec-tví a zemědělství, viz kniha LXXI, 20, cit. ed. III, str. 274—275, slova: »οὐτε νέμειν οὐτε γεωργεῖν οὐτ' ἄλλο τι . . . ποιῖν.« Srov. na témž místě (str. 275 cit. ed.) všechny okolnosti

také u nás v 1.—4. stol. n. l. svobodní Germáni sami rovněž pracovali na polích a pastvinách, i když mezi nimi ovšem především ženy, mládež a starší, tedy obvykle nikoli bojovníci v plné síle. Svébské kmeny žijící u nás v prvních stoletích našeho letopočtu provozovaly patrně zemědělství v rámci oněch »velkých rodových společností, jež zahrnovala několik generací a jež obdělávala příslušný kus půdy a okolní neobdělané půdy užívala společně se sousedy jako marky«.²³⁷ Otroci tu byli, avšak sotva jich kdy byla ve výrobě trvalá převaha. A pokud jde o staré obyvatelstvo Germány »převrstvené«, upozornili jsme už, že kmenová superposice vylučuje považovati je jak za otroky ve smyslu otrokářského způsobu výroby, tak — tím méně — za nějaké poddané feudálního rázu. V celku odtud vyplývá, že nemáme ani po této stránce důvodu vidět společnost našich Germánů jinak než jako společnost v jádře stále ještě prvobytně pospolnou, byť i ve stadiu silného už a stále více pokračujícího rozkladu.

Germáni 1.—4. stol. n. l. byli skutečně stále ještě »gens fidei quam ius-sorum patientior«,²³⁸ tedy — jak bychom to volně tlumočili — lid cítící se vázán nikoli příkazy a zákazy nějaké státní moci, nýbrž povinnostmi vyplývajících z obyčejů a řádů rodové společnosti, byť i už pozdního rázu. Píše-li o našich Kvádech a sousedních Sarmatech římský dějepisec, že měli sklon spíše »ad latrocinia« než k pravidelnému válčení,²³⁹ říká tím s jiného hlediska totéž, neboť i zde (jako na tolika jiných místech, srov. výše v pozn. 49) výraz »latrocinium« naznačuje, že tu máme před sebou předstátní organizační formy primitivních společností v římském pohledu.

Dopracovati se k poznání konkrétní společenské organizace obyvatelstva žijícího v 1.—4. stol. u nás, je úkol nesmírně obtížný. Nicméně není možné před ním couvnout nebo mluvit vyhýbavě či povšechně. Cestu k řešení ukazuje nám možnost proniknout napřed alespoň k poznání organizace našich Germánů, t. j. alespoň k poznání nižších i vyšších složek jejich rodového zřízení, orgánů resp. představitelů těchto složek a alespoň hlavních politických a »právních« (jak to běžně označovala věda dosavadní) institucí této vlastní germánské společnosti.

Přichází zde především hned otázka, zdali Markomané, Kvádové, Hermunduři a jiní Germáni, tak jak do našich zemí přicházeli v dobách kolem počátku našeho letopočtu, prostě sem přenášeli a beze změn a odchylek zachovávali dále život starých Germánů, který v obecných rysech pro tuto

kvádského pokusu vystěhovat se z území dnešního Slovenska k Semnonům. — Za Marca Aurelia vykupují si na př. Kvádové mír tím, že dávají Římanům koně a hovězí dobytek (»,ἵππους καὶ βοὺς πολλὰς ἔδωκαν“) Cassius Dio, LXXI, 11, cit. ed. III, str. 253. Srov. také v pozn. výše zprávu o tom, že naši Germáni jeden čas měli platiti Římanům roční poplatek v obilí.

²³⁷ Takto podle Kovalevského vykládá posléze Engels (Původ, str. 130—131) známé místo z Tacita (Germania, c. 26), jehož smyslem podle toho je, že »společenství zoralo každým rokem jinou licho a role minulého roku nechalo ležet ladem anebo zcela zpustnout.«

²³⁸ Tacitus, Hist. III, 5.

²³⁹ Ammianus XVII, 12.

dobu známe dosti dobře²⁴⁰ jednak na základě antických pramenů, jednak na základě srovnávacího bádání. Leccos mluví pro domněnku, že zde — alespoň uvnitř dnešních Čech, Moravy a Slovenska — mohly se vyskytnouti zvláštnosti a odchylky vyvolané jednak tím, že od pádu Marboda a Katvaldy těžiště politického života našich Germánů bylo většinou přece jen asi v krajinách dnes rakouských blíže k Dunaji a římské hranici, tedy nikoli uvnitř našich zemí, jednak tím, že Germáni nepřicházeli k nám do zemí pustých a prázdných, nýbrž z velké části naopak do staré kulturní země, což platí zvláště o úrodném Polabí, Pooohří a Pomoraví. Víme už, že v našich zemích i po příchodu Germánů patrně žilo dále i obyvatelstvo jiné, starší, ke kterému nepřetržitě — zejména od 2. stol. — přibývaly po celé délce naší republiky od severovýchodu v nových a nových vlnách a v různých společenských útvarech, kusých i celých, ethnické elementy další, mezi nimi posléze i přímí předkové historických Čechů a Slováků.

Bylo by chybné vidět v našich zemích v této době jenom germánské řády. A bylo by sotva správné, pokud jde o Germány samé, mechanicky k nám přenášet všechno, co o starých Germánech a jejich řádech v této době — před érou barbarských »pravd« — víme z jiných oblastí. Nesporné ovšem je, že právě tento úsek dějin naší země spojuje historii státu a práva u nás *přímou* s právními dějinami všech germánských národů a zejména Němců. V každém případě bude záhodno postupně analysovat situaci cestou podrobných studií, které by se opíraly o příští, bezpečnější než dnešní, rozbory pozůstatků hmotné kultury u nás v těchto stoletích a bude na místě, s konečnými závěry raději sečkat než je ukvapeně urychlovat.²⁴¹

²⁴⁰ K povšechnému obrazu germánských předstátních řádů viz Hans Planitz, *Germanische Rechtsgeschichte*, 2. vyd. 1941, str. 9—42. Podrobnější obraz germánských institucí viz u Heinricha Brunnera, *Deutsche Rechtsgeschichte* I, 2. vyd. 1906, str. 110—267. S hlediskem srovnávacích a zvláště za pomoci poznatků linguistických podává tytéž věci velmi podrobně také Karl v. Amira, *Grundriss des germanischen Rechts*, 3. vyd. 1913, str. 113—282. — Srov. k tomu, jak ličí Germány a jejich řády na rozhraní 1. a 2. stol. — především podle Tacita — Engels, *Původ*, str. 131 a d. — Ke germánským rodům a jejich rozpadu nejnověji M. Kosven, *Patronimie u drevních Germancev*, *Izvestija Akademii nauk SSSR, Ser. ist. filos.* VI, 4, 1949. — Rovněž podle Tacita vylíčil život Germánů u nás Nejedlý, l. c., I, str. 344 a d. — E. Šimek v nové knize *Velká Germanie Claudia Ptolemaia IV*, 1954 pokouší se na několika místech podat obraz života našich Germánů v širokém rámci líčení celé Germanie. — Poznamenejme také, že přehled stále ještě poučný starých poměrů germánských, a to zvláště pokud jde o hospodářství a instituce bezprostředně s ním souvisící, obsahuje dílo Augusta Meitzena, *Siedelung und Agrarwesen der Westgermanen und Ostgermanen, der Kelten, Römer, Finnen und Slawen*. I—II, Berlin, 1895, (zejména první svazek). V české literatuře podal povšechný obraz politických a právních institucí starých Germánů již Jaromír Hanel v knize *Říšské i právní dějiny německé* I, 1886, str. 51—101. — Se vztahem zvláště ke zprávám Tacitovým zabývá se nověji některými germánskými řády Gerold Walser v knize *Rom, das Reich und die fremden Völker in der Geschichtsschreibung der frühen Kaiserzeit (Studien zur Glaubwürdigkeit des Tacitus)*, Basel 1951, zvl. str. 103 a d., kde je zaujato kritické stanovisko k pracím nacisticky orientovaným, avšak zároveň je zřejmě podceněn germánsko-římský antagonismus.

²⁴¹ Na staré Markomany a Kvády jakožto předky Bavorů napojoval své líčení nejstarších bavorských právních dějin F. Dahn, *Die Könige der Germanen IV—2*, 1905. Avšak to, co pověděl o právu samém (na str. 238—407), bylo by lze vztahovat k dobám a místům, jimiž

Pro stav dosavadní vědy těmito otázkami se zabývající je příznačné, že si neuvědomovala základní rozdíl, který je mezi společnostmi prvobytně pospolnou a společnostmi třídní, ve které teprve lze mluvit jak o *státu*, tak o *právu* v technickém slova smyslu. Jak jsme už viděli, běžně se mluvívalo — výjimku tvoří na př. Felix Dahn, kterého častěji uvedeme — o germánských společenských útvarech doby 1.—4. století n. l. u nás i jinde jako o »státech« nebo »státečcích« a v souhlase s tím také předstátní rodové řády Germánů této doby byly běžně nazývány »právem«. Víme ostatně už, že se podobným způsobem hledělo také na analogické zjevy ve společnosti ovládané Kelty.

Jaká byla ve skutečnosti organizace germánských pospolitostí u nás v době prvních století našeho letopočtu a jaké byly řády zde vládnoucí? Je dáno konec konců povahou našich pramenů — jsou jimi téměř výlučně záznamy antických historiků píšicích řecky a latinsky — že se nedovídáme téměř nic o vztazích majetkových, o trestání provinilců nebo o pravidlech řídicích předstátní soudy a že naše zprávy jsou omezeny skoro výhradně na základní instituce politické povahy. Zato ovšem na tomto poli politických institucí nebude naše právněhistorická kořist nijak bezvýznamná.

V pramenech týkajících se přímo našich Germánů máme především doloženy lidové *sněmy* svobodných mužů, dále *krále* různých kategorií, *radu* předáků (starších), hodnost vojevůdce, instituci družin, *pagy* a jejich funkcionáře a konečně i zárodky veřejných břemen daňové povahy.

Na naše Germány v jižních končinách Moravy a Slovenska vztahuje se přímo zpráva o jednom z bodů mírové smlouvy, kterou s nimi na závěr t. zv. markomanských válek ujednal císař Commodus r. 180 n. l. Germáni tehdy mezi jiným přislíbili, že napříště budou sněmovati nanejvýš jednou měsíčně, a to vždy jen na jednom stálém místě své země. Přijali i ponižující podmínku, že sněmování bude přítomen vždy jeden římský setník.²⁴² Kdo na tyto sněmy chodil, naznačuje nepřímo táž zpráva ve zmínce o markomanských vyjednávačích, z nichž dva byli z předáků, tedy z rodové šlechty, a dva z obyčejných svobodných Germánů.²⁴³

Byť i ve věci samé (omezení sněmů) zpráva má cenu spíše jen pro římské politické snahy, neboť trvalejší povahu toto opatření nemělo, přece, pokud jde o instituci germánských sněmů, máme zde doklad pro naše území velmi cenný. Historickou únosnost zprávy Cassia Diona nesmíme ovšem přepínat v tom směru, že bychom ji dogmaticky rozpitvávali. Nicméně nesporným

se zabývá naše práce, jen ve zcela minimálním měřítku, a nadto ještě nepřímo. Vzhledem k nespolehlivosti zpětných úsudků z poměrů, jejichž historické těžiště je jinde a v dobách mnohem pozdějších, neposkytuje Dahnovo dílo v těchto směrech pro naše otázky prakticky téměř žádnou oporu.

²⁴² Cassius Dio LXXII, 2, cit. ed. III, str. 283, „προσπετάξε μέντοι σφίσιν ἵνα μήτε πολ-
λάκις μήτε πολλαχού τῆς χώρας ἀθροίζωνται ἀλλ' ἅπαρ ἐν ἑκάστῳ μηνὶ καὶ ἐς τόπον ἓνα ἑκατον-
τάρχον τινός 'Ρωμαίου παρόντος . . .“

²⁴³ Tamtéž, cit. ed. III, str. 282, „δύο γοῦν μόνους τῶν πρώτων καὶ δύο ἄλλους τῶν κατα-
δεστέρων πρόσβεις . . . ἐπεμψαν.“

zůstává, že naši Germáni, tam, kde nebyli sešněrováni římskými konkrétními opatřeními, hojně se scházeli k poradním shromážděním přesně toho rázu, jaký v dané etapě vývoje je příznačný pro společnost stále ještě rodovou. Víme, že Germáni se scházeli k »pravým« sněmům, konaným beze zvláštního svolávání, obyčejně jednou ročně (na jaře), jednak k shromážděním ad hoc svolávaným, která mohla býti konána až dvakrát měsíčně.²⁴⁴ Místo zasedání se měnilo podle okolností. Vše to potvrzuje nám i zpráva Cassia Diona pro naše území v 2. stol. n. l.

Odjinud víme, že právo »consilium inire«, jak tomu říkali Římané,²⁴⁵ měli u Germánů všichni svobodní dospělí muži a že sněmy (Thing, Ding) byly v germánských obcích hlavní institucí, která tu měla »skutečnou moc« za předsednictví »krále nebo stařešiny kmene«.²⁴⁶ Sněmy jednaly o nejdůležitějších věcech obce a zejména také fungovaly jako soudy.

Na sněmy mohli se scházet buď svobodní celého kmene, nebo i více kmenů společně, anebo také jen svobodní menších pospolitostí místních (pagů, Gau, viz níže), a to opět buď jednotlivých pagů zvláště, nebo více pagů dohromady.²⁴⁷ Je nyní otázka, jaké sněmy mělo na mysli ustanovení míru Commodova resp. o jakých sněmech mluví zpráva Cassia Diona. Mám zato, že Římané nejen nehodlali zřejmě rozlišovat mezi sněmy pravými a ad hoc svolávanými, nýbrž že jim také bylo lhostejné, zdali půjde o sněmy jednoho či více pagů a jednoho či více kmenů. Chtěli mít prostě veškerá shromáždění germánských bojovníků a starců pod kontrolou: odtud ono pravidlo — příliš jednoduché a proto také málo reálné —, které se pokusilo shromažďování našich Germánů tak bezohledně omeziti.

Další důležitý orgán rodové společnosti, který pro naše Germány máme doložen, je rada předáků čili starších. Ještě k r. 375 n. l. vkládá Ammianus Marcellinus do úst zástupcům našich Kvádů nepřímě pravidlo, že platná rozhodnutí — rozuměj tam, kde nerozhoduje přímo sněm — mohou za kmen učiniti jen »proceres gentis«, a to »ex communi mente«.²⁴⁸ Jen za takovéto rozhodnutí hodlal kmen nésti odpovědnost. Mám za to, že jde o týž kruh osob, jaký — jak jsme viděli — autor píšící řecky označil slovem »πρωτοί«.²⁴⁹ Jsou to předáci, velmoži, »starší«, zvláště z rodové šlechty, a to především s funkcemi, ať již dočasnými či trvalými. Jinde jsou označováni jako »prin-

²⁴⁴ J. Hoops, Reallexikon der germanischen Altertumskunde I, 1911, heslo »Ding«, zvl. str. 469—470. — Nedorozuměním je ovšem domněnka, že snad sněmy se konaly »v noci«, jak soudí na př. u nás E. Šimek, l. c., IV, 1954, str. 309. Měsíčním úplňkem nebo jeho první čtvrtí byla sice určována doba shromáždění, avšak to nijak neznamenal, že by se bylo sněmovalo jen v noci. Fáze měsíce prostě určovaly sněmovní dny. Poutavě ličí nyní tato shromáždění Nejedlý, l. c., I, str. 347.

²⁴⁵ Tacitus, Germania c. 6, viz dále o shromážděních (sněmech) tamtéž, c. 11.

²⁴⁶ Engels, Původ, str. 132—133. Podrobnější vyličení věcí, dobře opřené o prameny, má L. Schmidt, Geschichte der deutschen Stämme, Die Westgermanen I, 2. vyd. 1938, str. 187 a d.

²⁴⁷ O tom F. Dahn, l. c., I, 2. vyd. 1910, str. 82—85.

²⁴⁸ Ammianus, XXX, 6, cit. ed. II—1, str. 544.

²⁴⁹ Cassius Dio, LXXII, 2, cit. ed. III, str. 282, viz v pozn. 243.

cipes«, na př. u Tacita.²⁵⁰ O vojenských vůdcích (Herzog, dux, srov. pozdější slovanské vojvoda) ve smyslu vrchních velitelů vojska volených lidem (svobodnými dospělými muži) více méně dočasně ke konkrétním bojovým akcím,²⁵¹ a to bez ohledu na původ a bez zřetele na to, že zde snad současně existuje v jiné osobě hodnost a funkce krále, u našich Germánů nemáme přímých a výslovných zpráv. Vzhledem k pokročilému stadiu rozkladu rodového zřízení sotva může býti pochybnost, že se zde vyskytovali. Avšak skrývají se nám patrně mezi těmi, jež antičtí pozorovatelé označují všeobecným termínem »král« a jichž poměrně značný počet máme doložen jak pro Markomany tak pro Kvády a v jednom případě i pro Hermundury.

Známe řadu králů markomanských počínaje v 1. stol. n. l. Marbodem, Katvaldou, Vanniem, Vangionem, Sidonem a Italikem. Máme zmínky o dalších (bez výslovného údaje jména) ve 2. stol., na konci 4. stol., ba ještě v polovici 5. stol. n. l. A ještě více pramenných zmínek (byť i opět ne vždy s výslovně udanými jmény), máme o králích Kvádů z 1.—4. stol. n. l. Známe ovšem i několik jmen králů langobardských z doby, kdy tento germánský kmen byl ve styku s našimi zeměmi (na rozhraní 5. a 6. stol.).

Z králů hermundurských bezpečně vystupuje na našem území 1. stol. n. l. Vibilius, a to nejméně dvakrát — někdy r. 20 n. l., po druhé kolem r. 50 n. l. — jestliže zde nebyl trvale usazen i v době mezi oběma daty. Právě jeho případ nám potvrzuje, že mnozí *duces* skrývají se nám prostě mezi t. zv. králi. Tacitus v souvislosti s Katvaldovým pádem mluví o něm jako o »vůdci« Hermundurů,²⁵² avšak v souvislosti s pádem Vanniovým jako o jejich »králi«.²⁵³ Jistě je přirozené mysliti na to, že mnohý vojevůdce, dočasný původně, stal se králem a po případě i založil dynastii, právě tak jako mnohý král jistě mohl ve zvláštní situaci převzít dočasně funkci vojevůdce.

Římané výrazu *rex* používali s oblibou pro nejvyšší hodnostáře barbarských rodových pospolitostí vůbec, někdy i ve zdrobnělině *regulus*.²⁵⁴ Avšak král v pravém slova smyslu byla u Germánů trvalá čestná hodnost náčelníka nižšího nebo vyššího svazku rodového zřízení, děděná v určitých aristokratických rodech tak, že lid (svobodní dospělí mužové) nového krále »volí« resp. přijímá.²⁵⁵ Ani zdaleka neměli normální králové neomezenou moc a tím méně mohli vládnout snad po své libovůli.²⁵⁶ Tuto moc měl sněm a rada. Pokud jde o válečné akce, měl ji vůdce.

²⁵⁰ Tacitus, *Germania*, c. 13 (principes v širším smyslu slova); tamtéž c. 12 v užším smyslu: soudcové nad pagy a vešnicemi, každý se stovkou mužů, volení na shromážděních (principes, qui iura per pagos vicosque reddunt). Viz o těchto principes výklad u F. D a h n a, l. c. I, str. 66—73.

²⁵¹ Tacitus, *Germania*, c. 7. — E n g e l s, *Původ*, str. 132; F. D a h n, l. c., str. 63—66.

²⁵² Tacitus, *Annales* II, 63 »pulsus... Hermundurorum opibus et Vibilio duce«.

²⁵³ Tamtéž, XII, 29.

²⁵⁴ O mnohovýznamnosti římského výrazu »rex« v aplikaci na staré Germány podrobně F. D a h n, l. c., I, str. 85—94.

²⁵⁵ Srov. Tacitus, *Germania* c. 7, »reges ex nobilitate... sumunt«.

²⁵⁶ Srov. tamtéž: »nec regibus infinita aut libera potestas«. O funkcích králů F. D a h n, l. c., str. 25 a d. O království viz také B r u n n e r, l. c. I, str. 164 a d.

U našich Kvádů je v polovici 4. stol. doložena hodnost krále (*rex*), je tu však také zmínka o královském princí (*regalis*), je tu dosvědčen »subregulus« a nadto ještě »jiní optimáti a soudcové« stojící v čele různých skupin lidu.²⁵⁷ Uvedený »podkrál« je patrně jeden z náčelníků (»králů«) jednotlivých pagů resp. více pagů dohromady. *Regalis* je následník v královské hodnosti určený rodem a přijatý sněmem. Ostatní jsou náčelníci zvláště významných rodin a funkcionářů (také možná »králové«) jiných útvarů germánské rodové společnosti. Různé složky rodové organizace, vyšší a nižší, širší a užší, jsou naznačeny ve zmíněném textu neurčitým výrazem »*varii populi*«.

Kategorii pro sebe tvoří v dějinách státu a práva u nás germánští králové dosazení Římany a vládoucí z římské autority, milosti a moci. Nejsou to ani náčelníci rodové společnosti v pravém slova smyslu, ani vojevůdci, nýbrž nastrčení kvasimonarchové více méně umělých politických útvarů. Postavíme-li se na stanovisko římského práva, pak jsou to vlastně jakési prodloužené články římského státního aparátu, ovšem náležitě zahalené. Už jsme řekli, že jejich dobou bylo zvláště 1. století a první polovina 2. století n. l., že jejich moc do jádra našich zemí asi hluboko nesahala a že se jich Germáni a někdy i sami Římané rádi zbavovali. Se stanoviska germánských řádů šlo obyčejně o předstíranou hodnost společného kmenového náčelníka, po případě rozšiřovanou i na kmeny jiné. Římané se nositelům takovéto hodností, jimi samými vytvářené, pokoušeli přiznávat vlastnosti představitelů státní moci ve smyslu otrokářské monarchie a podporovali je ve snahách, takovouto »státní« moc mezi Germány i jinými barbary prakticky uplatňovat. Do této skupiny patří králové Vannius, Vangio, Sido a Italicus, vesměs z 1. stol. n. l.²⁵⁸ Patří sem i onen »rex Quadis datus« z r. 140 n. l. (za vlády Antonina Pia).²⁵⁹

Jakmile vliv Říma byl oslaben — a to bylo zvláště ve 3. stol. — převládá opět jasně v organizaci našich Germánů politická rozptýlenost a do popředí se znovu dostávají místní rodoví náčelníci.²⁶⁰

Zvláštními případy jsou dále ovšem jednak »království« a »kralování« Marbodovo, jednak krátká vláda Katvaldova, obé s jádrem v Čechách. Marbod měl snad původně, při přesídlení Markomanů k nám, funkci vojevůdce.²⁶¹ Stal se pak králem Markomanů a náčelníkem mocného svazu kmenů, možná ne pouze germánských. Ve formách své vlády a v projevech své moci napodoboval vzor samého Augusta, při jehož dvoře byl vychován a jeho

²⁵⁷ Ammianus Marcellinus XVII, 12, 21, cit. ed. I, str. 128 »Quorum regalis Vitrodorus, Viduari filius regis, et Agilimundus subregulus, alique optimates et iulices, varii populi praesidentes...« K výkladu tohoto místa srov. F. Dahn, l. c., I, str. 113, pozn. 2.

²⁵⁸ Srov. F. Dahn, l. c., str. 107.

²⁵⁹ Viz výše pozn.

²⁶⁰ J. Dobráš, Čsl. Vlastivěda IV, 1932, str. 17; L. Schmidt, l. c., I, 2. vyd. 1938, str. 188.

²⁶¹ F. Dahn, l. c., I, str. 103, pozn. 8.

potomstvo bylo podle Tacitova svědectví²⁶² pokládáno mezi Markomany za vznešenou dynastii, z níž se brali králové. O povaze moci Katvaldovy nelze říci nic více, než co bylo pověděno v jiné souvislosti výše. Ani zde nešlo o normální královskou hodnost.

Válečníci, kteří se proslavili, měli kolem sebe i u našich Germánů družinu (starohornoněmecky *truht*, latinsky *comitatus*, *comites*, *clientes*), více méně dočasnou, mladých bojovníků. V první řadě ovšem jako vůdcové družin přicházejí v úvahu válečníci velmožského původu, tedy principes a zejména králové. Družiny se staly ze »soukromých společností« posléze »stálými spolky«, jak říká Engels,²⁶³ za účelem »vedení války na vlastní pěst«. Představovaly nakonec podle Engelsova správného postřehu »systém vojenského námezdnictví, hanbu a prokletí Germánů« (tamtéž), k čemuž ovšem je nutno hned poznamenat, že po několika stoletích vidíme analogické zjevy i u Slovanů.²⁶⁴ S institucí království souvisí družiny tak, že eventuálně vůdce družiny ke královské hodnosti vedou.²⁶⁵ S vypuzenými králi našich Germánů odcházejí pravidelně i jejich družiny, z čehož lze soudit na to, že ostatní germánské obyvatelstvo zůstávalo na místě. Vidíme to jasně na případu Marboda, Katvaldy i Vannia.²⁶⁶

Jak už naznačoval výklad o králích různých kategorií, rozpadly se i naše oblasti v době, kdy zde sídlili Germáni, na menší území, jejichž germánské obyvatelstvo bylo rodově spřízněno a mělo společné vedení. Římští pozorovatelé užívali pro tyto útvary označení *regna*²⁶⁷ nebo *pagi*²⁶⁸ nebo snad i *populi*.²⁶⁹ Germánské označení bylo tu *Gau*. Semnonové, nejsilnější a nejváženější za Tacita ze všech Svěbů, měli prý koncem 1. stol. n. l. sto pagů.²⁷⁰ Že pagy mohly mít své krále (*Gaukönige*), je všeobecně přijímáno.²⁷¹ U Markomanů byl takovýmto náčelníkem, jak se zdá, na př. Ballomar zmíněný v markomanských válkách.²⁷² Avšak připouští se i možnost, že některé kvádské pagy na našem území ve 14. stol. n. l. neměly v čele krále, nýbrž jen »optimates et procures«.²⁷³

Pagy měly někdy dosti volný poměr k sobě navzájem a ke kmenovému

²⁶² Tacitus, viz výše. K tomu F. D a h n, l. c., IX, — 2, str. 17.

²⁶³ E n g e l s, Původ, str. 133. O družinách právněhistorický materiál má Brunner, l. c., I, str. 180 a d.

²⁶⁴ Srov. V a n ě ě k, Prvních tisíc let, 1949, str. 97, pozn. 266.

²⁶⁵ E n g e l s, Původ, str. 134: »ulehčovaly vzestup královské moci«.

²⁶⁶ Tacitus, Annales II, 63 (ed. Koestermann, I, str. 78) »barbari utrumque comitatu« (o Marbodovi a Katvaldovi); tamtéž, XII, 30, str. 233 »secuti mox clientes« (o Vanniovi).

²⁶⁷ Ammianus Marcellinus XVII, 12, 4 (cit. ed. I, str. 125) »ad Quadorum regna properabat exercitus«.

²⁶⁸ Císař Valentinián r. 375 posílá římskou armádu do našich území, především ke Kvádům, »ad vastandos cremandosque barbaricos pagos«, týž autor XXX, 5, 13, cit. ed. II, str. 542.

²⁶⁹ Týž autor XVII, 12, 21, cit. ed. I, str. 128, srov. výše v pozn. 257. K existenci pagů vztahuje tento doklad také F. D a h n, l. c., I, str. 111.

²⁷⁰ Tacitus, Germania, c. 39.

²⁷¹ O tom viz F. D a h n, l. c. I, 2. vyd. 1910, str. 5—6.

²⁷² Tamtéž IX—2, 1915, str. 19—20.

²⁷³ Tamtéž, I, str. 112, pozn. 5.

celku (*civitas*) zvláště. Nezřídka na př. samy válčí²⁷⁴ a také s nepřítelem samostatně vedou jednání, vysílají poselstva a uzavírají mír. Diplomacie otrokářských států, zvláště římská, dovedla dobře rozlišovat, zda v jednotlivých případech šlo o vyslance celé barbarské *civitas* (*ἔθνος*) a jejího společného panovníka a kdy o pouhé posly pagů nebo dokonce pouhých rodů (*γένη*).²⁷⁵ Snad můžeme předpokládat u našich Germánů i další rodově teritoriální rozdělení na *setniny* uvnitř pagů, v čele se setníky, jak o tom píše Tacitus.²⁷⁶ Ovšem je třeba hned upozorniti, že setniny u všech Germánů nejsou prokázány.²⁷⁷

Ke kterým z těchto svazků rodového zřízení patřila opevnění, tvrze či hrady (*castelli*), o nichž se zmiňuje Tacitus, že byla v říši Vanniově,²⁷⁸ nelze zatím rozhodnout. Avšak už sám fakt, že zde takovéto pevnosti v 1. stol. u našich Germánů byly, je velmi pozoruhodný. Z příslušné zprávy jasně vysvítá, že v případě nebezpečí se Vanniovy branné síly do těchto opevnění uzavíraly, z nich se bránily a po případě z nich »sestupovaly« k otevřenému boji v poli. Nasnadě je i domněnka, že Vannius v krajinách poblíže Dunaje sám zakládal jakési opevněné opěrné body podle římského vzoru a za pomoci Římanů.

Jak daleko pokročil rozklad rodového zřízení zvláště tam a v těch dobách, kdy mezi našimi Germány vládli »králové« dosazení Římány, ukazuje fakt, že pro Vanniovo království máme doloženy jakési královské »důchody« (*vectigalia*),²⁷⁹ z nichž prý Vannius nahromadil velké bohatství. Šlo zde jistě především o jakýsi druh cel resp. mýt, která Vanniovi lidé vybírali zejména od procházejících kupců. Avšak není vyloučeno, že Vannius se pokoušel ukládati obyvatelstvu, jež ovládal, i určitá pravidelnější plnění. Věc nabývá náležitě významu teprve ve spojení s obecnější zprávou Tacitovou, že předáci germánští vůbec dostávají od svého lidu podle obyčeje (*mos est*) naturální příspěvky a dary²⁸⁰ a že také od sousedů Germáni běžně přijímají dary (i v penězích), které jdou nejen od jednotlivců, nýbrž i od společenských celků.²⁸¹ Vzpomeňme v této souvislosti také toho, že naši germánští Kvádové vymáhali od sousedních keltských Kotinů v 1. stol. n. l. »tributa«, a v tom i dodávky železa.²⁸²

²⁷⁴ Tamtéž, str. 6 a 112.

²⁷⁵ Viz na př. Cassius Dio LXXI, 11.

²⁷⁶ Tacitus, *Germania*, c. 6, »Centeni ex singulis pagis sunt ... et quod primo numerus fuit, iam nomen et honor est«.

²⁷⁷ Brunner, l. c., I, str. 161.

²⁷⁸ Tacitus, *Annales* XII, 29, 3 (cit. ed., str. 233) »(Vannius) castellis sese defensare bellumque ducere statuerat«. Tamtéž XII, 30, 1 »Igitur degressus castellis Vannius funditur proelio ...«. Podobné »castellum« je písemně doloženo již při královské residenci Marbo-dově (viz výše).

²⁷⁹ Tacitus, *Annales* XII, 29, cit. ed., str. 233.

²⁸⁰ Tacitus, *Germania*, c. 15 »Mos est civitatibus ultro ac viris conferre principibus vel armentorum vel frugum, quod pro honore acceptum etiam necessitatibus subvenit«. Srov. Engels, *Původ*, str. 132 »čestné dary«.

²⁸¹ Tamtéž, »(dona), quae non modo a singulis, sed et publice mittuntur«.

²⁸² Viz výše pozn. 187.

V žádném z těchto případů přirozeně nejde o *daně* v pravém slova smyslu, avšak jsou to zjevy, z nichž se v celkově změněné situaci daňový systém snadno může vyvinout — spolu s třídami a se státem.²⁸³

Vše ukazuje k tomu, že zatím ani při oněch Římany inspirovaných a patronizovaných pokusech vytvořiti mezi našimi Germány »státy« Římanů poslušné, nepodařilo se zavést něco, co by bylo lze označiti jako daně. Římanům obyčejně nakonec nezbyvalo, než tyto útvary přímo vydržovati penězi, jak to dobře ukazují slova Tacitova o králích Markomanů a Kvádů Římany nastrčených: »... sed vis et potentia regibus ex autoritate Romana. Raro armis nostris, saepius pecunia iuvantur...«²⁸⁴

Z jiných běžně známých institucí starých germánských řádů máme pro naše Germány doloženo vlastně jen *rukojemství*, a to v použití na mezinárodní styky. Tak r. 172 n. l. je zpráva o tom, že se rukojmími zajišťuje mírové jednání mezi Římany a Markomany.²⁸⁵ A obdobná zpráva je ze století 4., kdy rukojmí zajišťují dodržení podmínek míru se strany Kvádů.²⁸⁶ Rukojmí se odevzdávají druhé smluvní straně (věřiteli), avšak neztrácejí svobodu. Ručí jakožto »gisil« (starohornoněmecky) za závazek jiného subjektu,²⁸⁷ t. j. v těchto případech svého kmene, pagu a pod. Za rukojmí odevzdávají se obyčejně blízcí příbuzní vyjednávačů, poslů, resp. jiných představitelů příslušné germánské obce. Jak dosvědčuje Tacitus, za cennější rukojmí považoval se synovec se strany sestry anebo strýc se strany matčiny,²⁸⁸ což je přežitek matriarchátních řádů v prostředí jinak už plně patriarchátním.

V této souvislosti dovídáme se i o přísahách, jimiž Kvádové dotvrzují přijaté závazky. Přisahá se na vytasené meče, k nimž prý Germáni chovali náboženskou úctu.²⁸⁹ Jinak sotva může být pochybnost o tom, že i u našich Germánů byly známy — byť i s místními odchylkami — všechny ostatní hlavní instituce, typické tehdy pro stav barbarské společnosti na sever od středního Dunaje a na východ od Rýna vůbec, jak jsme o nich zpraveni z jiných pramenů. Příkladem je možno uvést výkupné (náhradu) místo krevní msty za zabití nebo za zranění (Wergeld).²⁹⁰ Srovnávací studium

²⁸³ Srov. Engels, Původ, str. 157 »Rodové zřízení daně vůbec neznalo«. O tom, že Vannius vybíral daně, psal u nás Dobráš, Čsl. Vlastivěda IV, str. 11.

²⁸⁴ Tacitus, Germania, c. 42.

²⁸⁵ Cassius Dio, LXXI, 15 cit. ed. III, str. 262, slova: »... τοὺς τε ὁμήρου ἠλλάξαντο...»

²⁸⁶ Ammianus Marcellinus, XVII, 12, 21 (cit. ed. I, str. 128) »sobolemque suam obsidatus pignore (ut obsecuturi conditionibus impositis) tradiderunt...«

²⁸⁷ Srov. o rukojemství u Amiry, Grundriss, str. 216 a d.

²⁸⁸ Tacitus, Germania, c. 20. Je tu podle Engelsa »živý kus původního rodu organizovaného podle mateřského práva«, Původ, str. 127—128. Pozornosti zasluhují také ony počty vzdávané u Germánů ženě vůbec. (Tacitus, Germania, c. 8). — Obecně k otázce t. zv. přežitků, a zejména po matriarchátu, viz u M. A. Kosvena, Prechod od matriarchátu k patriarchátu, sborník »Rodová společnost«, Bratislava 1954, str. 218 a d.

²⁸⁹ Ammianus (na místě uvedeném v pozn. 286): »eductisque mucronibus, quos pro numinibus colunt, iuravere, se permansuros in fide«.

²⁹⁰ Engels, Původ, str. 129. K tomu Tacitus, Germania, c. 21. Sem patří i primitivní trestání (Tacitus, Germania, c. 7 a 11—12), instituce ztráty cti (ignominiosus) tamtéž, c. 6, a pod. K tomu u nás naposledy Nejedlý, l. c., I, str. 348.

keltsko-germánsko-slovanské ukáže nám jednou, že v dobách kolem počátku letopočtu byly různými ethnickými skupinami v našich zemích a v jejich okolí zachovány obyčejové řády navzájem velmi si podobné. Co dosud víme, utvrzuje nás v přesvědčení, že poznatky, které o germánské společnosti své doby zachytil Tacitus a které převzal v historicko-materialistické interpretaci B. Engels, jsou alespoň v hlavních rysech přesné a platí i pro Germány naše, ačkoli ovšem v jednotlivostech odchylky jsou pravděpodobné. Příliš velké změny během 1.—4. stol. n. l. zde asi nenastaly. Pokud máme na mysli podobnost řádů zachovávaných mezi germánskými a negermánskými ethnickými skupinami na našem území, je třeba daleko spíše v ní spatřovati odraz podobných podmínek života než nějaké převzetí kulturních statků vrstvy panující vrstvou závislou (srov. také výše na str. 50).

Ve spojení s tím, co jsme předtím řekli o sociálním rozvrstvení našich Germánů, vystupuje před námi z těchto institucionálních náznaků, ať jsou jakkoli fragmentární, společnost sice nesporně stále ještě prvotně pospolná, jejímž základem zůstávají rody, jak je klasicky vystihl Engels,²⁹¹ avšak stále více podléhající rozkladu, tu prudčímu, tu volnějšimu. V některých dobách a na některých místech je tato společnost už na samých hranicích vzniku státu, na př. za Marboda v Čechách, kdy se navazovalo hospodářsky a kulturně na dědictví Bojů a kdy i zde byl vytvořen svaz kmenů, znamenající počátek úpadku rodové organisace.²⁹² Kdežto však u našich Bojů stát už opravdu vznikal, u našich Germánů nikdy nedošlo se dále než k nejzazším organizačním možnostem společnosti prvobytně pospolné a jejího zřízení rodového.²⁹³ Kmenové svazy toho rázu, jako bylo panství Marbodovo, Vanniovo a snad i Vibiliovo, nebyly trvalé. Nevzcházely z vnitřní nutnosti a nepřinášely trvalého podstatného narušení rodové organisace u Germánů samých. Teprve po staletích — a ovšem nikoli na naší půdě — nastoupily u Germánů politické útvary, jež znamenaly definitivní přechod k třídní společnosti a státu.

Zatím u svébských kmenů sídlících na našem dnešním území většinou byl takový stav, že pozdní prvotně pospolná společnost jeví se nám v konkrétní podobě vojenské demokracie.²⁹⁴ Jasně o tom mluví zejména instituce vojévůdce, rady a shromáždění lidu, o kterých jsme hovořili výše. Je to rodová společnost stále více se rozkládající a spějící pomalu k třídám a k životu státnímu.

Rodové svazky byly základem uspořádání společnosti ovšem nejen u Ger-

²⁹¹ Engels, Původ, str. 125 a d.

²⁹² Srov. tamtéž, str. 92.

²⁹³ Engels sám (Původ, str. 132) mluví tu o »nejvyvinutějším zřízení, které se mohlo vyvinout z rodového řádu« a o »vzorném zřízení nejvyššího stupně barbarství«.

²⁹⁴ »Vojévůdce, rada, shromáždění lidu tvoří orgány rodové společnosti vyvinuté ve vojenskou demokracii. Vojenskou, neboť...« (Engels, Původ, str. 150). — O původu výrazu »vojenská demokracie«, o jeho obsahovém jádře a o jeho užívání u klasiků marxismu-leninismu viz ve statí I. I. Potěchina, Vojenská demokracie kmeňa Matabele, sborník »Rodová spoločnosť«, Bratislava 1954, str. 277—278.

mánů, nýbrž i u onoho starousedlého obyvatelstva a u všech ethnických složek nově příchozích.

Sídla Germánů samých musíme si představovati velmi rozptýlená, tak jak to plasticky líčí Tacitus.²⁹⁵ Nebylo tu »měst«, jako kdysi u Keltů, nebylo tu ani souvislých vesnic. Všechna sídliště byla nanejvýše ze dřeva, pokud nebyla z materiálu ještě méně trvalého a ještě primitivnějšího. Základní jednotkou, s níž společenský řád počítal i po stránce právní, byla v rámci rodů »domácnost«,²⁹⁶ to jest rozsáhlé společenství všech, kdož žili v jednom »domě« a těsně kolem něho v čele s hospodářem (fro), který má všechny příslušníky této domácnosti pod svou mocí (munt).

V průběhu oněch nejméně čtyř století, kdy naše země byly tak úzce spjaty se životem některých svěbských kmenů, byl jistě i zde určitý vývoj. Tušíme dokonce, v jakých hlavních směrech tento vývoj šel, avšak prokázati věc v pramenech, ať už hmotných či jiných, zatím nemůžeme. Tušíme, že i u nás, jako jinde, ujímalo se vždy více hospodaření v menších rodiných jednotkách. Tušíme, že se rozšiřovala výroba pomocí otroků, zvláště zemědělská, a to především ve zmíněné formě kvasikolonátu. Tušíme, že převrstvené a v různých formách závislé a poplatné domorodé obyvatelstvo i obyvatelstvo nově příchozí se v nitru našich zemí stále více osamostatňovalo a že tam, kde v prvních dvou stoletích přítomnosti Germánů u nás ono obyvatelstvo bylo zbaveno vyšších svazků rodového zřízení, tyto svazky opět začaly narůstat.

Byl by tu tedy dvojí současný pochod v této době: na jedné straně desintegrace, pozvolný rozklad staré germánské rodové společnosti, rychleji postupující tehdy, kdy se její těžiště přesouvá a její zájem soustřeďuje k římské hranici; a na druhé straně reintegrace — ovšem i ta konec konců v rámci celkového povlovného rozkladu — rodového zřízení u ethnických složek negermánských, zvláště těch, jež žily dále od Dunaje, v územích, jež se od původního germánského převrstvení a od svazů z dob Marbodových, Vanniových, Vibiliových atd. postupně uvolňují.

Také po stránce ethnické se v této době ráz obyvatelstva našich zemí značně změnil. Jsou známky toho, že někdy ve 4. stol. n. l. se tlak Germánů na římské střední Podunají přestal opírat o vzdálenější české a moravské zázemí. Svěbská složka obyvatelstva těchto území a zvláště její svobodná, bojovnícká vrstva byla v této době silně oslabena ztrátami v neustálých bojích s Římem a odchody jinam.²⁹⁷ Od počátku 3. stol. těžko lze

²⁹⁵ Tacitus, *Germania*, c. 16.

²⁹⁶ Tamtéž, c. 21 »recipitque satisfactionem universa domus utiliter in publicum«. O tomto »domácím společenství« (podle A. Heusslera) viz blíže u Engelsa, *Původ*, str. 157. — Srov. také »familiae et propinquitates«, t. j. tyto »domácnosti« a rody (Slippen) Tacitus, *Germania*, c. 7.

²⁹⁷ Už od 1. stol. jsou dosvědčeny odluky jednotlivých složek, což pak pokračuje ve stoletích 3.—5. Srov. L. Schmidt, l. c., str. 194. — Stanovisko, že Markomané po celá první čtyři století n. l. sídlili i v Čechách samých, s německé strany vyjadřuje opětovně H. Preidel, zvláště na př. ve sborníku »Vorgeschichte der deutschen Stämme« II, 1940.

na př. podati doklady toho, že by Čechy nebo jejich některá část byly pod »vládou« Germánů. Podunajští Markomané se během 4. století — po posledních velkých srážkách s Římem v Itálii za Aureliána (ve 2. pol. 3. stol.) — pomalu sžívají s imperiem, dodávají mu kontingenty vojsk a do značné míry se pořímšťují. Je to doba, kdy posléze s Čechami nemají už téměř nic společného, právě až na možné zbytky svých někdejších soukmenovců, jejichž osud ve 3.—4. století je však neznámý.

Ovšem Morava, zvláště jižní, a Slovensko, zvláště západní, zůstávají i v této době dosti hluboko přímo osídleny Germány, v první řadě (Slovensko) Kvády. Avšak i zde došlo ke značným proměnám. Kvádové se na př. během 3.—4. stol., jak nás o tom zpravuje zmínka u římského dějepisce, způsobem života velmi přiblížili svým sarmatským sousedům.²⁹⁸ A na Moravě z 2. pol. 3. stol. a z poč. 4. stol. n. l. nacházíme keramiku, v jejíž různorodosti archeologové domnívají se vidět »výraz neklidných poměrů a úpadku«.²⁹⁹

Pro nás odtud vyplývá závěr, že nejméně od 4. stol. musíme vcelku už počítati s úpadkem germánských elementů a příslušných řádů u nás, ba s dočasným pohasínáním germánských vlivů na převážné části našeho dnešního území. Někteří Germáni možná prostě zanikli ve svém negermánském podloží, jiní stáhli se do určitých oblastí, odkud posléze se odstěhovali jinam. Vyloučiti nemůžeme ani případy, kdy reintegrované nebo zcela nově zformované vyšší složky negermánské rodové společnosti přijaly v našem prostředí označení, které původně patřilo Germánům. Ze slovanských »kmenových« označení později u nás doložených náleželo by sem snad jméno Lemuzů.³⁰⁰ Byla by to česká analogie vzniku řady slovanských kmenových označení jinde (Slezané, Varnové, Rugiové a j.) a konec konců i analogie toho, jak se přenášelo na pozdější obyvatele země, kdysi bojské, jméno někdejších keltských Bojů (viz výše).

S definitivním koncem Markomanů a Kvádů jakožto organizovaných

str. 573. — Mezi českými historiky byl to zejména V. Novotný, kdo hájil názor, že po odchodu družin Marbodových a Katvaldových Markomané v Čechách nejen zůstali, nýbrž že ještě ve 2. stol., a dokonce ještě ve 4. stol. (na konci), »země české« byly hlavními sídly Markomanů a Kvádů. Viz Č. Dějiny I—1, str. 83 a d., 132—133, 140—141. — E. Šimek naproti tomu ve svých pracích, jak jsme viděli, pobyt Markomanů v Čechách důsledně popírá.

²⁹⁸ Ammianus Marcellinus XVII, 12, 1 (cit. ed. I, str. 124) »permixtos Sarmatas et Quados, vicinitate et similitudine morum armaturaeque concordēs...« (k r. 358).

²⁹⁹ Poulik, Jižní Morava, str. 24.

³⁰⁰ Před časem už V. Flajšhans uvažoval o Mikkolově námětu, že jméno »Lemuz« bylo by lze odvodit z germánského »Elemund«. (Pekařův sborník, »Od pravěku k dnešku« I, 1930, str. 42). Domnívám se, že by bylo na místě prozkoumat možnost, zdali jméno Lemuzů není poslovaněné, zkomolené a zkrácené jméno Hermundurů, kteří v pozdějších pramenech jsou označováni za »Hermundoly« (»Hermundolus«, Jordanes, Gettica, 21, 112 a d., Hopfner, č. 142). Jméno Lemuzů vyvinulo by se tedy tímž způsobem, jaký naznačuje Nejedlý (l. c., I, str. 383 a d.) na př. pro Krkonoše nebo jaký předpokládáme pro Rakousy či Slezsko. — K tomu srov. údaje o pohřebištích »pravděpodobně již hermundurských« v Podmoklech—Rozbělesích, v Křešicích u Děčína a j. v. u E. Šimka, Velká Germanie IV, str. 252.

kmenů musíme pak u nás počítat během 5. století. Bylo to jednak v souvislosti s tažením Hunů, kteří s sebou strhovali kdekterý bojovný lid, s nímž se setkali, jednak v souvislosti s přívalem Gotů, kteří po pádu Hunů dostali se hned ještě v 5. stol. při nejmenším do středního Podunají, ne-li ještě dále do střední Evropy.³⁰¹ Významným činitelem byl také vzestup slovanských elementů, starých i nových, které rychle pohlcovaly a vytlačovaly z našich zemí jistě od 5. stol. vše neslovanské³⁰² a kromě některých výjimečně převzatých místních názvů bezděčně, avšak nezadržitelně a vskutku živelně, zahlazovaly stopy po keltské i germánské minulosti země.

To však neznamená, že by působení Germánstva na naše země v dobách hned na to následujících nepokračovalo v jiných formách a jinými cestami. Ještě po celé páté století a v první polovině století šestého je život obyvatelstva našich zemí, převahou už slovanského, značně ovlivňován Germány. Nebyly sice přineseny přesvědčující důkazy o tom, že by byl až k nám mocensky zasahoval nový politický útvar (»říše«), který v 5. stol. založili Duryňkové³⁰³ na západ od řeky Sály, v území někdy hermundurského jádra. Avšak našimi zeměmi procházeli tehdy na př. Herulové, o nichž už jsme se zmínili.³⁰⁴ A nejen že tudy pravděpodobně prošli, nýbrž možná i hlouběji

³⁰¹ V 1. pol. 5. stol. se Markomané a Kvádové připomínají mezi mocnými kmeny, které jsou podrobeny Attilovi (»subiecti eius dominio« — Paul. Diacon. Hist. Rom. XV, 2, Hopfner č. 141); srov. k tomu u nás J. Dobráš, Čsl. Vlastivěda IV, 1932, str. 20. Je pravděpodobné, že tehdy dočasně většina dnešního Československa byla v moci Hunů, kteří se v Evropě objevili v blízkosti římské říše po prvé r. 376 a byli potřeni u Châlons sur Marne r. 451. Attila zemřel r. 453. — Pozoruhodnou zprávu o bojích Markomanů a Kvádů s Goty má gotský dějepisec Jordanes: »sub cuius (Gotorum gentis) saepe dextera Vandalus iacuit, stetit sub pretio Marcomannus, Quadorum principes redacti sunt« (Getica XVI, 89, Hopfner č. 144). Volně tlumočeno: »Pod pádnou pravici Gotů často na zemi leželi Vandalové, do otroctví byli prodáváni Markomané jako zajatci a předáci Kvádů byli uváděni v poddanost.« — O Gotech v Pannonii po porážce Hunů viz L. Schmidt, Allgemeine Geschichte der germanischen Völker 1909, str. 190.

³⁰² J. Poulik (Jižní Morava, str. 137) má nověji za to, že na jižní Moravě »bylo již od konce 4. stol. souvislé slovanské osídlení a že v této době slovanská kultura, projevující se naprosto charakteristickými a svéráznými rysy, převládá, ukončujíc předchozí vývoj sídlišť a pohřebišť tak zvaného římského období«. Píše dále, že »Tato these... v podstatě platí, bereme-li v úvahu dosavadní stav archeologických pramenů, pro celé území Československa«. — Srov. J. Eisner (Devínská Nová Ves, 1952, str. 251) o tom, že »na počátku doby hradištní« (konec 5., začátek 6. stol.) u nás »zbylí Germáni začali splývat se slovan-skou masou«. Týž autor tamtéž (str. 287) uvádí, že se částečně od germánských zbytků Slované u nás učili kovářství. — Tento stav nám potvrzuje zejména i známá zpráva Prokopiova (Bellum Gothicum II, 15) o Herulech, kteří někdy r. 512 táhnou z oblastí mezi Dunajem a Tisou do svých původních sídel na severu střední Evropy a cestou se setkávají s různými Slovany, přes něž procházejí. H. Preidel (Die Anfänge etc., 1954, str. 38) neprávem staví se skepticky k výkladu Prokopiovy zprávy o slovanském osídlení velké části střední Evropy a zejména našich zemí v této době. — Nejedlý (l. c., I, zvl. str. 427 a d.) poukazuje na to, že koncem 4. stol. a ve stol. 5. mohli k nám přicházet slovanští bojovníci s Huny a s Goty jako jejich pomocníci a spojenci (»ne pod Goty, ale vedle nich«, str. 429; »poměr Slovanů k Hunům nebyl poměr otroků k pánům«, str. 428). — Speciálně o pronikání Slovanů přes Karpaty do území nyní slovenského již v prvních stoletích n. é. mluví Šimek, Velká Germanie IV, str. 70. — V této době také pravděpodobně zanikaly u nás i poslední zbytky Keltů.

³⁰³ Plným právem zdrženlivě o tom W. Schulz ve sborníku »Vorgeschichte der deutschen Stämme«, I., 1940, str. 446. O přímé souvislosti mezi Hermundury a Duryňky skepticky týž autor tamtéž, zvl. str. 401, 406, 446.

³⁰⁴ Viz v pozn. č. 302.

sem zasáhli v této době Langobardi.³⁰⁵ Není tu vyloučen v 5. stol. ani zásah Gotů.³⁰⁶ Velmi dobře je možné, že právě v těchto souvislostech (Langobardové) zapustilo mezi slovanským obyvatelstvem našich zemí určité první kořeny i křesťanství.

Společenské poměry, jak se za těchto okolností u nás rozvíjely, nemohly nebyť opět velmi složité a pestré. Zjevy superposiční hrály i nadále důležitou roli.³⁰⁷ Byly však komplikovány v této době nejen — jako dříve — souborem vztahů otrokářského rázu, nýbrž stále více také souborem vztahů už raně feudálních. Sledovati to vymyká se už ovšem z rámce této práce. Náleží to k další kapitole dějin státu a práva v Československu — ke kapitole raně slovanské.

P o z n á m k a z á v ě r e ě n á

Dílo Jana Filipa, Keltové ve střední Evropě, Praha 1956, bylo laskavostí svého autora přístupno autorovi této studie v sloupcových korekturách těsně před odevzdáním práce do recensního řízení. Přesná citace stránek byla doplněna během korektur až po vyjití Filipova díla.

³⁰⁵ Podle tvrzení německých archeologů a historiků Langobardi, snad blízcí původem Hermundurům, prošli v 5. stol. i našimi zeměmi, a to jak Čechami, tak Moravou. Zatím je nesnadné odlišit, co na tomto tvrzení jest přičísti buržoasnímu nacionalismu, zvláště fašistické éry, a co spočívá na faktech archeologické povahy. Nejpravděpodobnější je dnes, že Langobardi někdy na konci 5. stol. prošli k Dunaji od severovýchodu Moravou a že na počátku 6. stol. ze svých dočasných sídel na Moravském poli a při Dunaji ovládali přechodně část našich zemí, ovlivňující také celou karpatskou kotlinu. Srov. k této otázce E. Beninger ve sborníku »Vorgeschichte der deutschen Stämme« II, 1940, str. 828, 832. O tažení Langobardů přes Moravu viz L. Schmidt, Allgemeine Geschichte der germanischen Völker 1909, str. 79. O sídlech Langobardů v Podunaji v krajině zvané »pole« (Feld) viz tamtéž, str. 80. Jinak z naší literatury viz J. Poulik, Jižní Morava, str. 50—51; J. Dobíáš, Čsl. Vlastivěda IV, 1932, str. 19—20 a V. Novotný, České dějiny, I, 1, str. 168 (kde průchod Langobardů našimi zeměmi je považován za pravděpodobný). Zajímavé poznámky k putování Langobardů má F. Dahn, l. c., XII, str. 5—10. H. Preidel, l. c., 1954, str. 60—80, podává nyní poučný přehled o otázce Langobardů v Podunaji. Avšak jeho tvrzení, že Langobardové měli po delší dobu obsazenu Moravu i Čechy, přece jen není opřeno o přesvědčující důvody.

³⁰⁶ Viz výše v pozn. č. 301. — Ke Gotům v našem blízkém sousedství viz dvě polské práce: Wl. Antoniewicz, Zagadnienie Gotów i Gepidów na ziemiach Polski w okresie rzymskim; L. Piotrowicz, Goci i Gepidowie nad dolną Wisłą etc.; obě práce v počtě T. Lehru-Splawińskému, Przegląd Zachodni VII, 1951, str. 26—59 a str. 60—76.

³⁰⁷ Hmotnou památkou takovýchto vztahů je zejména t. zv. žuráňská mohyla nedaleko Brna, kterou naplno odkryl nedávný archeologický průzkum (viz J. Poulik, Záhadná mohyla Žuráň, Archeologické Rozhledy I, 1949, str. 10—15; též autor, Jižní Morava, str. 45). Podle toho, co bylo výše řečeno, nelze pochybovati o tom, že mohyla byla vybudována v prostředí velkou převahou už slovanském. V první řadě přichází v úvahu spojití ji se slovanskou knížecí vrstvou, možná nově sem přišlou. V druhé řadě nabízí se možnost, spojití ji s neslovanskými ethnickými živly dočasné povahy, zvláště s Goty nebo Langobardy (viz výše v pozn. 301 a 305). — Pokud jde o ony »zvláštní svícnovitě rozvětvené a tordované železné předměty... mající železné listovité závěsky« (Poulik, Jižní Morava, str. 45), které zde byly nalezeny, právní historik může v nich viděti buď druh symbolických ratolestí (»zlatých«), jež značily poddání se okolního obyvatelstva (srov. ještě u Kosmy »aurea virga«) anebo druh symbolů znamenajících oheň, blesk, slunce a život (»zlatá větev«), viz G. Frazer, Der goldene Zweig, něm. překlad 1928, str. 1018—1032.

Z literatury k tematům dotčeným v tomto pojednání, již autor nemohl použít, ježto mu z různých důvodů nebyla včas přístupna, budiž uvedeno: D. van B e r c h e m, *Les Marcomans au service de l'Empire*, *Römische Forschungen in Niederösterreich*, III, Carnuntina, 1956; G. F o r n i, *Le Tribù Romane in Pannonia*, tamtéž; J. S z i l á g y i, *Die Bedeutung von Aquincum im Spiegel der neuesten Ausgrabungen*, tamtéž; C. J u l l i a n, *Histoire de la Gaule*, Paris 1920; L. N o w a k, *Quellen zur Geschichte der Bojer, Markomannen und Quaden*, Liberec 1926; V. O n d r o u c h, *Kedy k nám přišli naši slovanskí předkovi?*, *Naša veda* 1957, str. 56—60; R. P i t t i o n i, *Urgeschichte des österreichischen Raumes*, 1954; H. P r e i d e l, *Die vor- und frühgeschichtlichen Siedlungsräume in Böhmen und Mähren*, 1953; J. S z i l á g y i, *Aquincum*, 1956; W e i s w e i l e r, *Die Stellung der Frau bei den Kelten und das Problem des keltischen Mutterrechts*, 1939; *Istoriya Českoslovakii v trech tomach I.*, Moskva 1956.

Březen 1957.

КЕЛЬТСКИЙ И ГЕРМАНО-РИМСКИЙ ПЕРИОД В ИСТОРИИ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА ЧЕХОСЛОВАКИИ

Проф. Д-р. В. Ванечек

В настоящее время становится все более ясным, что подлинно научная история государства и права в Чехословакии не может начинаться с 9-го и 10-го веков н. э., но что историки государства и права должны не упускать из виду и развитие общества на территории нынешней Чехословакии в течение всех предшествующих периодов, поскольку вообще о них можно найти материал в источниках.

Наука истории права до настоящего времени забывала, в частности, о периоде между 5-м веком до н. э. и 5-м веком н. э., когда территория нынешней Чехословакии была, согласно историческим данным и археологическим находкам по преимуществу заселена, с одной стороны кельтами (V.—I. вв до н. э.), и с другой германцами (I.—V. вв н. э.). Это первый период, когда мы можем назвать население нашей родины определенными этническими наименованиями и связать их непрерывной линией с народами настоящего времени.

Однако и задолго до кельтов и германцев у древнего населения нашей территории обнаруживаются явления, которые должны заинтересовать историка права. С одной стороны это общественное расслоение, а с другой — племенная суперпозиция, т. е. «перекрытие» (как выражаются археологи) одного первоначального народа (общества) другим народом. Оба явления безошибочно указывают на то, что первобытное родовое общество находится в стадии разложения. На нашей территории можно установить, что первобытно-общинный строй повторно разлагается указанным образом в соответствии с общими закономерностями уже с бронзового века, при чем это разложение проходит в разных вариантах и разложение в разных случаях достигает различных ступеней, но до славянского периода никогда не достигает полной ликвидации родового строя.

Кельты, которые на нашей территории представляют собой господствующий слой населения в последние века до н. э., главным образом в Чехии и в некоторых областях Моравии, незадолго до прекращения их господства находились в стадии перехода от высшей ступени барбарства к цивилизации, когда у них начинала зарождаться государственность. Мы обнаруживаем у них высокую степень развития производительных сил, образование аристократии, постройку укрупненных населенных пунктов (города — оппиды) и в частности собственную чеканку монет. Крупные находки золотых монет кельтского периода (самый крупный клад содержал 45 кл золотых монет), равно как и находки бронзовых предметов (одна из них содержала 1200 предметов) с несомненностью свидетельствуют о развитой экономической жизни во время последнего периода кельтской эпохи в Чехословакии и являются косвенным доказательством о наличии аристократического слоя, который вероятно господствовал в обществе, где решающим элементом были кельты.

Все свидетельствует о том, что у кельтов в Чехословакии одновременно с разложением родового строя начала формироваться экономическая база рабовладельческого общественного строя, являющегося самым простым видом классового, эксплуататорского общества.

Однако процесс возникновения государства у кельтов в Чехословакии был до своего завершения в конце I-го века до н. э. приостановлен вторже-

нием германцев. Широкие массы кельтов (плебей), некельтское туземное население, а конечно и рабы, не были заинтересованы в том, чтобы защищать господство богатых родов и семей. Поэтому господство кельтов на территории нынешней Чехословакии пало довольно быстро. Но высокий культурный уровень германского периода в Чехословакии объясняется наследием кельтов, равно как латинское (Богемия) наименование самой западной части нынешней территории Чехословакии, происходит от кельтского племени Боев.

С германскими племенами, с их населением и господством в первых пяти столетиях н. э. в областях, ныне составляющих территорию Чехословакии, нас знакомит целый ряд письменных свидетельств античных историков. В самом начале нашей эры мы встречаемся с крупным политическим образованием т. наз. державой Маробода, представлявшим собою союз германских и негерманских племен под гегемонией Маркоманов, центр которого, по всей вероятности, находился в средней Чехии.

«Королевская» власть Маробода вызывала у античных наблюдателей, а до самого последнего времени и у современных исследователей, ошибочное представление о государственной власти. В действительности же мы имеем здесь дело с одной из высших ступеней организации родового общества, подобно тому, как несколько позже это имело место в т. наз. королевстве севов Вания, имевшего свой центр по нижшему течению реки Моравы, приблизительно в тех местах, где 800 лет спустя образовалась славянская раннефеодальная Великоморавская держава.

Германские племена (маркоманы, квады и др.) удерживали свою гегемонию над разнородным населением на территории нынешней Чехословакии в течение нескольких столетий. Отношения германцев с Римской Империей и с этническими негерманскими элементами были очень сложны.

Остатки кельтского населения на территории нынешней Словакии, например, котины, уплачивали германским квадам «трибут». В некоторых периодах римляне добились права утверждения германских вождей и контролировали германские народные собрания на нашей территории. Они имели на территории нынешней Словакии населенной германцами ряд военных укрепленных поселений и пытались установить определенную зону на север от Дуная, в которой было бы запрещено селиться германцам. Однако ни одна часть нынешней территории Словакии никогда не была под прочной властью Рима, хотя римляне этого и упорно добивались. Попытка императора Марка Аврелия образовать из этой территории провинцию «Маркоманию» не удалась.

Как у кельтов, так и у германцев основой общественной организации на территории Чехословакии были родовые территориальные единицы, называемые римлянами «pagi». Из политических учреждений германцев на территории Чехословакии исторически установлено существование народных собраний, «королей» различных категорий, ряда вождей и военных дружин. На этом основании позднее первобытно-общинное общество этих германских племен представляется нам в конкретном виде военной демократии.

Начиная с конца, 2-го века н. э. власть германцев, сосредоточенная, главным образом вдоль Дуная, на территории нынешней Чехословакии и в особенности Чехии, ослабевает. В течение 5-го века германцы вообще исчезают из этой области, тогда как заселение славянами все усиливается и славянское население развивает свою организацию до поздних форм разлагающегося родового общества. На границе 5-го и 6-го веков здесь, на короткое время появляется германское племя Лангобардов, снова в явной форме племенной суперпозиции.

DAS KELTISCHE UND GERMANISCH-RÖMISCHE KAPITEL IN DER GESCHICHTE DES STAATES UND DES RECHTES IN DER TSCHECHOSLOWAKEI

Prof. Dr V. Vaněček

In der gegenwärtigen Zeit wird es immer klarer, daß eine wirklich wissenschaftliche Geschichte des Staates und des Rechtes in der Tschechoslowakei nicht mit dem tschechischen und slowakischen 9. und 10. Jahrhundert unserer Zeitrechnung beginnen kann, sondern daß die Staats- und Rechtshistoriker auch die Gesellschaftsentwicklung auf dem heute tschechoslowakischen Gebiet in allen vorhergegangenen Zeitabschnitten beachten müssen, soweit es darüber überhaupt ein Quellenmaterial gibt.

Namentlich wurde durch die bisherige rechtshistorische Wissenschaft der Geschichtsabschnitt zwischen dem 5. Jahrhundert vor u. Z. und dem 5. Jahrhundert nach u. Z. vernachlässigt, wo in der Bevölkerung der Länder der heutigen Tschechoslowakei nach historischen Berichten und nach archäologischen Funden einerseits die Kelten (5.—1. Jh. vor u. Z.), andererseits die Germanen (1.—5. Jh. u. Z.) die Vorherrschaft besaßen. Es sind die ersten Zeitabschnitte, da wir die Bewohner unserer Heimat mit bestimmten ethnischen Namen bezeichnen und sie in einer zusammenhängenden Linie mit den Völkern der heutigen Welt mit Sicherheit verbinden können.

Aber schon lange vor den Kelten und Germanen weist die urzeitliche Besiedlung unserer Länder Erscheinungen auf, die den Rechtshistoriker interessieren müssen. Es ist dies einerseits die gesellschaftliche Differenzierung, andererseits die Stammessuperposition, das ist die »Überschichtung« (wie sich die Archäologen ausdrücken) einer Urgemeinschaft durch die andere. Beide Erscheinungen sind ein untrügliches Zeichen dessen, daß die urgemeinschaftliche Sippengesellschaft zerfällt. In unseren Ländern kann man feststellen, daß die Urgemeinschaft schon seit der Bronzezeit immer von neuem nach der allgemeinen Gesetzmäßigkeit zerfällt, stets in neuen und neuen Varianten, wobei der Zerfall in verschiedenen Fällen verschiedene Grade erreicht, aber bis zur slawischen Zeit kommt es niemals bis zur vollständigen Liquidierung der Sippen.

Die Kelten, welche das herrschende Volk in unseren Ländern in den letzten Jahrhunderten vor der Zeitwende repräsentieren, und zwar mit dem Schwerpunkt in Mittelböhmen und in einigen Gebieten Mährens, waren knapp vor dem Untergang ihrer Macht in dem Entwicklungsstadium, da sie von der höchsten Stufe der Barbarei (Morgan—Engels) zur Zivilisation gelangen und da bei ihnen das *Staatsleben* zu entstehen begann. Wir beobachten bei ihnen einen hohen Grad der Entwicklung der Produktionskräfte, Entstehung der Aristokratie, Errichtung von befestigten volkreichen Zentren (Städte-oppida) und namentlich auch die eigene Prägung von *Münzen*. Große Schätze von Goldmünzen aus der keltischen Zeit (der größte von ihnen enthielt Münzen im Gesamtgewicht von 45 kg Gold) ebenso wie Schatzfunde von Bronzegegenständen (einer von ihnen enthielt 1200 Stücke) beweisen mit Bestimmtheit das hochentwickelte Wirtschaftsleben der letzten Phase der keltischen Ära in der Tschechoslowakei und bezeugen indirekt die Existenz einer Adelschicht, welche wahrscheinlich in der von den Kelten beherrschten Gesellschaft der entscheidende Faktor war.

Alles zeugt dafür, daß bei den Kelten in der Tschechoslowakei gleichzeitig mit dem Zerfall der Sippenordnung sich die wirtschaftliche Basis der *Sklavenhaltergesellschaft* zu formen begann, welche der einfachste Fall der Klassengesellschaft ist.

Aber der Prozeß der Entstehung des Staates wurde bei den Kelten in der Tschechoslowakei zu Ende des 1. Jh. vor u. Z. durch die germanische Invasion zum Stehen gebracht,

noch ehe er vollendet werden konnte. Die Masse des keltischen Volks (plebs), die nicht-keltische bodenständige Bevölkerung, und umso weniger die Sklaven, hatten kein Interesse daran, die Herrschaft der reichen Geschlechter und Familien zu verteidigen. Daher brach die keltische Macht in den Ländern der heutigen Tschechoslowakei verhältnismäßig rasch zusammen. Das hohe Kulturniveau der ersten Germanenzeit in der Tschechoslowakei blieb aber als Erbschaft nach den Kelten gerade so wie der lateinische, deutsche usw. (Bohemia, Böhmen) Name des westlichen Gebietes der heutigen Tschechoslowakei, der von den keltischen Bojern abgeleitet ist.

Mit germanischen Stämmen, mit ihrer Ansiedlung und mit ihrer Herrschaft und Vorherrschaft in den ersten fünf Jahrhunderten u. Z. werden die Länder, welche heute das Gebiet der Tschechoslowakei bilden, vor allem auf Grund einer Reihe von *schriftlichen* Berichten antiker Historiker verbunden. Gleich an der Zeitwende begegnen wir hier dem bedeutenden politischen Gebilde, dem s. g. *Reiche Marbods*, welches einen Bund germanischer und nichtgermanischer Stämme, mit dem Zentrum höchstwahrscheinlich in Mittelböhmen, unter der Hegemonie der Markomannen, darstellt.

Die »Königsmacht« Marbods erweckte bei den antiken und auch modernen Beobachtern bis zur heutigen Zeit fälschlich den Eindruck einer Staatsmacht. In Wirklichkeit handelte es sich auch hier um eine der höchsten Stufen der Sippen gesellschaftsorganisation, ebenso wie um einiges später im Falle des suebischen, s. g. Königreiches von Vannius, dessen Zentrum am Unterlauf der March lag, ungefähr dort, wo sich um 800 Jahre später das slawische frühfeudale Großmährische Reich entwickelte.

Die germanischen Stämme (Markomannen, Hermunduren und Quaden in erster Reihe) hielten ihre Vorherrschaft unter dem bunten Völkergemisch der Länder der heutigen Tschechoslowakei durch einige Jahrhunderte hindurch aufrecht. Mit dem Römischen Imperium auf der einen Seite und mit den nichtgermanischen ethnischen Elementen auf der anderen Seite gerieten die Germanen in sehr komplizierte Verhältnisse.

Der Überrest der keltischen Bevölkerung in der heutigen Slowakei, die Kotiner, zahlten z. B. den germanischen Quaden »tributa«. Die Römer erreichten zuweilen das Recht, die germanischen Häuptlinge zu genehmigen und die germanischen Volksthinge auf unserem Gebiet zu kontrollieren. Sie besaßen auf dem Gebiet der heutigen Tschechoslowakei unter den Germanen eine Reihe von militärischen Stützpunkten und versuchten, nördlich der Donau einen bestimmten Gebietsstreifen festzulegen, in dem sich die Germanen nicht aufhalten durften. Dauernd war aber niemals ein Teil der Länder der heutigen Tschechoslowakei in regulärer römischer Macht, obwohl sich die Römer sehr darum bemühten.

Der Versuch des Kaisers Mark Aurels, aus diesen Ländern die Provinz »Marcomannia« zu errichten, ist mißlungen.

Ebenso wie bei den Kelten, waren auch bei den Germanen der Grundstock ihrer Organisation auf dem Boden der heutigen Tschechoslowakei familien-territoriale Einheiten, welche die Römer als »pagus« bezeichneten. Von den politischen Institutionen haben wir bei den Germanen auf tschechoslowakischem Gebiet historisch belegt namentlich die Volksthinge, weiter die »Könige« verschiedener Kategorien, den Rat der Vorsteher und die Institution der Kriegsscharen. Demzufolge zeigt sich für uns die späte Urgemeinschaft dieser germanischen (suebischen) Stämme in der konkreten Form der *Militär Demokratie*.

Schon seit dem Ende des 2. Jh. u. Z. beginnt die germanische Kraft, welche wahrscheinlich hauptsächlich in den Gebieten nahe der Donau konzentriert war, auf dem eigentlichen Gebiet der heutigen Tschechoslowakei, und namentlich in Böhmen, an Kraft zu verlieren. Im Laufe des 5. Jh. verlieren sich die Germanen überhaupt von hier, während die slawische Besiedlung immer stärker wird und ihre Organisation in die späten Formen der erweiterten Urgemeinschaft entwickelt. An der Wende zwischen dem 5. und 6. Jahrhundert kommen für kurze Zeit hier auch die germanischen Langobarden zur Geltung und zwar wahrscheinlich wieder in der Form der Stammessuperposition.